

~~K 77718
2~~

რადენ ღათეშიძის გამოცემა.

სიმონ ქვარიაძე.

ქართული ეროს

Handwritten vertical text: 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

შრობებია

მე-17-ბე საუკუნეში.

(გიორგი სააკაძე და მისი ღრო).

ქუთაის-გაბუნიძის საბუნძო

„იმერეთი“

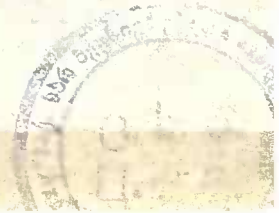
ქუთაისში

ქუთაისა

სტამბა იოსებ შ. ხელაძისა

1911

Ustak -

Ustak -

Ustak -

Moravus Magnus Dux exercitus Genjiani Vir Egregius, valde potens et annis
firmissimus multa gesta clara in Reip. Orbis certando cum Rege Portensi fecit et
postea inauspicante fortuna a suis dachibus fugit in Prosecutione Turcica
et ex inde invidia furoris et fletu acribus, venens potius obiit. Cuius post
obitum Scindontes quibus cor de interiori exierunt cordi hominum inhaerere, fletu
omni tanquam gemens duplex. —

წინასიტყვაობა.

მსოფლიო ისტორიაში არ გვეგულება ერთი, რომელსაც განეტადოს იმდენი ტანჯვა-წამებანი რაც განიცადა **პატარა საქართველომ**. ბევრი საშინელი წლები განუღო ქართველმა ერმა თავის ტრაგიზმით სავსე ისტორიაში, მაგრამ მათში უგულავსე უფრო სამნიშნელოთ მიგვაჩნია **მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველი მეოთხედი**. სწორეთ ამ დროს უზიკებდა მონღოლთა მთელს აფრიას, უმთავრესათ რუსეთთან დაკავშირების გამე, ირანის ლომი **შაჰ-აბაზი**. შაის ურიცხვმა მხედრობამ ააწარა ტურფა კახეთი, გასწუვიტა **70000-ზედ მეტი მცხოვრები** და წაიყვანა ტუვეთ **150000-დი ქალი და კაცი**. შაის ბძახებით მოკლეს **ლუარსაბ მეფე**, აწამეს **ქეთევან დედოფალი** და სტახკეს დიდი მოურავის შვილი **პატა სააკაძე**. კიდევ უფრო საშინელ საქმეს უზიკებდა მრისხანე შაი მთელს იფრიას, მაგრამ განტებამ მოუგლინა მის მხსნელათ დიდებულე გმირი **გიორგი სააკაძე**.

ამ უკვდავმა მამულიშვილმა თავის უზენაეს გენიოსობით და თავგანწირვით შემუსრა რამდენჯერმე სზარსთა ძალები და მით იხსნა დაღუბისაგან თავის ბედკრული სამშობლო. ჩვენის აზრით არც ერთ მსოფლიო გენიოსს არ უქნია ის, რაც ჩაიდინა საშინელ პირობებში დიდმა მოურავმა გიორგი სააკაძემ.

მისი ბუმბერაზული საქმენი ზირდაზირ აუწერელია და დაუჯერებელი. ჩვენც ვერ დავიჯერებდით, რომ მათ არ ამოწმებდეს იმ დროის საქართველოს და უცხოეთის მწერლები. ამ ლეგენდაურულმა ზირმა გააფლგო მეტათ დრმა კვალი იმ ხანას და შექმნა მთელი ეპოქა. ამიტომ იმ დროს თამამათ შეგვიძლია ვუწოდოთ **გიორგი სააკაძის ხანა**.

ისტორიამ არ დაინდო ეს იშვიათი ადამიანი. საშინელმა ცილის წამებამ დაჩრდილა სიმაართლე. ზირადმა მტრობამ და ბოროტმა ენამ დიდ მოურავს მოსცხო საშინელი ჩირქი: **გმირს დასწამეს ლალატი, ქვეყნის მხსნელს სამშობლოს აწიოკება**. ურცხვმა სიყალბემ დათარა სინამდვილე, შეცდომაში შეიუფანა ზოგიერთი მწერალი და ისტორიკოსი. ამ სიყალბეს შედგრათ შეებრძოლა ამ ოციოდ წლის წინათ სხელოვანი. მწერალი **ანტონ ფურცელაძე**, აკლიჯა ნილახი ცილის წამებას და მოაშორა გმირს სამასი წლის უსამართლო ლაქი. გაქკა ბურუსი. გამობრწეინდა უკვდავი მამულიშვილი, ზეკაცი, დიდების შარავანდედით გარემოცული.

„მოიდრიკეთ მუხლი გმირის წინაშე! თქვენს წინ დგას საქართველოს მხსნელი გიორგი სააკაძე!“ გვიკარნახებს თავის შესანიშნავი წიგნით ბ-ნი ფურცელაძე და ჩვენც გაცნობული ვდგავართ დიდი მოურავის, ამ კაცთა შორის იალბუზის წინაშე.

ჩემი წიგნის მიზანია მოკლეთ და გასაკები ენით დასურათოს ქართველი ერის საშინელი ტრაგედია მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში მომხდარი, გააცნოს მკითხველს გიორგი სააკაძის ბუმბერაზული პიროვნება და მისი სასწავლო

III

საქმენი. თითქმის ორი წელია ვერც მასალას ამის შესახებ. შევძელ თუ არა ამ მძიმე ტემის პირნათლათ ასრულება, ეს მკითხველისთვის მიმინდვია.

რაც შეეხება გიორგი სააკაძის სურათს, მე ვისარგებლე იმ სურათით, რომელიც გამომიგზავნა რომიდან განსვენებულმა მიხელ თამარაშვილმა.

დაბოლოს დიდ მადლობას ვუძღვნი ჩემს მეგობარს რაუდენ დათეშიძეს, რომელმაც იკისრა ამ ჩემი ნაშრომის გამოცემა და მით ხელი შეუწყო მის გამოქვეყნებას.

სიმონ ქვარაძე.

ქუთაისი.

1. საქართველო 16-ბე საუკუნეში.

მონგოლთა შემოსევამ მეცამეტე საუკუნეში, ქვეყნის დანაწილებამ და ქართველ თავადთა ურთიერთ შორის კინკლაობამ დასცა ერთ დროს ძლიერი საქართველო. ბაქრა სამუდამოთ ღავით აღმაშენებლის და თამარის დროის ქართველი ერის ზარდამცემი სახელი, მისი მაღალი კულტურა და ძლიერება. ზამქლაგრდა მუსლიმი, დასუსტდა საუკუნეთა ბრძოლაში პაწაწა ფალავანი. ღავიმსხვრა ერის შემაერთებელი ძალა. მეთერთმეტე საუკუნეში საქართველო დაგჯა სამ სამეფოთ და ხუთ სამთავროთ. ამ რიგათ დაფლეთილი საქართველო აღარ შეერთებულა.

იმ დროს, როდესაც გარეშე მტრები იკრებდენ ძალას, როდესაც სეფითდა დინასტიის ზეგავლენით ახლდებოდა დიდი სპარსეთი და ბიზანტიის ნამგრეებზე არსდებოდა ოსმალთა ძლიერი იმპერია, სწორეთ იმ დროს, ერთათ მოქმედების ნაცვლათ, პირადი შულლის მეოხებით იწეწებოდა ჩვენი ბედშავი საქართველო და ინთხეოდა ძმათა სისხლი. შართლი ებრძოდა შახეთს, იმერეთი ზურია-სამეგრელოს, თავადი თავადს, ყველანი ერთმანეთს და იყო ერთი გაუთავებელი ცარცვა, რბევა და სისხლის ღვრა. ამით ხარობდა მტერი, აქეზებდა მებრძოლ ძმებს ერთმანეთის წინაამდეგ, უფათურებდა შიგნით ხელებს, ასუსტებდა ქართველ ერს და ამ ღვრია წყალში იჭერდა თევზებს.

აი, როგორი დამღუპელი გავლენა იქონია ქართვე-

ლებზე მონგოლთა პოლიტიკამ! ასი წლის მონობამ მეტათ დათურგნა ჩვენი ქვეყანა. **ველურმა** მონგოლებმა მოსპეს საქართველოში კულტურის ნაშთები; მძიმე ხარკით გაცარცვეს და გაალატაკეს მდიდარი ქვეყანა, მოსპეს შკოლები, დასცეს მეურნეობა-მრეწველობა, გაწყვიტეს ომებში მრავალი ქართველი, ამ რიგათ დააქვეითეს ერი ფიზიკურათ, ნივთიერათ, გონებრივათ და ზნეობრივათ. საერთო ინტერესის და მამულიშვილოურ გრძნობის ნაცვლათ გაბატონდა ჩვენში ვიწრო პირადი სარგებლობა, მური და კინკლაობა. ქართველ ერს დაავიწყდა თავის მალალი ისტორიული დანიშნულება, იგი თითქო დაეცა სულით, დაკარგა სალი გონება და იქცა რალაც ეგოისტურ, გადაგვარებულ არსებათ.

ქართველი ერის დაცემას ხელი შეუწყო ბიზანტიის იმპერიის მოსპობამ. ბაქრა სამუდამოთ ეს კულტურის და ქრისტიანობის დიდებული კანდელი, საიდანაც ქართველი ერი იკრებდა სულიერ ძალას, სარწმუნოებრივ სიმტკიცეს და განათლებას. ამ ბრწყინვალე ნათელის ნაცვლათ დაისადგურა საშინელმა წყვდლიადმა; განათლებულ ბერძნების მაგივრათ დასავლეთით ჩვენს მეზობლათ გახდენ ნახევრათ ველური ოსმალები თავის დაპყრობის აღლოთი და ძალმომრეობით.

ქართველ ერს, ბედის უკუღმა ტრიალით, დაუცდა ფეხი ისტორიულ გზაზე და დაქანდა დამლუპელ ხრამისკენ. იგი ვერ შეაჩერა ამ დაღუპისაგან ვერც ბიორგი ბრწყინვალეს გენიოსობამ, ვერც ლუარსაბ პირველის და სვიმონ ღიდის თავგანწირულმა სიმამაცემ. ისტორიული გრიგალი მას მიაქანებდა სულ დაბლა და დაბლა...

საქართველოს წინაშე აღიმართენ ჩასანთქავათ ორი პირდაღრენილი ვეშაპი: ძლიერი **სპადსეთი** და კიდევ

უფრო ძლიერი **აღსაღეთი**, რომელიც იმ დროს შიშის ზარს სცემდა მთელს ევროპას. ამრიგათ აღმოსავლეთი საქართველო, ანუ ივერია ჩავარდა **სპარსეთის** ხელში, დასავლეთი საქართველო, ანუ **კოლხიდა** კი **აღსაღთს** მორჩილებაში. სამხრეთი საქართველო, ანუ **მესხეთი** ხან ერთის კლანჭებში ვარდებოდა, ხან მეორეში; ეს ქვეყანა გადიქცა ქიშპობის ვაშლათ, რის მიზეზით ხდებოდა ბრძოლა ამ ორ ვეშაპს შორის. არა იშვიათათ თვითო მათგანი იჩემებდა მთელს საქართველოს, რის გამო მწვავედებოდა ომი მათ შორის. ამგვარ პოლიტიკით მშვენივრათ შეეძლოთ ესარგებლათ ქართველებს, რომ მათში ყოფილიყო ერთობა და თანხმობა.

ბუნებით ქართველი იყო მეტათ გულადი და შესანიშნავი მეომარი. იგი თავგანწირვით ებრძოდა შემოსეულ მტერს, გამირულათ იცავდა ოჯახს, სამშობლოს და სარწმუნოებას. ბრძოლის ველზე ქართველი ჯარი არა იშვიათად ამარცხებდა ხუთჯერ და ათჯერ მეტ მტრის ლაშქარს. ამას ხელს უწყობდა გეოგრაფიული პირობანი, ე. ი. ვიწრო ხეობები და შეუვალი მთა-გორაკები უსიერი ტყით დაბურული. ამ ადგილებში ქართველი ხიზნიდა თავის ცოლ-შვილს მტრის შემოსევის დროს, ამ ადგილებში ქართველი იყო უძლეველი. მაგრამ ესევე გეოგრაფიული პირობანი შეიქნა ქართველი ერის დამღუპელი. ამ მთა-გორაკებზედ აგებულ ციხე-სიმაგრეებით გალაღებული ფეოდალები, ე. ი. დიდი თავადები ეურჩებოდნენ საქართველოს მეფეს, უწყებდნენ ბრძოლას, იმარჯვებდნენ ხშირათ და გამოდიოდნენ მის მორჩილებიდან. სწორეთ ამ გეოგრაფიულმა პირობებმა, სხვა მიზეზებთან ერთათ, ხელი შეუწყო მეფის უფლების დაცემას და ფეოდალების გაძლიერებას, რის მეოხებით მოხდა პატარა საქართველოს და-

ნაწილება წვრილ სამეფო-სამთავროებათ, ამ რიგათ ერის ძალის დაქსაქსვა და ერთობის დაცემა. ამან კი ხელი შეუწყო მტრის გამარჯვებას და საქართველოს დამხობას.

სულ სხვა იყო, როცა საქართველოს ყველა ნაწილი იყო შეერთებული და გამტკიცებული ერთი მეფის ბძანებლობით. ამგვარი შეერთებით საქართველომ გაწყვიტა სამასი წლის მონობის კირთები **ბაგრატ მესამის** დროს და ვანდევნა არაბები. ამ შეერთებამ **დავით აღმაშენებელს** გენიით გამტკიცებულმა დაამხო თურქთა თარეში და ძლიერება. ამ შეერთებამ **დიდი თამარას** დროს ქედი მოახრევეინა საქართველოს წინაშე მთელ მუსლიმს და დასავლეთ აზიას. **თამარის** დროშის წინაშე ცხცახებდა მთელი სპარსეთი, მის წინ გარბოდა ამაყი **ნუქადინი**. ამ შეერთებით **გიორგი ბრწყინვალემ** განდევნა მონგოლები და იხსნა ქართველი ერი ასი წლის მონობისაგან.

აი რა დიდი მნიშვნელობა ქონებია ერთობას და შეერთებულნი ძალით მოქმედებას!

ბაქრა ეს ერთობა, დანაწილდა ჩვენი ქვეყანა და მასთან ერთად დატრიალდა უკულმა საქართველოს ბედის ვარსკვლავი. ამიერიდან ქართველ ერს აღარ გაუხარია. ის დაგორდა უძირო ხრამისკენ დასალუპავათ. **დაეცა** საქართველო პოლიტიკურათ, ნივთიერათ და კულტურულათ. ქართველი ერი წავიდა უკან გონებრივათ და ზნეობრივათ. დრო გამოშვებით ჩდებოდენ ჩვენში დიდებული მამულიშვილნი; ისინი ცდილობდენ შეეერთებიათ ერი და ეხსნათ დაღუპისაგან, მაგრამ ყოველივე იყო ამაო...

დასავლეთ აზიაში მეტად გაძლიერდენ მუსულმანები. მათი მიზანი შეიქნა ქრისტიანობის აღმოფხვრა მცირე აზიასა და ამიერ კავკასიასაში. მათ დასცეს სირია და მოსპეს სომხეთის სამეფო. ახლა დარჩათ მხოლოდ

წვრილ სამეფო-სამთავროებათ დაგლეჯილი პატარა საქართველო, რომელსაც შემოეხვია ირგვლივ მუსლიმის რგოლი. მსმალეებმა ჩაიგდეს ხელში პოლხიდა, მესხეთი და დაუწყეს გამუსულმანება. მათ გაამუსულმანეს კიდევ ჭანეთი, აჭარა და ქობულეთი. ამასვე უპირებდნენ დანარჩენ მხარეებს. აღმოსავლეთით კი ივერიას დაეპატრონა სპარსეთი და დიდის ოსტატობით ცდილობდა გაემუსულმანებია ქართლ-ქახეთის მეფენი და დიდებულნი. ქართველები გრძნობდნენ ამ საშინელ საფრთხეს. მათ არ სურდათ ელაღათ იმ სარწმუნოებისათვის, რომელიც მოფინეს ჩვენში ანდრია მოციქულმა და წმინდა ნინომ. აქედან იწყება ჯვრის გულისათვის სიკვდილ-სასიცოცხლო ბრძოლა ძლიერ მუსლიმსა და რვათ დანაწილებულ პაწაწა საქართველოს შორის. ქართველი ერი ჩავარდა დიდ განსაცდელში. მას რჩებოდა ორი რამ: ან გამუსულმანება, ან ძლიერი მოკავშირის მოძებნა და მით ქრისტეს საწმუნოების შეჩვენა.

ქართველმა ერმა ბუნებრივად აირჩია მეორე გზა და დაუწყა ძებნა საიმედო მოკავშირეს. მან თვალი მიაპყრა დასავლეთით განათლებულ ევროპას, მაგრამ ევროპის სახელმწიფოებს იმ დროს არ ეცალათ ჩვენთვის; ისინი იყვენ გართული ურთიერთ შორის ომებში. იქიდან მოდიოდნენ ჩვენში მხოლოდ კათოლიკე ბერები თავიანთ სარწმუნოების გასავრცელებლათ, მაგრამ ეს მანდამაინც დიდათ სანუგეშო არ იყო ჩვენთვის. ევროპის რომელიმე სახელმწიფოს კიდევ რომ სდომებოდა ქართველთა კავშირი და დახმარება, ეს აითქმის შეუძლებელი იყო, რადგან ჩვენსა და ევროპას შორის უზარმაზარ ზღუდეთ იდგა მსმალეთი და ამ რიგათ გვიკრავდა გზას ევროპასთან.

ამას შემდეგ ქართველმა მეფეებმა დაიწყეს ცქერა

ჩრდილოეთით. აქ თვალ უწვდენ ვაკეზე ოთხ ზღვას შორის იზრდებოდა **რუსეთის დიდი იმპერია**. იგი თანდათან მოგორავდა სამხრეთით, უახლოვდებოდა **სპარსეთს** და **ოსმალეთს**. ეს ორი სახელმწიფო რაღაც იდუმალი შიშით შეცქეროდნენ ამ უმაგალითო ზრდას და ცდილობდნენ შეეკავებიათ იგი, რადგან დღეს თუ ხვალ უნდა მომხდარიყო საშინელი შეტაკება. ჩრდილოეთის ბუმბერაზი სტიქიურათ იწვედა შავსა და კასპიის ზღვებისაკენ, ის ეძებდა გასავალ კარებს ოკეანში და მოკლე გზას **ინდოეთში**. ამ რიგათ იგი უსათუოთ უნდა დაჯახებოდა **სპარსეთს** და **ოსმალეთს**. ასეც მოხდა...

პირიქით ჩვენი მეფენი უსაზღვრო სიხარულით შეტრფოდნენ **რუსეთის** ასეთ საარაკო ზრდას, რადგან მზერდნენ მასში **საქართველოს** მტარვალთა მომავალ მტერს, იშვერდნენ ჩრდილოეთით ხელებს, სთხოვდნენ კავშირს და დახმარებას **რუსეთის** მეფეებს, მით უმეტეს, რომ **რუსეთი** იყო ჩვენსავით მართლმადიდებელი ქრისტიანი. ეს გარემოება დიდ ნუგეშს აძლევდა ქართველ მეფეებს და დიდებულთ, ბადებდა მათში რწმენას, რომ თანამორწმუნე **რუსეთი** გაუწევდა განსაცდელში ჩავარდნილ ქართველ ერს ნამდვილ მეგობრობას და მფარველობას.

ამ მიზეზით კიდევ მეთუთხმეტე საუკუნის დამლევინდან იწყეს ქართველმა მეფეებმა **რუსეთში** ელჩებრს გზავნა და კავშირის ძებნა. მეთევქსმეტე საუკუნეში ხომ გაჩაღებული მიწერ-მოწერა იყო **რუსეთის** ხელმწიფესა და **ქართლ-ქახეთის** მეფეებს შორის. **რუსეთის** ხელმწიფენი იღებდნენ **ივერიის** მეფეთა ტიტულს, უგზავნიდნენ მათ ფეშკაშებს და პირდებოდნენ დახმარებას; ხოლო ეს დაპირება მუდამ ჟამს რჩებოდა ისევ დაპირებათ, მარტოდდნენ ცარიელ სიტყვათ...

იაფათ არ დაუჯდათ ქართველებს რუსეთისაკენ ხელის პოტინი. ამ საქციელით იმათ გააბრაზეს თავიანთი ბატონები: სპარსნი და ოსმალნი, რომლებიც გაფაციცებით თვალ-ყურს ადევნებდენ საქართველო-რუსეთ შორის ელჩების გზაენას და მიწერ-მოწერას. ეს ორი სახელმწიფო თავიანთ საკუთრებათ თვლიდენ ჩვენს ქვეყანას: რუსეთთან კავშირათ კი არამც თუ უსხლტებოდათ ხელიდან ჩვენი ტურფა სამშობლო, საიდანაც ისინი პოულობდენ ბევრ სარგებლობას, არამედ თვით ვარდებოდენ ფრიად საშიშ მდგომარეობაში. აქამდე რუსეთსა და ამ ორ სახელმწიფოს შორის უზარმაზარ კედლათ იყო აშვერილი თოვლით მოსილი კავკასიონი, რომლის კარები, ე. ი. **ღარაღი** ხელში ეკავათ ქართველებს. ამიერიდან ქართველები უღებდენ რუსებს ამ საბედისწერო კარებს და უშვებდენ შიგ. ამრიგათ რუსებს ეხსნებოდათ პირდაპირი გზა შიდ შუაგულ სპარსეთსა და ოსმალეთში.

ადვილი მისახვედრია, რა შიშის ზარს დასცემდა ეს გარემოება ამ ორ სახელმწიფოს. ისინი უფრო ადვილათ გადაწყვეტდენ მოესპოთ ერთიანათ ქართველი ერი, ვინემ მიეცათ ნება ქართველ მეფეთათვის გაეხსნათ დარიალის კარები და შემოეშვათ რუსები. სწორეთ რუსეთისკენ ხელის პოტინის, რუსეთთან კავშირის ძებნის მიზეზი იყო, რომ **სელამ სულთანმა** გადაწყვიტა საქართველოს მოსპობა და რომ მეჩვიდმეტე საუკუნის დამდეგს ქართლ-ქახეთში დატრიალდა ის საშინელი ტრაგედია, რომლის ბადალი არ ყოფილა მთელს მსოფლიო ისტორიაში.

იმ დროს როდესაც ქართლ-ქახეთის მეფენი გზაენიდენ რუსეთში ელჩებს და ევედრებოდენ რუსის ხელმწიფეს შველას და შფარველობას, ოსმალთა სულთანნი სელიმ ამზადებდა აურაცხელ ჯარს და სპარსეთის ყაენთან

ასმაილ შაისთან ერთად სურდა მოესრა მთელი საქართველო. ვინ იცის რა საშინელება დატრიალდებოდა საქართველოში, რომ იგი არ ეხსნა ამ განსაცდელისაგან სელიმის დიდ ვეზირს კაცმოყვარე **მამუდს**, ილირიელ ბერძენს, რომელმაც სისხლის მღვრელ სულთანს გაუჩინა მცირე აზიაში ახალი საქმენი, ჩაითრია იქ ახალ ომებში და მით ააცთინა ჩვენს ქვეყანას მისი მრისხანე თვალი. ამას შემდეგ ოთხჯერ შემოესია საქართველოს ამავე მიზნით ურიცხვი ჯარით ისმაილ შაჰის შვილი **შაჰ-თამაზი**, მაგრამ, საბედნიეროთ, ქართლში იჯდა მეფეთ ისეთი შესანიშნავი სარდალი, როგორიც იყო **ლუარსაბ ჰარჯელი**, რომელმაც სანაქებოთ დაამარცხა ოთხჯერვე შემოსეული მტერი და მით იხსნა მთელი საქართველო სრულ ამოწყვეტისაგან.

მაგრამ მოკვდა ბრძოლის ველზე გმირი **ლუარსაბი**; მიიცვალა ტყვეობაში არა ნაკლებ მამაცი და ოსმალთა ძალის დამცემი მისი შვილი **სვიმონ ჰარჯელი**. ქართლ-ქახეთის ტახტზე ამათ შემდეგ ავიდენ უნიჰო მეფენი **ალექსანდრე** და **გიორგი**, რომლებიც ემოყვებოდნენ რუსის ხელმწიფეს, გზავნიდენ კვლავ ელჩებს, სთხოვდენ კავშირს და დახმარებას.

ამ რუსეთის ვედრებაში იყვენ ჩვენი მეფენი, როცა სპარსეთის ტახტზე ავიდა გენიოსი მეფე, **ირანის** ლომი **შაჰ-აბაზი**.

2. შაჰ-აბაზი და მისი ოცნებები.

მეთექვსმეტე საუკუნედან იწყება სპარსეთის გაერთიანება და გაძლიერება. ამის მიზეზი შეიქნა ახალი სამეფო გვარი, **სეფადთა დინასტია**, რომლის დამაარსებლათ ითვლება **ისმაილ შაჰი**, ადერბილერი თათარი. ისმაილ შაჰმ დიდი ამაგი დასდო თავის სახელმწიფოს: მან გააერთიანა მონგოლთა მიერ დაგლეჯილი სპარსეთი და გააფართოვა მისი საზღვრები. მისმა შეილიშვილმა **შაჰ-აბაზმა** ხომ უმაღლეს წერტილზე აიყვანა სპარსეთის ძლიერება.

დიდი ძიროსის შემდეგ ირანის ტახტზე არ ასულა ისეთი დიდებული მეფე, როგორც იყო შაჰ-აბაზი. მს იყო ნამდვილი გენიოსი თავის მოქმედებით და დიპლომატიური ნიჭით, მასთან იშვიათი სარდალი. მისი მუდმივი ზრუნვა იყო თავის ქვეყნის გაძლიერება და გაბედნიერება. მს იყო დიდი ჭკუის მქონე შორს გამქვრეტი ადამიანი. ჰვიდა თუ არა ტახტზე, მან განსაკუთრებით ყურადღება მიაქცია საქართველოს, მეტადრე **ქართლ-ქახეთს**, რომელთა მეფეებს, **გიორგისა** და **ალექსანდრეს** გაჩაღებული მიწერ-მოწერა ქონდათ **რუსეთის** ხელმწიფესთან, ევედრებოდენ შფარველობას და დახმარებას. **თვით ქართლის** მეფეს **გიორგი** მეათეს სთხოვდა ქალს სარძლოთ **რუსეთის** ხელმწიფე **ბარის გოდუნოვი**.

მს ამბები გულს უხეთქოდა შაჰ-აბაზს. მას ძლიერ კარგათ ესმოდა, თუ რას ნიშნავდა რუსეთთან კავშირი და რუსების ჩამოსვლა საქართველოში. ამიტომ მიმართა ჯერ მშვიდობიან საშუალებას, სურდა დაერწმუნებია **ქართლ-ქახეთის** მეფენი, რომ რუსეთთან კავშირი არ იყო მათთვის სახეირო, რომ ისინი განშორებოდენ ამ

ოცნებას, ნაცვლათ აღუთქვა ყოველგვარი შეღავათი. ვერ გასჭრა შაჰის მშვიდლობიანმა რჩევამ, ვერ დაიყოლია ქართლ-ქახეთის მეფენი. ისინი ძველებურათ განაგრძობდნენ ხელის პოტინს ჩრდილოეთისკენ, მეტადრე ქახეთის მეფე ალექსანდრე. მაშინ, ხიფათის თავიდან ასაცილებლათ, შაჰ-აბაზმა მიმართა მკაცრ საშუალებას: მან გაიტყუა ბიორგი მეთე ომში დასახმარებლათ, მოეპყრა მეტათ თავაზიანათ, მაგრამ იმავე დროს მოაწამლინა ნელის საწამლავით, რამაც მოკლე ხანში მოუღო ბოლო ქართლის მეფეს. ალექსანდრეს კი გაუგზავნა მკვლელათ თავისივე შვილი გამამადიანებული კოსტანტინე, რომელიც იყო მძევლათ შაჰის სასახლეში. შაჰიმ კოსტანტინეს აღუთქვა ქახეთის მეფობა, თუ იგი მოკლავდა თავის მამასა და ძმას. კოსტანტინე მოვიდა ქახეთს სპარსთა ძლიერი ჯარით, დაიბარა მამა და ძმა ბიორგი, შემოახვია ირგვლივ სპარსელები და დაახოცინა უსინდისოთ. ამ საზარელ ამბავს დაესწრენ რუსეთის ელჩები, რომელთა იქ ყოფნამ კიდევ უფრო გააბრაზა ბოროტი კოსტანტინე. მან დაიპყრო ქახეთის ტახტი და გამოიჩინა საშინელი სასტიკობა. მანვე მოინდომა თავის ქვრივი რძლის, ქეთევან დედოფლის ცოლათ შერთვა.

კოსტანტინეს ველურმა საქციელმა ააშფოთა მთელი ქახეთი, განსაკუთრებით ქეთევან დედოფალი. ამან ამართა ამბოხების დროშა მამისა და ძმის მკვლელის წინააღმდეგ. ამ იშვიათ ადამიანისა და სულით ძლიერ ქართულ დედის დროშის ქვეშ შეგროვდნენ ქახეთის საუკეთესო მამულიშვილნი ქახეთის გამირის დავით ჯანდიქას სარდლობით. იმათ შეფიცეს დედოფალს ერთგულობაზე და თვით ქეთევანის მეთაურობით გაემართნენ კოსტანტინეს წინააღმდეგ. იგი უკვე მომზადებული იყო

და სპარს-შირვანთა დიდი ჯარით მიეგება საომრათ ქეთევანს. ომის დაწყებამდი ქოსტანტინე მცირე ამალით მიუახლოვდა ქახთა ჯარს, აქ უკვე ჩასაფრებული იყვენ მის მოსაკლავათ ღვით ჯანდიერი და ორი ძმა ვახინადე, თამაზ და ბებურ. ამათ მედგრათ შეუტიეს მოახლოვებულ მტერს, კრეს შუბი ქოსტანტინეს და ჩამოადგეს ცხენიდან ისევ ცოცხალი, გაუპეს თავი ხმლით, მოკვეთეს და მიართვეს ქეთევანს. შემდეგ ქახთა ჯარი მამუცათ ეძგერა მტრის ლაშქარს და სასტიკათ დაამარცხა. გამარჯვებულთ დარჩათ მტრის მთელი ბანაკი და ქონება.

ამ გამარჯვების შემდეგ ქეთევანმა მისწერა ბარათი შაჰ-აბაზს, აუწყა თავის გამარჯვება და ქოსტანტინეს სიკვდილი, სთხოვა ეცნო ქახეთის მეფეთ და გამოეშვა მძევლათ წაყვანილი მისი ერთათ ერთი ვაჟი თეიმურაზი. ქოსტანტინეს დამარცხებამ და სიკვდილმა მეტათ გააცხარა შაჰ-აბაზი, მაგრამ შორს გამჭვრეტმა დიპლომატმა შეიკავა თავი, დაიბარა თეიმურაზი, მიულოცა გამარჯვება და დიდის საჩუქრით გაისტუმრა ქახეთის მეფეთ, თან ჩამოართვა ფიცი ერთგულობაზე. ამ საქციელით მას სურდა მოეგო თეიმურაზის გული.

ამავე ხანში მიიცვალა ქართლის მოწამლული მეფე ბიორგი მეათე და ტახტზე ავიდა მისი ახალგაზდა შვილი ლუარსაბ ქეოძე. რომ მშვიდობიანი საშუალებით მოეშორებია ეს ორი მეფე, თეიმურაზი და ლუარსაბი, ჩმ გზიდან, რასაც ადგენ მათი მამები, ე. ი. რუსეთთან დაახლოებას და გაეხადა ისინი თავის ერთგულნი, შაჰ-აბაზმა შეირთო ცოლათ ორივე მეფის და, ამ რიგათ დაემოყვრა მათ. მსეც არ იკმარა: მან დაამოყვრა ერთმანეთს ორივე მეფე; თეიმურაზს შერთო ცოლათ ლუარსაბის მეორე და, ამ რიგათ შექმნა თავისა და მათ შორის ნათესაური კავშირი.

ამათ ჩაიარა შაჰ-აბაზის ასეთმა პლანებმა. ვერც დაყვავებით და ვერც დამოყვრებით ვერ მოიგო თეიმურაზის გული. თეიმურაზს არ ქონდა შაჰ-აბაზის ნდობა; მას არ წამდა სპარსეთის მეფის სიწრფელე და ერთგულობა. ბუნებით თეიმურაზი იყო მეტათ ეჭვიანი და უნდო ადამიანი, მასთან საოცარი ინტრიგანი. თავის პაპა ალექსანდრესავით თეიმურაზი ერთათ-ერთ ნუგეშს მზერდა რუსეთის მფარველობაში. ამიტომ მოუხშირა ელჩების გზაენა ჩრდილოეთით. ამავე საქმეში მან ჩაითრია ქართლის გამოუცდელი მეფე ლუარსაბი. ამ რიგათ, საუბედუროთ, ორივე მეფე დაადგენ ფრიად სახიფათო გზას, თავიანთი საქციელით მეტათ გაარისხეს ირანის ლომი და შეიქნენ მიზეზნი თავიანთ ქვეყნის საშინლათ აოხრებისა და დაღუბის კარამდე მიღწევის.

ჩვენ მეფეთა მიერ რუსეთში ელჩების გზაენა არ რჩებოდა საიდუმლოთ შაჰ-აბაზს, რომელსაც ყველგან ყავდა ჩაყენებული თავის ერთგული ჯაშუშები. იგი აშკარათ მზერდა, რომ ვერც მოყვრობამ, ვერც მეგობრობამ და ვერც საჩუქრებმა ვერ მოხიბლეს ქართლ-კახეთის მეფეთა გული; ისინი გაუბოლდენ მას და ევედრებოდენ რუსის ხელმწიფეს მფარველობას. მაშინ შაიმ მიმართა ერთ მეტათ ხერხიან ოინს; მან ფრიად საიდუმლოთ მისწერა ლუარსაბ მეფეს ტკბილი და ერთგულობის გამომხატველი ბარათი, რომელშიაც თეიმურაზი გამოყავდა როგორც თავის, ისე ლუარსაბის მოლალატეთ. ამ ბარათით შაჰ-აბაზი საიდუმლოთ ატყობინებდა ქართლის მეფეს, რომ თეიმურაზი უპირებს მას ჩუმათ დიდის ლაშქრით თავზე დაცემას, სიკვდილს და მთელი ქართლის დაპყრობას. ამიტომო, სწერდა იგი, ახლავე შეკრიბე დიდი ჯარი, მოასწარ თეიმურაზს, დაეცი თავზე, მოჰკალ და მთელი ადხეთი შენთვის დამილოცნიაო.

სწორეთ ამგვარივე შინაარსის ბარათი იმავე დროს შაიმ მისწერა **თეიმურაზს**, სადაც აფრთხილებდა მას **ლუარსაბის** წინაამდევ, აქეზებდა დასცემოდა დიდი ჯარით **ქართლის** მეფეს, მოეკლა იგი და დაეპყრო **ქართლი**. ამ ხერხით შაის სურდა დაეჯახებია ერთმანეთისთვის ორი ნათესავი მეფე და ამ ბრძოლით დაესუსტებია **ქართლიც** და **აახეთიც**.

ზასქრა ამ სატანურმა ოინმა. **ორივე** მეფე გაება **ირანის** ლომის მახეში. **ისინი** საჩქაროთ მოემზადენ **საომრათ**, შეკრიბეს დიდი ჯარი და წავიდენ ერთმანეთზე დასაცემათ. **ქიდე** ერთი ნაბიჯი და უნდა ამოღებულიყო **ქარქაშიდან** ხმალი, უნდა დაღვრილიყო ძმათა სისხლი. მაგრამ ორივე სამეფო გადაარჩინა საშინელ ხიფათს **თეიმურაზის** გამზრდელმა **შაჰმაზან ჩოღაყაშვილმა**. ეს ბრძენი ადამიანი ახლდა **თეიმურაზს** **სპარსეთში**, ამიტომ კარგათ იცნობდა **შაჰ-აბაზს** და მის ოინბაზობას. ის მაშინვე მიხვდა ყველაფერს, მიხვდა რომ ეს იყო **შაის** მოხერხება. მან შეაჩერა **თეიმურაზი**, წავიდა **ლუარსაბთან** და აჩვენა **შაჰ-აბაზის** ბარათი **თეიმურაზთან** მინაწერი. **ლუარსაბის** გაოცებას არ ქონდა საზღვარი; მანაც ამოიღო და აჩვენა **შაის** ბარათი იმავე შინაარსის. ამ რიგათ გამოაშკარავდა ყველაფერი. **სიძე-ცოლისძმა** სამტროთ მოსულნი ჯარით, მოყვრულათ გადაეხვიენ ერთმანეთს და განშორდენ დიდი ლხინის შემდეგ.

სცნო თუ არა ეს ამბავი **შაჰ-აბაზმა**, მიმართა მეორე ხერხს: მან მოიწვია სანადიროთ **თეიმურაზი** და **ლუარსაბი**, მაგრამ აქაც გადაარჩინა ისინი ამ ხიფათს იმავე **შარმაზანმა**, რომელმაც დაარწმუნა ორივე მეფე, რომ **შაი** საკეთილთ არ იბარებდა მათ, იმათაც დაიშალეს წასვლა.

ამას შემდეგ **შაჰ-აბაზმა** შეაგროვა დიდი ჯარი და

მოადგა საქართველოს, ვითომ ღ მსმალეთზე სალაშქროთ. არც ერთი მეფე არ შეეცადა მომზადებას და მტრის დახვედრას. **ბანჯიდან შაიმ** შეუთვალა **თეიმურაზს**: **მსმალეთზე** მივალ საომრათ, შენს ქვეყანაზე უნდა გავიარო, ამიტომ ნიშნათ ერთგულობისა შენი შვილი გამომიგზავნე მძევლათ, რომ შენგან ჩემს ჯარს არაფერი ეზიანოსო. **თეიმურაზი** ჩავარდა ყოყმანში, ის აშკარათ გრძნობდა, თუ რას ნიშნავდა ეს შემოთვლა. მას არ სურდა შვილის გაგზავნა, მაგრამ **ქახეთის** დიდებულებმა დაატანეს ძალა და აიძულეს. მეფე გაეგზავნა **შაისთვის** უმცროსი ვაჟი **ალექსანდრე**, რომელსაც მეფემ გააყოლა სახელოვანი გმირი **ღავით ჯანდიერი**.

შაიმ იწყინა ეს და შემოუთვალა **თეიმურაზს**: „ძი-ძა ხომ არა ვარ, ძუძუ მწოვარა ბავშს რომ მიგზავნიო! თუ ცუდი განზრახვა არ გიდევს გულში, რათ არ გამოგზავნე შენი უფროსი ვაჟი? **ბამოგზავნე** უფროსი ვაჟი, თან გამოაყოლე დედაშენი, შვილს ღირსეულათ გაგიზრდი, დედაშენს მოველაპარაკები ერთ საქმეზე და გამოუშვებ, თან გამოვატან შენს უმცროს ვაჟსაო.

— **გვატყვილებს წყეული შაჰ-აბაზი**, **გვატყვილებს** უსათუოთ! — შესძახა გამწარებით **თეიმურაზმა**; მას უნდა ჩაგვიგდოს ხელში! **ქახეთის** დიდებულნი კი დაბეჯითებით თხოვილობდენ უფროსი ვაჟის გაგზავნას.

— უნდა შესწირო ქვეყანას ეგ შვილიც, თორემ მთელ **ქახეთს** გააოხრებსო, გაიძახოდენ **ქახეთის** თავადები. **ღი-ღი** მუდარის შემდეგ **თეიმურაზი** დაყვა ნებას და გაუგზავნა **ცბიერ შაის** თავისი დედა **ქეთევან** და უფროსი ვაჟი **ლევან**. თან გააყოლა მათ თავის და **ელენე** და დიდებულთა მრავალი შვილი.

ახლა შაჰ-აბაზმა დაიბარა თვით **თეიმურაზი**. **ამან**

საშინლათ დააფრთხო ეს საბრალო ადამიანი. მას მტრათ უყვარდა თავი, ეშინოდა შაის და არ სურდა საფრთხეში ჩავარდნა. თავის დაცვამ ამ ქახეთის უღირს მეფეს დაავიწყა დედა და შვილები, დაავიწყა თავის სამეფო. ჯარის მოკრეფისა და საომრათ მზადების ნაცვლათ ის ეძებდა გასაქცევ გზას იმერეთისკენ, რათა გადერჩინა როგორმე თავის სიცოცხლე შაის რისხვისაგან. მასზე ვერ გასჭრა ქახთა ვედრებამ, რომ წასულიყო შაისთან და მით ეხსნა აოხრებისაგან მთელი ქვეყანა. თეიმურაზი დარჩა შეურყეველი. მან შეკრიბა თავად-აზნაურთაგან დიდი ამალა, ამ ამალით და მთელი ოჯახით გადვიდა ქართლს, აქედან გადვიდა იმერეთს და თან გაიტყუა მეფე ლუარსაბი. მთელი ქახეთი, ეს მდიდარი და აყვავებული ქვეყანა დასტოვა უპატრონოთ და მისცა ხელში გაცოფებულ მტერს.

შაჰ-აბაზი თავის დიდი ლაშქრით შევიდა ქახეთში. ქახეთში შესვლამდი მან უყელა დიდი რაზმი თეიმურაზს დასაჭერათ. მაგრამ აქ თეიმურაზის ამალამ გამოიჩინა. საარაკო სიმამაცე, შეუტია მტერს, ცხარე ბრძოლის შემდეგ გააპო მტრის ძლიერი რაზმი და ორივე მეფითურთ გადვიდა იმერეთს.

სპარსეთის ჯარის შემოსვლამ შიშის ზარი დასცა მთელ ქახეთს. ზავარდა ხმა, რომ თეიმურაზ მეფე დიდი ამალით გაიქცა იმერეთს და უპატრონოთ დასტოვა ქვეყანაო. ამ ამბავმა კიდევ უარესი ელდა დასცა ქახელებს.

— ბაიხიზნეთ! თავს უშველეთ! გადამალეთ ცოლ-შვილი და ქონება!... ეს სიტყვები გლოვის ზარით მოედვა მთელს ალაზნის ხეობას. აჰა, იანვრის საშინელ ყინვა-სიცივეში დაიძრა მთებისკენ მთელი ქახეთი! ქაცი და ქალი, ყრმა და მოხუცი, ცხენი და ურემი ათასობით

იჭედებოდენ ვიწრო გზებზე და იყო ერთი ვაება და ჟრია-
მული. საშინელება იყო ამ სასტიკ ზამთარში ამოდენა
ხალხის მთებში შეფარება. მაგრამ რა ექნათ, როცა სხვა
გზა არ იყო! უპატრონოთ დარჩენილმა ხალხმა დაკარგა
დავთარი და გარბოდა ტყე-ლრეში ცხვრის დაფრთხალ
ფარასავით.

ასეთ განსაცდელში ჩავარდა მწვენიერი ძახეთი თეი-
მურაზის ლაჩრობით და უგნურებით!

ძართლ-ძახეთის მეფეთა იმერეთში გაქცევამ კიდევ
უფრო გააბრაზა შაჰ-აბაზი. მან გადასწყვიტა ორივე სა-
მეფოს მოსრა და აოხრება. შაის ერთი ნიშანი, ერთი
შეძახება საკმაო იყო, რომ სპარსთა უამრავი ლაშქარი მში-
ერი მგლებივით დასეოდა ძართლ-ძახეთს და ქართველთა
სისხლით მოერწყა ქვეყანა. მაგრამ უცებ დაცხრა შაჰ-
აბაზი. მან ჩააგო ქარქაშში ამოღებული ხმალი. მისი რის-
ხვა შეიცვალა ლმობიერებათ.

შინ იმოქმედა მასზე? ვინ ჩაიდინა ეს სასწაული?

ძვეყნის გადამრჩენი შეიქნა ძართლის დიდებული
მამულიშვილი გიორგი სააკაძე. სამშობლოდან განდევ-
ნილი სააკაძე თან ახლდა შაის. მან აურაცხელ ომებში
ოსმალთა და ინდოელთა წინაამდევ საარაკოთ ასახელა
ირანის დროშა, დაუმტკიცა შაის თავის ერთგულობა და
თავგანწირვა. სააკაძე პირველი კაცი შეიქნა შაის სასახ-
ლეში. მისი იშვიათი გონება და სამხედრო გენიოსობა
ხიბლავდა შაჰ-აბაზს. შაი კითხავდა ბიორგის რჩევას.
ირანის ლომი იჯერებდა მის სიტყვებს. ახლაც ამ მძიმე
დროს შაჰ-აბაზმა მიმართა სააკაძეს. საქართველოს ქებულ-
მა შვილმა ნათლათ დაუმტკიცა ულმობელ შაის, თუ რა
განსაცდელში აგდებდა იგი თავის ლაშქარს. მან აუხსნა,
რომ ბრძოლის დაწყებით ფეხზე დადგებოდა მთელი ძართლ-

ძახეთი, რომელთაც ყავდათ გამოცდილი სარღლები, ხელთ ეკავათ ციხე-სიმაგრენი და შეუვალი ადგილები. ეს აამხედრებდა მთელ იმერეთს და ზურია-სამეგრელოს, რომლებიც მოეშველებოდნენ თავიანთ ძმებს და აამოძრავებდნენ აგრეთვე მთის ხალხებს. ამ ბრძოლაში ჩაერეოდნენ ოსმალებიც. ამიტომ ამ ბრძოლით დიდ ხიფათში ვარდებოდა სპარსეთის ჯარი. სააკაძის აზრით შაიმ უნდა დაიცხროს თავის მრისხანება, ტკბილათ და ლმობიერათ უნდა მოექცეს ქართლ-ძახეთის მცხოვრებთ და დიდებულთ, რომ მოიგოს მათი გული და ააღებოდა ხელი რუსეთის მფარველობის ძებნაზე.

ზიორგი სააკაძის ასეთი ბრძნული რჩევა ჰკუთაში დაუჯდა შაჰ-აბაზს. მან დაიცხრო გული-და დაადგა მშვიდობიან გზას; დაუტკბა ქართლ-ძახეთის დიდებულთ, დაურიგა საჩუქრები, გასცა ბძანება თავის ლაშქარში, რომ არავის ჩაედინა ცარცვა-რბევა და ძალმომრეობა. რამდენიმე დამნაშავე ასეთ საქმეში სასტიკათ დაასჯევინა თავის თვალ წინ და მით შიშის ზარი შეიტანა თავის მხედრობაში.

ძახეთიდან შაჰ-აბაზი თავის ჯარით გადვიდა ქართლში. მისი მიზანი იყო, როგორმე ჩაეგდო ხელში ორივე გაქცეული მეფე, თეიმურაზი და ლუარსაბი, ამ რიგათ ან ნებით, ან ძალით დაეშალა მათთვის რუსეთში ელჩების გზავნა და მფარველობის თხოვნა. შაჰ-აბაზმა გაუგზავნა იმერეთის მეფე ზიორგის თავის ვეზირი საარუხთაჯა, მეტათ გაქნილი ყიზილბაში და მისწერა ბარათი, სადაც სთხოვდა დაუყონებლივ გადმოეცა მისთვის ორივე გაქცეული და მასთან შეფარებული მეფე.

ზიორგი მეფემ დიდის პატივით მიიღო შაჰ-აბაზის ვეზირი, გააჩერა განგებ დიდხანს, აჩვენა ქვეყნის სურათი დიდრე და ძლიერება, გაიწვია ლუარსაბ მეფის ნიშნო-

ბაში დადიანის ქალზე, სადაც სარუხოჯამ ნახა ისეთი სი-
უხვე, რომ განცვიფრებაში მოვიდა. შემდეგ ბიორგიმ
მისწერა შაჰ-აბაზს ბარათი სავსე იმერული ფანდებით.
ბიორგი სწერდა შაის, რომ ორივე მეფე მისი ნათესავია,
გარდა ამისა ქართული ჩვეულება არ აძლევს ნებას გა-
აგდოს სახლიდან სტუმარი; სთხოვა აპატიოს ორივე მე-
ფეს მათი დანაშაული; დგება თავდებათ, რომ ამიერიდ-
გან ისინი ერთგული ყმები იქნებიან შაის, არ ვაბედვენ
მის ურჩობას და რუსეთთან დაკავშირებას.

შაჰ-აბაზი ვერ დააკმაყოფილა ამ ბარათმა. მან გა-
დასწყვიტა იმერეთზე გალაშქრება და დაიძრა ჯარებით.
მაგრამ ბიორგი მეფე არ დახვდა ისე ლაჩრათ, როგორც
ქართლ-ქახეთის მეფენი. მან სწრაფათ მოიწვია ჯარები,
გაამაგრა გადმოსასვლელი ადგილები და სთხოვა დახმა-
რება აფხაზეთ-ბურია-სამეგრელოს. მანვე გაგზავნა კაცები
ქართლ-ქახეთში და მოიწადინა მათი ამბოხება.

შაჰ-აბაზმა რა სცნო მეფე ბიორგის ასეთი მზადება
და სიმამაცე, ვეღარ გაბედა ომის დაწყება, მით უმეტეს,
რომ ამ ბრძოლაში უსათუოთ ჩაერეოდნენ ოსმალებიც,
რომელთა ხელში იყო დასავლეთი საქართველო. ამიტომ
შაიმ ისევ დაიცბრო გული და მოინდომა რაიმე ხერხით
ლუარსაბის ხელში ჩაგდება, რა მიზნით შეუჩინა მას ჯერ
სარეხოჯა და შემდეგ მისივე გამზრდელი შადიმან ბარა-
თაშვილი, რომელსაც დაპირდა დიდ წყალობას. თეიმურაზ
მეფეს კი შეუჩინა მკვლელი, რომელიც დაიჭირა
თეიმურაზის კარის მცველთა უფროსმა ბახუტაშვილმა.

ბოროტი შადიმან შეუჩნდა თავის გაზრდილს ლუარ-
საბ მეფეს და იმდენი ესაუბრა, რომ თან და თან მოალ-
ბო იგი, ბოლოს დაიყოლია კიდევ. მხოლოდ ლუარსაბმა
მოითხოვა თვით შაჰ-აბაზიდან ფიცის ბარათი, რომ მას

არა ევნებოდა რა შაისაგან. შაჰ-აბაზმა სიხარულით მისწერა ასეთი ბარათი, რომელშიაც ეფიცებოდა მამადის საფლავს, რომ მისგან ლუარსაბს არაფერი ევნებოდა, პირიქით მოეპყრობოდა მას როგორც შვილსა და ახლო მოყვარეს.

ამ ფიცს შემდეგ ლუარსაბ გაყვა შადიმანს. შაის შეუსრულდა დიდხნის წადილი: ერთი გაქცეული ფრინველი უკვე ჩაუვარდა ხელში. შაი მიეგება ქართლის მეფეს იმერეთის საზღვარზე, ჩაიკრა გულში, დაიწყო განგებ ტირილი, თან ესაყვედურებოდა: „ჩემო ძვირფასო ცოლის ძმავ, ჩემო შვილივით გაზრდილო ლუარსაბ, როგორ აყვეი ჩემს მოღალატე თეიმურაზს და გადიკარგე იმერეთსაო.“

აქვე სცნო ლუარსაბმა, რომ გაება შაის დაგებულ მახეში, მაგრამ გვიანლა იყო. მან დააპირა გაპარვა, მაგრამ ვერას გახდა. შაის მიჩენილი ყავდა მცველები, რომლებიც დღე და ღამ თავივით უფრთხილდებოდნენ ამ იშვიათ ტყვეს. ღიღი პატივით ეპყრობოდა ლუარსაბს შაჰ-აბაზი, მუდამ თავის გვერდით იჯენდა ნადიმზე და თავაზობდა დიდ საჩუქრებს. მანვე დაადგა თავზე ძვირფასი სამეფო გვირგვინი და მიუბოძა განგებ მრავალი ქვეყანა. ტკბილი სიტყვით, ნადირობით და შექცევით ცბიერი შაი თანდათან იტყუებდა სპარსეთისკენ ქართლის მეფეს. ამავე დროს არ ისვენებდა იმერეთში მყოფი თეიმურაზი. ის გზავნიდა ელჩებს რუსეთსა და მსმალეთში, სწერდა სულთანს და რუსხელმწიფეს გრძელ ბარათებს, ევედრებოდა დახმარებას ერთსაც და მეორესაც, აბეზღებდა მათ შაჰ-აბაზს, რომელმაც დაატყვევა მისი დედა და შვილები, ახლა კიდევ გაიტაცა ქართლის მეფე; ამ რიგათ აბამდა ინტრიგის ქსელს ორს მოპირდაპირე სახელმწიფოში.

ერთსა და იმავე დროს ღმერთსაც უნთებდა სანთელს და ეშმაკსაც. ამ თავის ინტრიგებში მან ჩაითრია იმერეთის მეფე და ზურია-სამეგრელოს მთავრები. ეს ინტრიგანი მეფე თავის ვიწრო ჭკუით თვითონვე ვარდებოდა თავის გაბმულ ქსელში, მხოლოდ აბრაზებდა ამ საქციელით ირანის ლომს, ამ რიგათ უმზადებდა საშინელ განსაცდელს მთელ საქართველოს.

მართლაც დიდი რამ საშინელება მოხდებოდა ჩვენს ბედშავ საქართველოში, რომ მის მხსნელათ განგებას არ მოეველინა უმაგალითო გმირი და უკვდავი მამულიშვილი **გიორგი სააკაძე!**...

---

3. გიორგი სააკაძე.

ღიდ განსაცდელის დროს ერი იკრებს უკანასკნელ ძალას, ქმნის თავგანწირულ გმირებს და სამხედრო გენიოსებს. მრი ცდილობს გადირჩინოს თავი, მაგრამ თუ მისი მოსპობა, მისი სიკვდილი აუცილებელია, ცდილობს ძვირათ დაუსვას მტერს ეს სიკვდილი.

საშინელ ხიფათში ჩავარდა ერთ დროს ძველი **საბერძნეთი**; მას უპირებდა ჩანთქას ძლიერი **სპანსეთი**, მაგრამ საბერძნეთმა წარმოშვა დიდებული სარდლები: **მილტიადი**, **თემისტოკლე**, და **ალექსანდრე მაკედონელი**. ამათ დასცეს სპარსეთის ძლიერება, ალექსანდრემ კი დაამხვრია ერთიანათ სპარსეთის ვრცელი იმპერია და მთელ დასავლეთ აზიას მოეფინა საბერძნეთის მაღალი კულტურა.

რამდენიმე ხანს შემდეგ დაეტაკენ ერთმანეთს ორი ძლიერი რესპუბლიკა, **რომა** და **კანთაგენი**. მათი ბრძო-

ლა შეიქნა სიკვდილ-სასიცოცხლო. **ღაპყრობის** აღლოთი წაქეზებული რომი უპირებდა ჩანთქას განათლებულ **პართაგენს**. მაგრამ **პართაგენმა** წარმოშვა დიდებული სარდალი **ჭანბაძე**, რომელმაც ერთ დღეს გასწყვიტა ბრძოლაში 50.000 რომაელი და მით შიშის ზარი დასცა რომის იმპერიას. **ღამარცხდა** ბოლოს **პართაგენი**, მაგრამ მოკვდა გმირულათ.

პიღვე უარეს ხიფათში ჩავარდა **საფრანგეთი** რევოლიუციის დროს. მის წინამდევ ამხედრდენ და მისი გასრესა მოინდომეს **მეროპის** სახელმწიფოებმა, რომელთა კავშირს ეკუთნოდა **რუსეთიც**. მაგრამ იფეთქა დიდებულ იდეებით აფრთოვანებულ ერის სამხედრო გენიამ, წარმოშვა შესანიშნავი სარდლები, მათ შორის დიდი გენიოსი **ნაპოლეონა**, რომელმაც შიშის ზარი დასცა **რუსეთს** და მთელს **მეროპას**. **ნაპოლეონის** წინაშე თრთოდენ **მეროპის** მეფენი და იმპერატორები; მის წინ იწვოდა **მოსკოვი**; მის ძღვევამოსილ დროშის წინაშე გარბოდა სახელმწიფოთა ურიცხვი მხედრობა. მს უშიშარი გმირი თავის ჯარით მოსდებოდა **მეროპას** და ამსხვრევდა იმპერიებს.

საშინელ ხიფათში ჩავარდა ამ საუკუნის დამდევს **ბურების ჰაწაწა რესპუბლიკა**; მას უპირებდა შთანთქას მდიდარი, ძლიერი და უზარმაზარი **ანგლისი**; მაგრამ ბურებს გაუჩდენ ღირსეული სარდლები, **დეკეტა**, **ჟუბერა** და **დელანგი**, რომელთაც დაამარცხეს მტრის ჯარები და ქედი მოახრევენეს დიდ **ინგლისს** პაწაწა ერის წინაშე.

პიღვე უფრო საშინელ განსაცდელში ჩავარდა მეჩვიდმეტე საუკუნის დამდევს წვრილ სამეფო-სამთავროებათ დაგლეჯილი **პატარა საქართველო**. მას უპირებდა ძირიანათ აღმოფხრას, გასრესას და გატიალებას **რუსეთთან** დაკავშირების სურვილის გამო **ირანის** ლომი **შაჰ-**

აბაზი. მან გადასწყვიტა **ქართველი ერის საკვდილი** და თავის ყოველი ძალ-ღონით დაეტაკა მას. ამ განწირულ დროს ქართველმა ერმა წარმოშვა შესანიშნავი გმირები, როგორც იყვენ **დავით ჯანდაყმა, თამაზ ვახნაძე, ზურაბ ერასთავი, ელია დიასამიძე, ჰაატა სერსეულიძე, შაჟა ცაფიშვილი** და სხვანი, მაგრამ მათ შორის ყველაზედ უფრო დიდებული იყო გმირთა გმირი **გიორგი სააკაძე**.

როგორც თავკასიონის მალალ მწვერვალთა შორის აღიმართება ცამდი დიდი **იალბუზა** თეთრი ჩალმით მობურული, ისე მალლა, ისე გოროზათ სდგას ქართველ სარდლებ შორის **ბიორგი სააკაძე**. სამხედრო გენიოსთა შორის მას უკავია პირველი ადგილი. **ალექსანდრე მაკედონელი, ნაპოლეონ ბონაპარტე** და **გიორგი სააკაძე**, — აი სამი დიადი მწვერვალი, აი სამი საოცარ სამხედრო გენიოსი მსოფლიო ისტორიაში!

მაგრამ თუ **ალექსანდრე მაკედონელს** ამკობდა მეფის გვირგვინი და ზურგს უმაგრებდა განათლებულ საბერძნეთის საუკეთესოთ შეიარაღებული ჯარი, თუ **ნაპოლეონს** სულს უდგამდა **საფრანგეთის** ერის აფრთოვანება, ერთსულოვნება და რესპუბლიკანურ იდეებით გამჭვალული ლეგიონები, სულ სხვა იყო **სააკაძის** ბედი...

ბიორგი სააკაძე იყო ქართლის უბრალო აზნაური; მას მტრობდენ ქართლის თავადები. ამათ გადაამტერეს **სააკაძეს** **ქართლ-ქახეთის** მეფენი, **ლუარსაბი** და **თეიმურაზი**, დაუპირეს ორჯერ ღალატით სიკვდილი, გადუწვეს მთელი ქონება და აუწიოკეს ცოლშვილი. **ბიორგი** იძულებული გახდა ორჯერ გაცლოდა თავის საყვარელ **საქართველოს** და თავი შეეფარებია **სამშობლოს** მტრებთან, **სპარსეთსა** და **ოსმალეთში**. **სააკაძე** იძულებული იყო სი-

სხლი ენთხია მტრების სასარგებლოთ, რათა მიღწეოდა თავის მიზანს. სავალალოთ, თვით ქართველები დასდევდენ მოსაკლავათ, ვით ცოფიან ნადირს, ამ ქვეყნის მხსნელს, დიდებულ გენიოსს, სამშობლოს უუპირველეს შვილს, რომლის **უზენაესი მიზანი აყო საქართველს გაერთიანება, გაძლიერება და ბედნიერება.**

აი სად არის ბიორგი სააკაძის ტრაგიზმი! აი სად ჩანს იმ დროის ქართველ დიდებულთა სულის დაცემა, უზნეობა და უმეცრება! საჭიროა გენიოსის კალამი, საჭიროა დიდებული შოთა, შექსპირი და ბაირონი, რომ შესაფერის ენით, სიცხოვლით და ფერადებით ასწერონ ამ ქართველი გმირის საარაკო ცხოვრება და მოქმედებანი. სწორეთ დაუჯერებელია ის, რაც სააკაძემ ჩაიდინა ამ საშინელ პირობებში თავის ერის საკეთილდღეოთ. ჩვენ მართლაც ვერ დავიჯერებდით, რომ უცხოეთის მწერლები არ აგვიწერდენ ამ გმირის საარაკო პიროვნებას და უმაგალითო საქმეებს, ვერ დავიჯერებდით, რომ თვით სპარსეთის ისტორიკოსი **ასკანდერ მუნჯა** არ ამოწმებდეს ყოველივე ამას...

და აი ამისთანა დიდებულ კაცს სამშობლოს რალატიც კი დასწამეს ქართლ-ძაბეთის მეფემ და თავადებმა; ეს სამარცხვინო ცილი ისტორიაშიაც კი შეიტანეს! ამ რიგათ დაახშეს სიმართლე და ჭეშმარიტება. ჩვენს თვალში დღესაც მოღალატეთ იქნებოდა ეს უკვდავი მამული-შვილი, რომ არ დარჩენილიყო **იასუბ თბილქლას** „**დადი მოუწავაანა**“, არჩილ მეფის „**თეიმურაზის ცხოვრება**“ და უცხოეთის მწერალთა ნაწარმოებნი სააკაძის შესახებ.

რამდენათაც ბიორგი სააკაძე იყო დაჯილდოებული სულის სიდიადით, იმდენათ იგი შეემკო ბუნებას გარე

სიმშვენიერით. ბუმბერაზის ტანი, ქართული ლამაზი სახე, რომელსაც ამკობდა შავი შევარდენივით ელვარე თვალე-ბი, დარბაისული მიმოხრა და ამაყი შეხედულობა, აი სააკაძის გარეგნობა! მისი საუბარი იპყრობდა მსმენელს, მისი ლომივით მჭექარე ხმა შიშის ზარს სცემდა ბრძოლის ველზე მტრის რაზმებს. ვაი მას ვისაც მოხვდებოდა სააკაძის ხმალი! კაცი და ცხენი, ოთხთა გაკვეთილი ვარდებოდა ძირს. მისი სიმამაცე და ფიზიკური ძალა იყო პირდაპირ ლეგენდარული. მან არ იცოდა თუ რა იყო შიში და დაქანცვა. მის საარაკო მხნეობას, მოთმინებას, შრომის უნარს და სულგრძელობას განცვიფრებაში მოყავდა მტერი და მოყვარე, გარეშე და შინაური. — „რა გაჭირდის უკეთ შევძლი“, ე. ი. საშინელ გაჭირვების დროს უფრო მემატებოდა ძალა და მხნეობა, ამბობს „დიდ მოურავიანში“ ბიორგი სააკაძე.

მს საოცარი ადამიანი დაიბადა 1582 წელს ქანთლ-შა სოფელ ნოსტკეს, (თარხნიანთ დოკუმენტით კი ველის ციხეში). მისი მამა შაო სააკაძე იყო იმ დროს საკმაოდ გავლენიანი აზნაური. ღედა მისი თაძან ცნობილი იყო თავის სიბრძნით და დარბაისლობით. 14—15 წლის ბიორგი სააკაძემ თავი იჩინა ომებში სვამან მეფეს დროს. ამ ვაჟკაცმა მეფემ მაშინვე მიაქცია ყურადღება ბიორგის საოცარ სიმამაცეს და სამხედრო ნიჭს. მეფე არ იშორებდა მას გვერდიდან და აძლევდა დიდ წყალობას. სვიმონ მეფის ტყვეობასა და სიკვდილს შემდეგ ბიორგი სააკაძე კიდევ უფრო შეიყვარა და დაიახლოვა სვიმონის შვილმა მეფე გაორგი ძეაოქმ. მან წაიყვანა სააკაძე მრევნის ომში შაჰ-აბაზის დასახმარებლათ ოსმალთა წინააღმდეგ. აქ ახალგაზდა ბიორგიმ იჩინა ისეთი საარაკო გამირობა, გამ-ქრიახობა და მართვა-გამგეობის ნიჭი, რომ განცვიფრებაში.

მოიყვანა თვით შაჰ-აბაზი. აღტაცებულმა ზიორგი მეფემ 22 წლის სააკაძის მისცა ამანსხასაღარობა, ე. ი. მთელი ჯარების უფროსობა. ცოტა ხანს შემდეგ მასვე მიუბოძა თავადობა და თფილისის, ცხინვალის და ოსეთის დადი მოურავობა.

სააკაძის ასე უეცარმა დაწინაურებამ ფრიად გააოცა და შურით აავსო ქართლის დიდებულნი. მათ ჩაიგდეს გულში სააკაძის მტრობა და ზიანი. სააკაძის ამალგებაში მზერდენ თავიანთ დამცირებას. მიუხედავად ამისა ქართლის გავლენიანი თავადები ნატრობდენ სააკაძის დამოყვრებას და სიძეობას. მართლაც არაგვის ერისთავმა დიდმა ნუგზარმა მისცა ზიორგის ცოლათ თავის ასული. ამრიგათ სააკაძე შეიქნა ქართლის უუპირველეს თავადის სიძეთ. მან კიდევ უფრო შემატა მტრები დიდ მოურავს. ამ ხანებში მიიცვალა შაჰ-აბაზის მიერ მოწამლული ზიორგი მეფე. ქართლის ტახტზე ავიდა მისი ახალგაზრდა ვაჟი ლუარსაბ ძეოანე, თვითნება და გამოუცდელი ზონებით უსუსურ მეფის ტახტზედ ასვლით ისარგებლეს ზოგიერთმა დიდებულებმა, იწყეს თავისებურათ თარეში და ხალხის აწიოკება. არეულობა მოხდა მთის ხალხებშიაც. ზანსაკუთრებით იწყეს თარეში ოსებმა. მეფე ჩავარდა განსაცდელში. ამ გაჭივრების დროს მეფის მხსნელი შეიქნა ისევ ზიორგი სააკაძე. მან დააწყნარა მთის ხალხები, დაიპყრო ოსეთი და ალაგმა ურჩი თავადები. აგრეთვე დაამშვიდა აშფოთებული გლეხობა, რომელთაც მისცა სახაზინო ადგილები და ბევრიც, სხვა ქვეყნებში გაქცეული, დააბრუნა უკან. აგრეთვე გამართა სავაჭრო ადგილები, სადაც დაასახლა ხელოსნები და აღებ-მიცემის ხალხი. ამრიგათ დაამშვიდა ქართლი და ხელი შეუწყო მის ნივთიერ აღორძინებას.

ამ დროს დაემოყვრა ლუარსაბ მეფეს შაჰ-აბაზი და შეირთო ცოლათ მისი და ელენე, რომელსაც ისპაანს გააყოლეს ბიორგი სააკაძე. იქ სააკაძის სიბრძნემ, რიხმა და დარბაისლობამ კიდევ უფრო მოხიბლა ირანის ლომი. მან დიდი საჩუქრით გაისტუმრა ბიორგი ქართლში. შაჰ-აბაზის მიერ ასეთმა პატივით მიღებამ კიდევ უფრო აამაღლა სააკაძე ყველას თვალში. ის შეიქნა ახლა უუპირველესი კაცი, რომელსაც დიდი მოკრძალებით ექცეოდნენ თვით გავლენიანი თავადები, თუმც გულში კვებავდნენ მისადმი შურსა და მძულვარებას. მათ ვერ მოენელებიათ ის აზრი, თუ როგორ შეიქნა ზირველ კაცათ უბრალო აზნაური. მს დიდი ფეოდალები გახდნენ სააკაძის დაუძინარი მტრები, განსაკუთრებით მას შემდეგ, როცა მან დაამარცხა ისინი, ალაგმა მათი თარეში და მოიყვანა მეფის მორჩილებაში.

ამიერიდან მთელ სამეფო საქმეებს განაგებდა სააკაძე. ის იყო ქართლის ფაქტიური მეფე: ცვლიდა უნიჭო მოხელეებს, მათ ნაცვლათ აყენებდა მშრომელთ და ნიჭერთ. დიდი მოურავი არ აქცევდა ყურადღებას გვარიშვილობას; ის აფასებდა მხოლოდ ადამიანის პირად ღირსებას; ის აყენებდა მოხელეებათ ქვეყნის ერთგულთ, მცოდნეს, ნიჭიერსა და პატიოსან მუშაკთ. ამ რიგათ ბევრი უვარგისი დიდებული გადააყენა სამსახურიდან და მათი ადგილები მისცა უბრალო გვარიშვილთ, შემკულთ ნიჭით, ცოდნით და პატიოსნებით. ამ საქციელით სააკაძემ კიდევ უფრო გააბრაზა ფეოდალები და შემატა ახალი რაზმები თავის მტერთა ლეგიონს.

ამავე ხანებში ატყდა დიდი ომი სპარსთა და ოსმალთ შორის. ბრძოლის საგანი იყო მდიდარი ქალაქი ბაღდადი, მდ. ტიგრზე აშენებული. მს ორრ გოლიათი ყოვე-

ლი თავის ძალ-ღონით დაეტაკენ ერთმანეთს. შეიქნა ფი-
ცხელი და სისხლის მღვრელი ომი. ამ დროს ძახეთში
არეულობა იყო კონსტანტინე ბატონიშვილის მეოხებით.
ქართლიც ამავე ყოფაში ჩავარდა ლუარსაბის ტახტზე
ასვლით. ივერიის ასეთმა მდგომარეობამ მიიქცია სულ-
თნის ყურადღება. მან მოიწადინა ქართლ-ძახეთის დაპ-
ყრობა, მით უმეტეს, რომ უკვე გაიმარჯვა სპარსელებზე
და ჩაიგდო ხელში ბაღდადი. ამ მიზნით მან გამოგზავნა
60,000 მეომარი თათარხანის მეთაურობით. ეს დიდი
ჯარი 1609 წელს იენისში მოულოდნელათ შემოიჭრა
ქართლში და მოადგა სოფელ **ცხირეთს**, სადაც საზაფხუ-
ლოთ იყო მეფე ლუარსაბი თავის მცირე ამალით.

4. ცხირეთის ომი.

ოსმალთა დიდი ჯარი მესხეთიდან მოადგა ქართლს.
სცნოთ თუ არა ეს ამბავი ლუარსაბმა, მაშინვე გაგზავნა
გზების შესაკრავათ საკმაო რაზმით ორი გამოცდილი სარ-
დალი **ზაქარია** და **აბაღლი** (გვარები არ ჩანს.) მაგრამ
სანამ ისინი შეკრავდნენ გზებს, ოსმალოს ჯარი უკვე შე-
მოვიდა ქართლში ორიაღეთით, გასწია ცხირეთისკენ მე-
ფის ხელში ჩასაგდებათ და მთელი ქართლის დასაპყრო-
ბათ. გაგზავნილი ქართველი რაზმი დაედევნა მტერს უკან.

ოსმალოს ჯარმა გადმოიარა საბარათიანო, მანგლი-
სი, ქველთა და მოადგა ცხირეთს, სადაც ეგულებოდა
მეფე. ოსმალები გზაში აწიოკებდნენ ხალხს და ართმევდნენ
სარჩოს. სოფელ ქველთასთან უღრან ადგილებში მათ და-
ებნათ გზა და არ იცოდნენ რა მხრით წასულიყვენ ცხი-
რეთზე. ქველთაში შეიპყრეს ღვედელი **თევდორე**, შეუ-

კრეს ხელები, გაიგდეს წინ, უბძანეს ეჩვენებია გზა და ჩაეყვანა ისინი **ცხირეთში**. **თევდორე** ღვდელი მიუხვთა მტერს განზრახვას; ის აშკარათ მზერდა, რომ ოსმალნი უბირებდენ დატყვევებას **ლუარსაბ** მეფეს. მეფის დატყვევებით **ქართლი** ვარდებოდა დიდ განსაცდელში, რადგან ოცი წლის მეფე იყო უცოლო და არ ყავდა მემკვიდრე-**შოველივე** ეს უცებ მოისაზრა ამ კეთილშობილმა ადამიანმა და გადასწყვიტა შეეწირა თავი ქვეყნისთვის. მასში იფეთქა მამულიშვილურმა გრძნობამ. ამ ღირსეულმა ქართველმა ამაყათ გადახედა მტრის ლაშქარს და გაუძღვა წინ.

თევდორე მღვდელმა დააშორა ოსმალნი **ცხირეთს** და ატარა ტყიან ადგილებსა და შეღმართებზე, ამ რიგათ კიდევ უარესათ დაუბნია მათ გზა-კვალი. რამდენიმე ხანს შემდეგ ამ ტყე-ღრეში ტანტალით ოსმალები მიუხვთენ ლალატს თავიანთ წინამძღოლს, სტაცეს ხელი ამ ღირსეულ მამულიშვილს, სცემეს და მოკლეს საშინელი წამებით. მოკვეთეს თავი და მისი გვამი გადისროლეს ხევში მგელთა და ყვავ-ყორანთა სახრავათ...

მოკვდა წამებით გმირი **თევდორე**, მაგრამ ამ სიკვდილით მან ააცთინა მეფეს ტყვეობა, იხსნა სიკვდილისაგან თავის მოძმენი და აოხრებისაგან მთელი **ქართლი**. **თევდორე** ღვდლის ნათელი სახე ამკობს, სხვა გმირთა შორის, ჩვენს ტრაგიზმით სავსე ისტორიას...

როგორც იყო ოსმალებმა, დიდის წვალების შემდეგ, გაიმკვლიეს გზა და მიადგენ **ცხირეთს**. მეორე დილას **თემის** ხევიდან მტკვრამდი, თითქმის ოცი ვერსის მანძილზე მთელ ვაკეს მოედო მტრის ჯარი, რომელიც თან და თან მატულობდა. ღილის რიჟრაჟზე დარაჯებმა აცნობეს მეფეს ეს საშინელი ამბავი. **ლუარსაბი** და მისი ამალა გამოცვინდენ გარეთ. მათ თვალ წინ გადიშალა საზარელი

სურათი: ვრცელი ვაკე სავსე იყო ოსმალთა ჯარით.

ამ უცნაურმა სანახაობამ შიშის ზარი დასცა ლუარსაბსა და მის ამაღას. მეფეს არ ყავდა ჯარი, რადგან ზოგი ციხეებში იყო ჩაყენებული და ზოგიც გაატანა გზების შესაკრავათ იარაღსა და ზაქარიას. სხვა ჯარი არ ეგულებოდა. რა უნდა ექნა ლუარსაბს ამ გაჭირვების დროს! რით უნდა ეხსნა თავი! რა ძალით უნდა გამკლავებოდა ამ მოულოდნელათ შემოსეულ მტერს! ეს იყო საბედისწერო ჟამი მის ცხოვრებაში. ჰაბუკი მეფე შეიქნა სასოწარკვეთილი. ძიდევ უარესათ დაფრთხა მისი ამაღა, რომელშიაც ერია სააკაძის დაუძინარი მტერი შადიმან ბარათაშვილი. მხოლოდ მათ შორის იყო ერთი კაცი, რომლის გულს არ უგრძვნია შიში ამოდენა მტრის დანახვაზე. მისმა ძლიერმა გონებამ უცებ მოისაზრა ყველაფერი: მან დაამშვიდა მეფე და აღუთქვა მტრის დამარცხება.

მს უშიშარი კაცი იყო გიორგი სააკაძე. იგი შეუდგა საქმეს: სწრაფათ მისწერა ბარათები ჭართლის დიდებულთ: **ციციშვილებს, აშიანჯაბთ, მუხრან ბატონებს, ამაღასვლებს, ქსნისა და ანაგვის ერისთავთ**, აგრეთვე თავის მეგობარს **თფილისში სპარსთა ციხისთავს დაღამაძეს**, აუწყა ყველას ოსმალთს ჯარის შემოსევა და მოიწვია დასახმარებლათ თავის ჯარებით. მან ყველგან აფრინა შიკრიკები. ღაგზავნა თუ არა ბარათები, სააკაძემ გააქროლა ცხენი **კავთისხევში**; აქ სოფლებში შეკრიბა 500-დი კაცი და ამ მცირე რაზმით მიუხტა ოსმალთ. ბიორგი ჯერ დაეცა მტრის მოწინავე ჯარს, რომელიც მიდიოდა **ცხირეთში** მეფის შესაპყრობათ, დაამარცხა იგი და შერევა ცხვრის ფარასავით უმთავრეს ურდოში, თან ისეთი შიშის ზარი შეიტანა მტრის ჯარში, რომ ოსმალებმა იწყეს მაგრება.

ამ დროს მოეშველა სააკაძეს სახელოვანი გმირი **ზაზა ციციშვილი**; მოვიდენ თავისი რაზმით **ზაქარია** და **იარალი**. ამ რიგათ შესდგა სულ **ათასამდე კაცი**. ამ რაზმით სააკაძე უნდა შეებოდა ოსმალთა **60000 მხედარს**. ეს იყო რაღაც ზღაპრული, დაუჯერებელი ამბავი. ამ სურათმა გაამხნევა **ლუარსაბი**, იგი მივიდა სააკაძესთან და დადგა მის გვერდით საომრათ.

საკაძემ გადახედა მიდამოს, დაათვალიერა მტრის ბანაკი, მოისაზრა ყველაფერი, თუ როგორ და რა მხრით უნდა დასცემოდა მტერს და შეუდგა საქმეს. მან გაყო რამდენიმე ნაწილათ თავის მცირე რაზმი და შევარდენით დაეცა ოსმალთ იმ მხრიდან, საიდანაც ისინი არ მოელოდნენ. საშინელება იყო ეს თავზე დაცემა. როგორც მშვიერი ლომი ისე ეკვეთენ მამაცი ქართველნი მტრის ლაშქარს. სააკაძის საარაკო გმირობამ და მედგარმა ბრძოლამ ყველას ჩაუდგა გმირული სული. ღიდი მოურავის შეტევა და მჭექარე ხმა შიშის ზარს სცემდა მტრის რაზმებს, რომლებიც გარბოდნენ მის წინაშე. ბიორგი ლომივით ბღღვინავდა მტრის ლაშქარში, იქნევდა ხმალს და აყენებდა სისხლის ღვართქაფს. მის გვერდით იბრძოდნენ **ლუარსაბ** მეფე და **ზაზა ციციშვილი**, მშვენივრათ იქნევდნენ ხმალს და მიაპობდნენ მტერს. შეიქნა მედგარი ბრძოლა. **ათასი ქართველი უძკლავდებოდა 60000 ოსმალთ**. ეს იყო დაუჯერებელი უმაგალითო ომი. შედრკენ ოსმალნი, მათ დაკარგეს მხნეობა. ქართველთ კი ემატებოდათ ძალა და სიმამაცე. მათთან მოდიოდნენ თანდათან და მაშინვე ეტეოდნენ მტერს ქართლის დიდებულნი თავის რაზმებით. მაგრამ არც მტერი იყო ლაჩარი. მას ყავდა შესანიშნავი სარდლები. მათ შორის ყველაზე უფრო ირჩეოდა თავის სიმამაცით ერთი თვაშა. იგი ყველა-

ზე უკეთ აწყობდა თავის რაზმებს და იბრძოდა ყველაზე მედგრათ. ეს შეამჩნია სააკაძემ და უბძანა ზაზა ციციშვილს მიტეოდა მას. ზაზა გაექანა ფაშისკენ თავის რაზმით; ფაშა მიეგება მას. შეიქნა ომი ამ ორ შესანიშნავ ვაჟკაცს შორის. ღიღხანს იბრძოდნენ თავგანწირვით ფაშა და ზაზა. ორივეს სურდათ ჩაეგდოთ ხელში ერთმანეთის თავი. ბოლოს ზაზამ აუკრა ხმალი, გაკრა გვერდზე თავის ლეკური და ფაშის თავი გაგორდა ძირს. ზაზამ აიტაცა ზეით ფაშის თავი, დაიჭირა წვერით პირში, გააპო მახვილით მტრის ჯარი და მიაართვა მეფეს.

ამ დროს სააკაძე ამხნევებდა თავის ჯარს, გადადიოდა ერთი რაზმიდან მეორეში, ახდენდა განკარგულებას, გზავნიდა მაშველ რაზმებს იქ, სადაც უფრო უჭირდათ ქართველებს, აპობდა ოსმალთა ჯარებს და ეტეოდა იქ, სადაც უფრო მაგრათ იდგა მტერი. მრთი სიტყვით სააკაძე თავის გოლიათის ტანით და ლომივით მჭექარე ხმით წააგავდა თვით ბრძოლის ღმერთს მტრის რისხვათ მოვლინებულს.

ახლა კი ვეღარ გაუძლო ქართველთა სიმამაცეს ოსმალოს ჯარმა. ეს ამოდენა ლაშქარი დაიძრა გორასკენ. მას სურდა ჩაეგდო ხელში ბორის მაგარი ციხე, რომ აქედან ეთარეშა მთელ ქართლში. ბრძოლით დაქანცულმა ქართველებმა ვეღარ შეძლეს მაშინვე უკან დადევნება. სააკაძემ აფრინა კიდევ კაცები ჯარების დასაძახებლათ. ღიღი მოურავი მალე დაედევნა მტერს და თან შეუკრა თფილისისკენ წასასვლელი გზები.

ბორისკენ მიმავალ ოსმალოს ლაშქარს შეეფეთა წინ გორელი სომხის ტერთერა ტეფსააკა. ამ გონიერმა ხუცესმა მაშინვე მოისაზრა, რა ხიფათში ვარდებოდა მთელი ქართლი, - თუ ხიდზე გავიდოდა მტერი და გამაგრდე-

ბოდა ბორის ციხეში. ზანსაკურთებით დიდ საფრთხეში ჩავარდებოდენ გორელი სომხები. ამ მიზეზით ტერსაკამ გააქროლა ცხენი და აცნობა სოფელელთ საქმის ვითარება, შეკრიბა ხალხი და თითქმის მტრის თვალწინ აყარა ბორის ხიდის ფიცრები, ჩაუჭრა თავზე და ხარხები. ამ რიგათ მოესპო ოსმალთ ტკვარზე გასვლის სახსარი.

ამ მოულოდნელმა ამბავმა თავზარი დასცა მტრის ჯარს. რა უნდა ექნათ? ახალი ხიდის გამართვა შეუძლებელი იყო, რადგან ბორიდან გამოსული ჯარი არ მისცემდა ამის ნებას. უკანიდან კი თავის მამაცი ჯარით აწვებოდა სააკაძე. ამიტომ უკან დახევაც ვერ გაებედნათ. იმათ უკვე იგემეს სააკაძის ძლიერება. მაშინ ოსმალებმა არჩიეს ტკვრის პირისპირ შეეყოლა იმ იმედით, რომ ან ნახავდენ ხიდს, ან კარგ ფონს. ისინი შეეყვენ ცარცვით საციციანოს სოფლებს, დაიკავეს ბრბონას ვიწროები, ბორჯომის ხეობის სათავეში (ტაშის კართან), გამართეს ფიცრული ხიდი სახლების ნამგრეებიდან და გავიდენ გაღმა. აქედან ისინი აპირებდენ ახალციხეში გაქცევას, თუ დამარცხდებოდენ, თუ არა და აქედან ღია იყო გზა შუაგულ ქართლისკენ.

ასე ფიქრობდენ ოსმალნი, მაგრამ მათი ფიქრი და განზრახვა ჩაუშხამა სააკაძემ. ღიღმა მოურავმა სწორეთ განგებ მიიყვანა მტერი ისეთ ალაგას, სადაც სივიწროვის გამო არ შეეძლოთ გაშლა. აქ ამ ვიწროებში ადვილი იყო ოსმალთა სრული დამარცხება. ამ დროს სააკაძეს შეუგროვდა უკვე ექვსი ათასი კაცი. ამ მცირე ჯარით ის აპირებდა ხელმეორეთ შებმას და მტრის სრულიათ განადგურებას. მან შეუტკრა გასაქცევი გზები, თვითონ ზემოდან დაუარა თავი და ორი მხრით დაეცა მტერს.

ოსმალნი გაებენ მახეში. იმათ იწყეს თხრილების

და სანგრების კეთება. მიუხედავად ამისა, მტერი იმდენათ ძლიერი იყო, რომ საუკეთესო და ფრიად გამოცდილი სარდლები, **ნუგზარ ანაგვის ერისთავი, შალვა ქსნის ერისთავი, ზაზა ციციშვილი და დელიძემადხანი** არ ეთანხმებოდნენ სააკაძეს და ვერ ბედავდნენ ექვსი ათასი კაცით მტერთან შებმას. მაგრამ ბოლოს ღიღმა მოურავმა გაიტანა თავისი. მან დაუხატა მეფეს და სარდლებს თავის გეგმა, აუხსნა მეომართა და საომარ ადგილთა ვითარება და დაარწმუნა ყველა ქართველი ჯარის სრულ გამარჯვებაში.

მთავარ სარდლობა იკისრა თვით სააკაძემ. მეორე დილით ადრე ღიღი მოურავი შეუდგა საქმეს. ღიღის რიჟრაჟზე აშალა ჯარი და მიიყვანა ჩუმათ ოსმალთა თხრილებსა და სანგრებზე. სააკაძემ უბძანა მეთოფურებს სროლა. სიომ თოფის კვამლი მიიტანა ზედ თხრილებზე და გახვია შიგ საფრებში ჩამსხდარი ოსმალნი. ამ კვამლს სააკაძემ მიაყოლა თავის ჯარი, გადვიდა თხრილებზე მახვილით ხელში და მშიერი ლომივით დაერია მტერს. ასეთ უეცარ თავდასხმას არ ელოდნენ ოსმალნი. ისინი შეიპყრო შიშმა. ამავე დროს ეძგერენ მტერს სხვა ქართველი სარდლებიც თავის რაზმებით და დასცეს ყიჟინა. შეიქნა ხელჩართული ომი, ომი მედგარი და უღომბელი. მზის სხივებზე ლაპლაპებდა ქართველის სისხლიანი ხმალი და სიცოცხლეს უსპობდა შემოსეულ მტერს. სააკაძე თავისებურათ აპობდა მტრის რაზმებს და ახდენდა მათში არეულობას. მის მკვეთარე მახვილს შექონდა ოსმალებში შიში და სიკვდილი. ღიღი მოურავის დანახვაზე ისინი გარბოდნენ ცხერის ფარასავით.

შიშის ზარმა აიტანა ოსმალოს ლაშქარი. მათ ვეღარ გაუძღვს ქართველთა სიმამაცეს და იბრუნეს პირი გასაქცევათ. ბარბოდნენ ფაშები, გარბოდა მტრის მთელი ჯარ-

რი, ძაცი, ცხენი, ჯორი, აქლემი ირეოდენ ერთმანეთში. მათ დასტოვეს უპატრონოთ მთელი ბანაკი, მთელი ქონება. ბარბოდა ზარდაცემული მტერი, მაგრამ ყოველი გასაქცევი გზა და ბილიკი წინდაწინ იყო შეკრული სააკაძის მიერ. აქ მოხდა საშინელი მარცხი; ზეცის რისხვა დაატყდა ოსმალთ. ისინი გაიჟლიტენ თითქმის ერთიანათ. ტყეში შეფარებულ მტერს იჭერდენ მწყესები და ქალები. სამი დღის განმავლობაში ჟლიტეს და ატყვევეს ტყეში დამალული ოსმალნი. ბადარჩა მხოლოდ თორმეტი გადო. ოსმალთა ფაშები ზოგი დაიხოცა, ზოგიც ჩაუვარდა ტყვეთ სააკაძეს. მთელი მათი ბანაკი და ქონება დარჩათ ქართველებს.

ამ უმაგალითო დამარცხებამ საშინლათ გააბრაზა ოსმალთს სულთანნი. ის შეუდგა შურისძიებას, მაგრამ ჯერ ხანათ არ ქონდა იმდენი ძალა, რომ შემოესეოდა საქართველოს. სააკაძის გენიამ მაშინვე გასჭვრიტა ყოველივე. ის ეძებდა ამ სუქმეში მძლავრ მოკავშირეს. ასეთი იყო შაჰ-აბაზი, რომელსაც დიდი ომები ქონდა ოსმალებთან. ამიტომ სააკაძემ აახლა ელჩები ირანის ლომს, გაუგზავნა დახოცილი ფაშების თავები და მიულოცა გამარჯვება, თითქო ეს გამარჯვება ყოფილიყოს შაის ხმლისა, ვინაიდან იგი ეპატრონებოდა ქართლ-ქახეთს.

შაჰ-აბაზს მეტათ იამა ოსმალოს ჯარის ასეთი დამარცხება და ქართველთა ერგულობა. მაგრამ იმავე დროს მის შორს გამჭვრეტ გონებას წარმოუდგა სულ სხვა სურათი: ის მზერდა ქართლში დიდებულ მეთაურს, საარაკო სარდალს, რომლის გენიით ძლიერდებოდა ივერია და ხდებოდა საშიშარი. მან მოინდომა სააკაძის ხელში ჩაგდება, ისე როგორც ერთ დროს ჩაიგდო ხელში თეიმურაზის წყალობით ქახეთის საუკეთესო სარდალი ადამ

ახელიშვილი. დიდხანს არ დასჭირდა ლოდინი სპარსეთის შაის. ქართველებმა თვით გადისროლეს და ჩაუგდეს ხელში მოსისხარ მტერს ქვეყნის დიდება ბიორგი სააკაძე...

5. დიდი მოურავის ნადიმი.

დილიდანვე შეიქნა არაჩვეულებრივი მზადება და მოძრაობა სოფელ **ნოსტეს** ბიორგი სააკაძის ოჯახში.. მშვენიერ ბაღში კაკლებ ქვეშ მწვანეზე გაეშალათ რამდენიმე წყებათ ვრცელი სუფრები, რომელთა ორივე მხრივ დაეფინათ სპარსული ნოხები და ზედ დაეწყათ ხავერდის მუთაქები. სუფრის შუაში ყვავილებით შემკულ მარმარის აუზიდან მოსჩქეფდა წითელი ღვინის შადრევანი. დიდი მოურავი იყო მეტათ მხიარული. ის აძლევდა განკარგულებას თავის კაცებს, ის უმართავდა იშვიათ სტუმრებს დიდებულ ნადიმს. იქნებოდა თითქმის შუადღე. მაისის მხიარული მზე დანათოდა გაშლილ სუფრას და მისი ცქრიალა სხივები ეთამაშებოდა ღვინის შადრევნის წითელ შხეფებს.

ამ დროს მოისმა მშვენიერი სამხედრო სიმღერა. ზმიარული ჰანგები გუგუნით ეფინებოდა ამწვანებულ გორაკებს და ზრიალებდა ჰაერში. საამო ხმები ახლოვდებოდა თანდათან. აჰა გაიღო ჭიშკარი და სასახლის უზარმაზარ ეზოში შემოაქროლა მოხდენით თეთრი მერანი ერთმა კაბუკმა. მის ლამაზ სახეს ეაღერსოდა ახლათ აშლილი წვერ-ულვაში. მის კოხტა ტანადობას ამკობდა მდიდრული სამოსელი. ეს იყო **ჯუარსაბ მეფე**.

მხიარული მასპინძელი მიეგება ამ იშვიათ სტუმარს და ორთავე გადაეხვიენ ერთმანეთს მეგობრულათ. მეფე

ლუარსაბს თან ახლდა ბრწყინვალე ამაღლა. ამათაც დიდი თავაზით მიეგება სააკაძე და შეუძღვა სასახლეში თავის ძვირფას სტუმრებს. თანდათან მოდიოდნენ სტუმრები. მრცელი ეზო აივსო მათი ცხენებით. დიდი მოურავი უმართავდა ნადიმს მთელ ქართლს. აქ იყვენ მოწვეულნი თავის ცოლშვილით მთელი ქართლის დიდებულნი: აქ იყო ცხირეთის ომის გმირი ახოვანი ზაზა ციციშვილი, აქ იყო ძველი ომების გმირი მოხუცი ნუგზარ მრისთავი თავის მამაცი შვილებით. აქ იყვენ საუკეთესო მამულიშვილნი. უხვს მასპინძელს მოეწვია აგრეთვე მდაბიო ხალხიც.

საუცხოვო სურათს წარმოადგენდა ამ ვარდებით და ხეხილით შემკულ ბაღში ეს ფერად ხავერდის ქულაჯებით დართული ქართველი ვაჟკაცები. მაგრამ კიდევ უფრო წარმტაცი და მომხიბლავი იყვენ ქართველი ქალები, რომელთა საოცარი სილამაზე და მდიდრული მორთულობა გაგონებდათ თამარ მეფის დიდებულ დროს. ამ ქალებს მასპინძლობდნენ სააკაძის დედა და მეუღლე.

დასხდნენ სუფრაზე. ზაიმართა ქართული ნადიმი, ზმნა, ლხინი და სიმღერები. მუტრიბნი უკრავდნენ საკრავთ და გალობდნენ ტკბილის ხმით ქართულ ჰანგებს. იქ მოშორებით აკვნესებდნენ თარს და ისმოდა სპარსული ბაიათი. იქვე დუდუკის ხმები ატკობდა ქეიფს. ზამხიარულდნენ სტუმრები, მასპინძლის აღტაცებას არ ქონდა საზღვარი. შველაზე უფრო მხიარულობდა მეფე ლუარსაბი. მკროს თასები გადადიოდა ხელიდან ხელში; ისმოდა სმურები, გუგუნებდა ქართული მრავალყამიერ.

ამ დროს აყდერდა სინაზით ჩანგის სიმები და ჰაერში გაიკრიალა ციურმა ხმებმა. უსაზღვრო სიტკბო და სინარნარე კრთოდა ამ საოცნებო ხმებში. უკრავდა და გა-

ლობდა მშვენიერი ცირა. უცებ შეწყდა სტუმრების საერთო მუსაიფი. შველა გადიქცა სმენათ და მზერათ. ქალწულის გრძნობით სავსე ციური ხმები წვდებოდა გულში და ბადებდა რაღაც წარმოუთქმელ სიტკბოს და ნეტარებას. მეფემ მიაპყრა თვალი მომღერალ ქალს. მის წინ დაიხატა ზენაარი მშვენიერება. ჯერ არ ენახა ლუარსაბს ასეთი სიტურფე, სინაზე და უმანკოება. უცნაურათ ატოკდა ჭაბუკი მეფის გული. მან იგრძნო ჯერ უგემებელი ტრფიალება.

აჰა შეწყდა ზეცის ჰანგები! მაგრამ კიდევ დიდხანს იყო ჩუმათ სულგანაბული ხალხი ამ საოცნებო ხმებით გარინდული. ბოლოს გაისმა ყოველ მხრიდან აგზნებული ვაშა და მოწონება. ნეტა ვინ იყო ეს ტურფა არსება!? მინ მოხიბლა სტუმრების გული?! ეს იყო სააკაძის 17 წლის და მაკრანე, რომლის საოცნებო სიმშვენიერე ცნობილი იყო მთელს ივერიასა და სპარსეთში. მის სიტურფეს ამკობდენ აღმოსავლეთის მგოსნები. მის მშვენებას დამღერდენ მუტრიბნი და მომღერალნი.

მეფემ მოისურვა მშვენიერ მაკრინეს ახლოს ხლება და მისი ხელით ღვინის მირთმევა. სააკაძის ბძანებით ქალი ეახლა მეფეს, დაიჩოქა მის წინაშე მორცხვათ ცალმუხლზე და მიართვა ოქროს სავსე ფიალა. ლუარსაბმა წყნარათ გამოართვა თასი და დალია ქალის სადღენძელო, თან შეტრფოდა ამ ზენაარ მშვენიერებას. მაკრინეს დაეხარა ძირს თავი; მის ტურფა სახეზე გაშლოდა ვარდებით მორცხობის სიწითლე. ქალმაც მოკრა თვალი ჭაბუკ მეფეს. ატოკდა ქალწულის ნორჩი გული, მან იგრძნო ჯერ უგემებელი შარბათი და სიტკბოება. ამ ორ არსებათა გულებს შორის უნებლიეთ გაიბა დიადი გრძნობის უხილავი ძეწკვი...

მათავდა ნადიმი. მაიმართა ქართული ჭიდაობა ზურ-
ნით. ზორბა ფალაენები დაეტაკენ ერთმანეთს. შველანი
გაეშურენ ჭიდაობის სანახავათ. თავადები აქეზებდენ თა-
ვიანთ ფალაენებს. მათი სისწრაფე და ოსტატური ფან-
დები ხიბლავდა ქალსა და კაცს. ისმოდა გამხნევების და
მოწონების ხმა. შველა, დიდი და პატარა, გლეხი და თა-
ვადი ერთრიგათ შეეპყრო ამ სანახაობას. მხოლოდ ერთი
ჭაბუკი არ იღებდა მათში მონაწილობას. ის განშორე-
ბოდა ჩუმათ ამ წრეს, წასულიყო ბალის ბოლოში პატა-
რა მდინარის პირათ და იქ ხის ქვეშ ქორთა მდელოზე
მწოლარე მისცემოდა ღრმა ფიქრსა და კაემანს. მისი
მგზებარე ოცნება ელოლაებოდა მშვენიერ ქალწულს.
მის წინ თითქო გამქრალიყო ყველაფერი: ეს ტურთა ბუ-
ნება, მდინარის ჩქრიალი და თვით ბადრი მთვარე თავის
ნაზოვან სხივებით. მას არ ესმოდა ამ დროს არც ბუჩქში
მჯდომარე ბუღბულის ნაზი სტვენა. ის შეეპყრო მხო-
ლოდ ერთ ფიქრს, ერთ ოცნებას. მის მღელვარე გულს
გაქონდა ბაგაბუგი. რა იყო ეს: უბრალო გატაცება, თუ
სიყვარული? ზაბუკს ვერ გამოერკვია. მის წინ იდგა თი-
თქო ის თილისმა ქალწული; მის ყურებს აკრთობდა ქა-
ლის ციური ხმები...

ამ დღიდან მეფემ მოუხშირა სააკაძესთან სიარული.
ხშირათ იპატიეებდა თვითონ დიდ მოურავს თავის ოჯა-
ხობით და უმართავდა საგანგებო ნადიმს. მეფის ასეთი
დაახლოვება შურით ავსებდა სააკაძის მტრებს. ლუარსა-
ბი ებრძოდა თავის გულს, მაგრამ ვერას ხდებოდა. მას
უფრო და უფრო იპყრობდა მძლეოთა-მძლეო სიყვარული.
ამიერიდან მშვენიერი მაკრინე გადიქვა მის სალოცავ
კერპათ, მის ღვთაებათ. მეფემ უარი სთქვა ღადიანის
ქალზე, რომელიც ეძლეოდა, ამ საქციელით მეტათ

ააშფოთა დიდებულნი და თავის დედა **თამარ**. **მაშინ ლუ-**
არსაბი გაუტყდა მათ თავის გულის საიდუმლოს. **მან**
გადაჭრით უთხრა, რომ უყვარს **მაკრინე** და უმისოთ სი-
ცოცხლე არ შეუძლია. **ამ** ამბავმა თავხარი დასცა ყვე-
ლას. **ბევრი** უშალეს მეფეს, მოეშორებია თავიდან ეს უც-
ნაური ფიქრი, რომ უბრალო **ზნაურის** ქალი არ არის
მისი საკადრისი, რომ ამით იმცირებს თავს და ამცირებს
მთელ სამეფოს. **შოველივე** იყო ამაო. **მეფის** არსება მე-
ტათ შეეპყრო **ზენაარ** გრძნობას. **მაშინ** ზოგიერთებმა ურ-
ჩიეს მეფეს აეყვანა ხასათ **სააკაძის** და. **მეფემ** უარი გა-
ნაცხადა. **მას** არ სურდა არც **სააკაძის**, არც მისი დის
დამცირება. **მასთან** ამგვარ წინადადებას უზომო შეურაც-
ყოფათ მიიღებდა **დიდი მოურავი** და ამის გამო საშინე-
ლი უბედურება ატყდებოდა მთელს **ქართლში**. **ლუარ-**
საბმა გადაწყვიტა **მაკრინეს** ცოლათ შერთვა და ამის გა-
მო გაუგზავნა **სააკაძეს** მოციქულნი.

ამ ამბავმა მეტათ შეაწუხა **ბიორგი სააკაძე**. **ის** არ
მოელოდა ამას. **იმასა** და მეფეს შორის დიდი მანძილი
იყო შთამომავლობით, რასაც უმთავრეს ყურადღებას
აქცევდენ იმ დროს **საქართველოში**. **მისმა** შორს მჭვრეტმა
გონებამ სწრაფათ მოისაზრა ყველაფერი. **ის** აშკარათ მზერ-
და, თუ რა განხეთქილებას დაბადებდა მთელს **ქართლში**
ასეთი შეუსაბამო დამოყვრება, რა რიგათ ისარგებლებდენ
ამით მისი მტრები და ამხედრდებოდენ მის წინააღმდეგ.
დიდი მოურავი გრძნობდა, რომ ამას მოყვებოდა მთელი
მისი ოჯახის და გვარის დაღუპვა. **მან** უარით გაისტუმრა
მეფის მოციქულნი.

ამ უარმა კიდევ უფრო გააცხარა **ლუარსაბი**. **მან**
კიდევ გაუგზავნა კაცები **სააკაძეს** და შეუთვალა, რომ
მას გაგიჟებით უყვარს **მაკრინე**, **მაკრინესაც** უყვარს იგი,

უერთმანეთოთ სიცოცხლე არ შეუძლიათ, ამიტომ ნუ ურჩობს, ნუ აუბედურებს ორს ადამიანს! და, თუ კიდევ უარი მიიღო, მაშინ ხმაღმა უნდა გადაწყვიტოს საქმე; ან ჩემი სისხლი უნდა დაიღვაროს, ან შენო.

ამ შემოთვლამ კიდევ უფრო ააშფოთა სააკაძე. ის მიეცა ღრმა ფიქრს. მძიმეთ უღელავდა გული გმირ მამულიშვილს. ეს გული კარგს არას ეუბნებოდა მას. რა უნდა ექნა! ის ჩავარდა ორ ცეცხლ შუა: უარით ის იკიდებდა მტრათ მეფეს, თანხმობით კი მთელი ქართლის დიდებულნი ხთებოდენ მისი მტრები. ორივე შემთხვევაში მას აღარ ედგომებოდა ქართლში; ის უნდა გაცლოდა თავის საყვარელ სამშობლოს. ღიდი მოურავი წყევლიდა თავის უკუღმართ ბედს, წყევლიდა იმ დღეს, როცა მან პირველათ მოიწვია ლუარსაბ მეფე და აჩვენა თავის და. საშინლათ სწუხდა ბიორგი. მასთან ერთათ სწუხდა მთელი ოჯახი. ლუარსაბის მოციქულნი კი ურჩევდენ დათანხმებას, რადგან უარის თქმით იგი საუკუნოთ გადიმტერებდა მეფეს.

ბოლოს, როგორც იყო, გადაწყვიტა სააკაძემ და შეუთვალა მეფეს თანხმობა, მხოლოდ წინ და წინ მოსთხოვა ლუარსაბს და მის დედას ფიცის ბარათი, რომ ამ ქორწინებით არაფერი ევნებოდა მას და მის ოჯახს, არც მის დას მაკრინეს; რომ ბიორგის მტრები არ იმოქმედებდენ მეფეზე და, რაგინდ ლალატი შეეწამათ მისთვის, ლუარსაბი არ დაუჯერებდა მათ.

ლუარსაბის სიხარულს არ ქონდა საზღვარი. მან მაშინვე გაუგზავნა სააკაძეს ფიცის სიგელი და დაიწერა ჯვარი მშვენიერ მაკრინეზე ჭვათახევის მონასტერში.

ასე დამთავრდა ლუარსაბ მეფის რომანი, რომელიც სამწუხაროთ, მალე გადიქცა საშინელ ტრაგედიათ. ბა-

მართლდა სააკაძის წინათგონობა. მეფის დამოყვრებამ უსახლოთ გააბრაზა ქართლის დიდებულნი, მეტადრე მათი ქალები. ღიდ თავადებს ვერ მოენელებიათ სააკაძის ასეთი უმაგალითო ამადლება. შბრალო აზნაური, 22 წლის ჭაბუკი ამ შვიდი წლის წინათ გახთა მთელი ჯარების უფროსი, სამხედრო მინისტრი, ამირსპასალარი; ის შეიქნა ქართლის ღიდი მოურავი, ფაქტიური მეფე. მან ალაგმა ეს დიდებულნი მეფის ტახტზე ასვლის დროს. მან გადაარჩინა მეფე ტყვეობას და მთელი ქართლი აოხრებას ცხირეთთან და ტაშისკართან ოსმალოს ჯარის დამარცხებით. სააკაძე შეიქნა თითით საჩვენებელი გმირი, ხალხის საყვარელი. შველგან, შინ და გარეთ ქუხდა სააკაძის სახელი, სააკაძემ დაფარა ეს დიდი თავადები თავის ჩრდილში. ახლა კიდევ თვით მეფე იწუნებს მათ ქალებს, ემოყვრება სააკაძეს და ხდება მის სიძეთ. ეს კი მეტის მეტი იყო. აივსო დიდებულთა შურის და მტრობის ფიალა. ამას ზედ დაერთო მათი ქალების საშინელი აშფოთება და მუქარა. ისინი არ ცნობდენ დედოფლათ სააკაძის დას, არ შერებოდენ მასთან ხლებას და მორჩილებას. ისინი არცხვენდენ კაცებს და აქეხებდენ სააკაძის სამტროთ. მათი თავმოყვარება უზომოთ იყო შელახული. მეტი მოთმენა არ შეიძლებოდა, უნდა დალუბულიყო სააკაძე, უნდა დაღვრილიყო მისი სისხლი...

ღიდებულნი შეუდგენ მოქმედებას. მათ აცადეს მეფეს, სანამ იგი მოიკლავდა სიყვარულის წყურვილს. შემდეგ შეუჩინეს ლუარსაბს დაახლოვებული კაცები, შადიმან ბანათაშვილი და ფანსადან ციციშვილი. ეს ორი სააკაძის დაუძინარი მტერი გველივით შეუჩდენ გამოუცდელ მეფეს და არ აძლევდენ მოსვენებას. ისინი იგონებდენ სააკაძეზე ათას გვარ ჭორებს, სწამებდენ მე-

ფის ლალატს და აძულებდენ მის თავს ლუარსაბს. ბასკრა მათმა შხამიანმა ენამ. მათ ჩაიგდეს ხელში უხასიათო მეფე და მოამზადეს ნიადაგი სააკაძის დასამხოვათ:

ამას შემდეგ შეიკრიბენ დიდებულნი, მოსთხოვეს მეფეს სააკაძის დის გაშვება და თვით **სააკაძის სიკვდალა**. წანამდეგ შემთხვევაში ისინი ემუქრებოდენ მას ტახტიდან გადაგდებას. **ან ჩვენ, ან გიორგი სააკაძე!** გაიძახოდენ ბრაზით ქართლის დიდებულნი. მაგრამ მათ შორის იყვენ ისეთები, რომელნიც ხედავდენ სააკაძის გენიოსობას და უმაგალითო ამაგს ქვეყნის წინაშე. ისინი ნათლათ მზერდენ, თუ რა დიდი ზიანი მიეცემოდა ქვეყანას ამისთანა დიდებული კაცის დაღუპვით. ამიტომ ეს საუკეთესო მამულიშვილნი ურჩევდენ მეფეს და დიდებულთ აეღოთ ხელი სააკაძის მტრობაზე და არ დაეღუპათ იგი უბრალოთ.

პრაფერმა არ გასკრა გაცოფებულ თავადებზე. „**ან ჩვენ ყველანი, ამ ბიორგი სააკაძე!**“ აქლავ გაიძახოდენ ისინი და აქეზებდენ მეფეს. ლუარსაბი ტოკავდა. მაგრამ ბოლოს დაყვა უმეტესობის ნებას. **მან გასტეხა ფიცი, განშორდა თავის საყვანელ ცოლს, გადაწვიტა გიორგი სააკაძის დაღატოთ ძაკვლა...** სწუხდენ მამულიშვილნი, ნეტარებდენ გონება-დახშულნი და პირად ინტერესებით აღძრულნი ქვეყნის და სააკაძის მტრები...

6. ღ ა ლ ა ტ ი .

ლუარსაბ მეფე ამ დროს იყო ქოჯორში საზაფხულოთ. მან დაიბარა სააკაძე ვითომ და შარაიაზში სანადიროთ. აქ მოეყარათ თავი სააკაძის მტრებს თავის რაზმებით. მათი მიზანი იყო აქვე მოეკლათ სამშობლოს ერთგული ადამიანი, დაეღვარათ მისი წმინდა სისხლი.

ძვეყნის დაუცხრომელ ზრუნვაში იყო ღიღი მოურავი, რომ მოუვიდა მეფის მოწვევის ბარათი. ის მაშინვე გაეშურა ქოჯორს, მივიდა ღამით გვიან და მოისვენა თავის ბინაზე. მეფეს აცნობეს სააკაძის მოსვლა. მტრები მოემზადენ მის თავზე დასაცემათ. ღიღის რიჟრაჟზე ისინი ეცნენ თავის რაზმებით სააკაძის სადგომს, შემოეხვიენ ირგვლივ, დასცეს ყიჟინა და დაუშინეს თოფები. ისინი იწვევდენ გარეთ სააკაძეს უშვერი ლანძღვა-გინებით, მაგრამ შინიდან არ ისმოდა ბაიბური. უცებ გაიღო კარი, გამოვარდა გარეთ სააკაძის მხლებელი, მამაცი ჰანუნა ჩიკაძე, დიდი მოურავის ჯუბა-ჯავშნით და იარაღით ხელში, მოახტა იქვე უბელო ცხენს, გააპო მტრის რაზმები და გაქუსლა ნოსტესაკენ.

მოღალატენი შეცვინდენ სახლში, მაგრამ იქ არ დახვდათ სააკაძე. ღიღის ალიონზე ვილაცამ წყნარათ დაუკაკუნა კარი. მუდამ ფრთხილი სააკაძე წამოვარდა ზეზე და შესძახა: — „ვინ ხარ!“ — „ბიორგი, თავს უშველე! ბილალატეს! მოდიან მტრები შენს მოსაკლავათ“... ეს სიტყვები ძლივს მოასწრო უცნობმა და გაიქცა.

საკაძემ ჩაიცივა უცებ ახალუხი, შემოირტყა წელზე ხმალი, ელვის სისწრაფით გამოვარდა გარეთ, მოახტა უბელო ცხენს და გააქროლა თავის სოფლისკენ. ღიღი მო-

ურავის მხსნელი იყო სახელოვანი მამულიშვილი **კახაბერ ხერხეულიძე**, მეფის თარეშთ-უხუცესი.

მტრები გამოუდგენ **სააკაძის** კვალს. მათ შეკრეს ყოველ მხრივ გასაქცევი გზები. მზე ჩასვლაზე იყო, როცა უზომოთ დაღლილი და აღელვებული **სააკაძე** მივიარდა შინ. ის იყო ერთიანათ ოფელში გაწურული; პირისახეზე აღმური ასდიოდა; ტანისამოსი დატლეთოდა ტყესა და ჯაგებში ცხენის ჭენებით. აშფოთებული ცოლ-შვილი შემოეხვია მას.

— „თავს უშველეთ!... მტრები მოგვდევენ... გვილატეს... მეფემ გასტეხა ფიცი“... — **უთხრა** მათ **ბიორგიმ** დინჯათ, მაგრამ მღელვარე ხმით. — „აბა ჩქარა შევეფაროთ ტყეს“...

შეიქნა საშინელი თაცა-ფუცი. **სააკაძის** ღირსეული ცოლ-შვილი უცებ მიხვდა ყველაფერს. ისინი საოცარი სისწრაფით მოემზადენ და გასწიეს ტყისკენ. **ბიორგიმ** მოახდინა განკარგულება თავის შინაყმებში და გამოუდგა ცოლ-შვილს.

მოღალატენი თავის ჯარებით შემოესიენ ირგვლივ **სააკაძის** სასახლეს, მაგრამ იქ არ დახვდათ ის, ვისაც ეძებდენ. **ღიდი მოურავის** გამხეცებულმა მტრებმა დახოცეს მისი შინაყმები, დაარბიეს ეს დიდებული სასახლე და წაუკიდეს ცეცხლი **სააკაძის** ქონებას.

ჰუნაპეტი ღამე იყო, რომ უცებ ავარდა საშინელი აღი. ამ დროს იქვე მთაზე კლდის პირათ იდგა **ღიდი მოურავი**. ის დაცქეროდა ამ საზარელ სურათს. იქ დაბლა იწოდა მისი სასახლე, ცეცხლის აღში ინთქებოდა მთელი ქონება. **უსაზღვრო** სევდა და ბრაზი მოაწვა გულზე. **ბმირის** თვალები აივსო ცრემლით. **სააკაძე** იყო დიდხანს ქანდაკივით გაშეშებული და უმწერდა იმ მხარეს,

სადაც უღმობელი სტიქიონი სპობდა მთელ მის სიყრმის
შენაძენს. მან ამოიოხრა მწარეთ...

— „რისთვის?! რა დავაშავე ასეთი?! განა ეს არის
ჩემი ღვაწლის, ჩემი თავდადების სამაგიერო?!“ — უიკრობ-
და ღიდი მოურავი და არ აშორებდა თვალს მძვინვარე
ცეცხლს.

ამასობაში ერთგულმა შინაყმებმა მოგვარეს ცხენე-
ბი. სააკაძე, მისი ცოლ-შვილი და მხლებელნი შესხდენ
ცხენებზე და გაუდგენ გზას. მაგრამ საით უნდა წასუ-
ლიყვენ, როცა გზები შეკრული იყო! მასთან მეფემ გას-
ცა ბძანება, ვინც დაიჭერდა სააკაძეს და მიუყვანდა მკვდარს
ან ცოცხალს, მას მიეცემოდა ფრიად ღიდი ჯილდო. ბა-
მოჩდენ მსურველები გლეხებშიაც კი. ისინი ჯგუფ-ჯგუ-
ფათ ესაფრებოდენ სააკაძეს და სურდათ მისი ხელში ჩა-
გდება. უღელმა გაიტაცა ყველანი, დაავიწყათ ამ ღიდე-
ბული კაცის ღვაწლი და ამაგი.

სააკაძის მალაღმა გონებამ უცებ მოისაზრა ყველა-
ფერძ. მან იცოდა ყოველი გზა და ბილიკი, გასწია იმ
გზით, სადაც ნაკლებათ მოელოდა მტრის შეხვედრას. ამ
რიგათ მიადგა მცხეთას. იყო ბნელი ღამე. მან ჩაგზავნა
კაცები და შეიტყო, რომ ხიდი უკავია მტრებს და დარა-
ჯობენ. სააკაძე მოერიდა პირდაპირ შებმას და მოძმეთა
სისხლის დაღვრას. მან არჩია ამ კუნაპეტ ღამეში განსა-
ცდელში ჩაეგდო თავი, ცოლ-შვილი და გასულიყო ფრ-
ნათ ტკვარში. ისინი მიადგენ მდინარეს. მათ წინ გაშლი-
ლიყო სიბნელეში აღიდებული ტკვარი, მრისხანეთ მია-
გორებდა თავის ზვირთებს. ღიდმა მოურავმა გაამხნევა
ყველანი. ჯაცებმა შეისვეს ბავშები მხრებზე და შეუდგენ
წყალში გასვლას.

— ნუ თუ, ღიდი მოურავის ცოლი უნდა შეუშინდეს

რასმეს?! — შესძახა გმირულათ სააკაძის ცოლმა და პირველმა შეაცურა ცხენი აზვირთებულ მდინარეში. მას მიყვენ სხვებიც. ჯაცი და ცხენი თითქმის დაიმაღენ წყალში. ზონიერი პირუტყენი ფრუტუნით მიაპობდენ ზვირთებს და მიცურავდენ წინ. რამდენიმე ხანიც და ყველანი მშვიდობით გავიდენ გაღმა თავიდან ფეხამდი დალუმპულნი. ისინი აღარ შეჩერდენ აქ და გასწიეს საჩქაროთ, რომ არ მოესწროთ მდევრებს. 15 ვერსტის იქით იწყებოდა ნუგზარ მრისთვის სამფლობელო. იქ შიში აღარ იყო.

ნუგზარს წინდაწინ შეეტყო ყველაფერი და რისხვისაგან ბღღვინავდა დაჭრილ ლომივით, მს მამაცი მოხუცი მიეგება სიძეს საზღვარზე. ის ურჩევდა სააკაძეს შეეკრობათ ჯარი მის საყმოდან და შებმოდენ მეფეს. ღიღმა მოურავმა უარყო ეს რჩევა. ის მოერიდა შინაურ ომს და ძმათა შორის სისხლის ღვრას. ქართლს ისედაც ბევრი მტერი ყავდა; მას არ სურდა სამოქალაქო ომით და პირადი ჯიბრით კიდევ უფრო დაესუსტებია იგი.

— სააკაძემ გადაწყვიტა სპარსეთს წასვლა. მას გაყვა ნუგზარ მრისთავიც თავის ოჯახობით. ამას არ სურდა ამ ლალატს შემდეგ თავი დაედო ლუარსაბ მეფისთვის, რომელიც ასე დაეცა მის თვალში და შეიქნა ფიცის გამტეხი. ცოტა ხანს შემდეგ იძულებული გახდენ გაცლოდენ სამშობლოს სააკაძის ძმებიც და შეხიზნოდენ სპარსეთს. ღიღი მოურავის მტრები არ ზოგავდენ არც ამათ, ამ პირებმა თავი იჩინეს სპარსეთში, მაგრამ მათ შორის ყველაზე უფრო შესანიშნავი შეიქნა ბიორგის უფროსი ძმისწული რასტომ სააკაძე, რომელიც ბოლოს გახდა მთელი ირანის სპასალარი და ისეთი ძლიერი კაცი, რომ შეები აყავდა ტახტზე და ჩამოყავდა.

შაჰ-აბაზს შეუსრულდა დიდიხნის გულის წადილი.

მან მეფური ღირსებით მიიღო ბიორგი სააკაძე და დიდი პატივი სცა მის მხლებელთ. შაიმ კარგათ იცოდა, რომ სააკაძის ხელში ჩაგდებით ის აუძლოურებდა ქართლის სა-მეფოს. თვით სპარსეთიც არ იყო ამ დროს კარგ ყო-ფაში. მას აშლოდენ ინდოეთი, ავღანი და ყანდაარი. ინდოელთ შეეკრათ სავაჭრო გზები და ამ რიგათ სპარს-ეთში ჩამოვარდა საშინელი სიძვირე. ბარდა ამისა შაჰ-აბაზს ვერ მოენდებია ის დამცირება, რაც განიცადა მან ოსმალთაგან. სულთანმა წაართვა მას ბალდადი და ნახევარი ქურთისტანი. საჭირო იყო დიდი ომები, სამა-გიეროს გადახდა. ვინ შესძლებდა ამ მძიმე საქმეს? ვინ დაუმარცხებდა შაის სპარსეთის მტრებს? ეს შეეძლო მხო-ლოდ გმირთა-გმირს ბიორგი სააკაძეს, რომლის სამხედრო გენიის სახელი შორს იყო გავარდნილი. მას კარგათ იც-ნობდა თვით შაჰ-აბაზი.

ამიტომ იყო, რომ ირანის ლომი არ ზოგავდა სა-აკაძისთვის არაფერს, თავაზობდა დიდ საჩუქრებს, და-ყავდა სანადიროთ, ისვამდა ნადიმზე გვერდით, ესაუბრე-ბოდა ტკბილათ და კითხავდა რჩევას. შაის სურდა ესარ-გებლა ამ კაცით.

ცოტა ხანს შემდეგ, შაიმ მოამზადა საკმაო დიდი ჯარი, ჩააბარა უფროსობა სააკაძეს და გაემართა ავღა-ნის, შანდაარის და ინდოეთის წინაამდეგ. ბიორგის ახლ-დენ ომში თავის ძმები და თან წამოყვანილი ქართველე-ბი, მათ შორის შესანიშნავი ვაჟკაცი თავის ცოლისძმა ზურაბ კრისტაფი, ნუგზარის შვილი. მს ზურაბი გაზრდი-ლი იყო სააკაძის, თან ახლდა ომებში, სადაც იჩენდა იშვიათ სიმამაცეს და სამხედრო ნიჭს. მას შესწავლილი ქონდა ბიორგის სამხედრო წესები. მნით აუწერელი სი-მამაცე გამოიჩინეს ამ ომებში გადახვეწილმა ქართველებმა.

დიდი მოურავის გმირობამ და გენიოსობამ ხომ გადააქარბა ყველაფერს. ეს ზეკაცი თავის რაზმებით ელვასავით ჩდებოდა ხან აქ, ხან იქ, ამარცხებდა ათჯერ და ოცჯერ მეტ მტრის ლაშქარს და იღებდა მათ ციხეებს. მოკლე ხანში მან დაიპყრო ავღანი, შანდაარი და ისე შეაღწრონა ინდოელნი, რომ მათ გადუხადეს შაჰ-აბაზს დიდი სამხედრო ხარკი და გაუხსნეს სავაჭრო გზები.

დიდი მოურავის სახელი მოედვა მთელ აზიას. იგი შეიქნა მათ თვალში რალაც უძლევი ბუმბერაზი, ზღაპრული გმირი. მის ქება-დიდებას დამღერდენ მგოსნები და მომღერალნი. მისი დაუჯერებელი ამბები გადადიოდა ერთი თაობიდან მეორეში და იპყრობდა ქვეყნის ყურადღებას.

შაჰ-აბაზის სიხარულს არ ქონდა საზღვარი. იგი გაოცებული იყო სააკაძის ასეთი გენიოსობით. მან კიდევ უფრო მეტათ დააფასა და შეიყვარა ეს კაცი. შაიმ უხვათ დააჯილდოვა როგორც სააკაძე, ისე მისი ქართველები და დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა ყველას.

ახლა შაჰ-აბაზმა იწყო მზადება ოსმალთა წინააღმდეგ ბაღდადისა და ქურთისტანის წასართმევათ. შეიქნა სიხლის მღვრელი ომი სპარს-ოსმალთა შორის. აქაც დიდი მოურავის გენიოსობამ სძლია ყველაფერს. მან ჩაიდინა ნამდვილი სასწაულები. ოსმალები უკვე იცნობდენ მას ცხირეთის ომიდან. ამიტომ საშინელი შიშისხარით ეცემოდათ ყოველ მის დანახვაზე და ხმის გაგონებაზე. ომები დამთავრდა სააკაძის ბრწყინვალე გამარჯვებით. მან აქაც ასახელა ირანის დროშა, მოდრიკა შაის წინაშე ამაყი სულთანი. ოსმალებმა გადიხადეს შაის სასარგებლოთ დიდი სამხედრო ხარკი, დაუთმეს ბაღდადი და ქურთისტანი.

ამ საარაკო გამარჯვებას შემდეგ დიდი მოურავის სახელი კიდევ უფრო გაიზარდა და მოეფინა მთელ ქვეყანას. ალექსანდრე მაკედონელს შემდეგ დიდ აზიას არ ენახა ასეთი დიდებული გმირი და სამხედრო გენიოსი: არას დროს სპარსეთი არ ყოფალა ისეთი ძლიერი, როგორც ახლა. მის წინაშე თრთოდენ მსმალღო და ინდოეთი. ეს ყველაფერი ჩაიდინა სამშობლოდან დალატით გაძევებულმა ქართველმა ბიორგი სააკაძემ!

დამშვიდდა შაჰ-აბაზი. მან ამოისუნთქა თავისუფლათ. მის ხელში იყო ვრცელი იმპერია. მისი მტრები იყვენ დამარცხებულნი: მის გვერდით იყო უძლეველი გმირი. ახლა შაიმ მიაპყრო თვალი საქართველოს. არა სანუგეშო ხმები მოსდიოდა მას ქართლ-ქახეთიდან. თეიმურაზი და ლუარსაბი უპოტინებდენ ხელს დიდ რუსეთს და ევედრებოდენ მფარველობას. ქართლ-ქახეთის მეფეთა ასეთი საქციელი და უმადურობა გულის უვსებდა ბრაზით ირანის ლომს, შაის არაფერი გაუვიდა მათზე. ვერ იმოქმედა ვერც დამოყვრებამ, ვერც დაყვავებამ და ვერც დიდმა ფეშკაშებმა. ისინი მგლებივით სულ ტყისკენ იცქირებოდენ. მაშინ შაიმ გადაწყვიტა ივერიის აოხრება და ორივე მეფის ხელში ჩაგდება. როგორც ზეით ვთქვიდ, შაჰ-აბაზი წამოვიდა დიდი ჯარით და მოადგა ქახეთს. მან მოითხოვა მძევლათ თეიმურაზის დედა და შვილები, ბოლოს დაიბარა თვით თეიმურაზი, მაგრამ ქახეთის ლაჩარი მეფე გაიქცა იმერეთს და თან გაიტყუა ლუარსაბიც. ქართლ-ქახეთი გადაარჩინა შაის რისხვისაგან ბიორგი სააკაძემ, რომელიც თან ახლდა შაჰ-აბაზს. შაი თავის ლაშქრით გადმოვიდა ქართლში. აქ გადმოიტყუა ოსტატობით იმერეთიდან მეფე ლუარსაბი და წაიყვანა სპარსეთს.

ქართლ-ქახეთი დარჩა უმეფოთ. **იქ** იყვენ ჩაყენებუ-
ლი ციხეებში სპარსეთის ჯარები. ამ ორ სამეფოს განა-
გებდენ შაჰ-აბაზის მიერ დაყენებული მოხელენი. ქახეთ-
ში შაიმ დასვა გამგეთ გამუსულმანებული **იასე**, **თეიმუ-**
რაზის ბიძაშვილი, რომელსაც მისცა ვეზირებათ **დავით**
ჯანდიერი და **ნოდარ ჯოდჯაძე**. ქართლი კი ჩააბარა
ფანსადან ციციშვილს. ასე დაამცირეს მშვენიერი **ივერია**
მისმა უღირსმა მეფეებმა!...

ქახეთის აჯანყება და თეიმურაზი.

შაის დაყენებული **იასე** მეტათ მკაცრათ ეპყრობოდა
ქახეთს, ავიწროებდა დიდებულთ და აწიოკებდა ხალხს.
მას ბაძავდენ სპარსელი მოხელენი და ჯარის კაცნი. ამათ
თარეშს და უდიერ საქციელს არ ქონდა საზღვარი. ამას
არ ჯერდებოდა ბოროტი **იასე**. ის ანგრევდა ტაძრებს,
სღვენიდა სამღვდელი პირთ, უპატიურათ ექცეოდა ბე-
რებს და მონასტრებს, ავრცელებდა მამადის რჯულს.
მამადიან მეფის ასეთი საქციელი მეტათ აღელვებდა ქა-
ხეთს. ის მზათ იყო იარაღით ხელში მოესპო მტარვალი
და მოეშორებია სპარსთა ბატონობა. ამას ხელს უწყობდა
თეიმურაზის აგენტების მოსვლა და ხმის გავარდნა, რომ
ოსმალოს ჯარი მოდის ჩვენს საშველათო. ახლა ქახე-
ლები ეძებდენ გმირს, მეთაურს, რომელსაც უნდა აე-
ფრიალებია აჯანყების დროშა. აჰა გამოჩდენ გმირებიც!

აჯანყების სათავეში ჩადგა ქახეთის გამოჩენილი გმირი
დავით ჯანდიერი. ამას მიემხრენ **ნოდარ ჯოდჯაძე**, **თა-**
მაზ კახნაძე და **დადიმელიქი**. ეს უკანასკნელი ტომით
შირვანელი იყო შაის სამსახურში, მაგრამ უღალატა.

სპარსელთ და გადმოვიდა ქართველთა მხარეზე, რადგან შაი უდიერათ მოექცა შირვანელთ, აყარა თავის ბინიდან და გადმოსახლა ქახეთში, სადაც ეს მამაცი ხალხი თითქმის გაქართველდა, ერთ და ზნე-ჩვეულებით შეეხორცა კახელთ. ამ ოთხმა გმირმა გამართეს შეთქმულობა, მიიმხრეს თუმ-ფშავ-ხევსურნი და აღავერდობა დღეს მოახდინეს აჯანყება.

ქახეთში ყველაზე უფრო შესანიშნავი ტაძარია **აღაგერდი**, წმ. ბიორგის სახელზე აგებული. შოველ წლობით 14 სექტემბერს ამ ეკლესიაში იმართება დღესასწაული. მის ვრცელ გალავანში იმ დღეს იკრიბება აუარება მლოცველნი. მთელი ქახეთი და მთის ხალხები აქ იყრიან თავს სალოცავათ. აქვე იმართება ბაზრობა. აი სწორეთ ეს დღე არჩიეს შეთქმულებმა აჯანყების მოსახდენათ.

ქახეთში ყოფნის დროს **შაჰ-აბაზმა** აღავერდის ტაძარს შემოავლო ვრცელი, მაღალი გალავანი და გადააკეთა ციხე-სიმაგრეთ. აქვე ჩააყენა ჯარი, რომელიც ურიგოთ ეპყრობოდა მლოცველთ და დასცინოდა მათ სარწმუნოებას.

ადგა ტაძრის დღეობა, ე. ი. აღავერდობა. უამრავი მლოცავი მოაწყდა ეკლესიას. მოვიდნენ მთის არწიენი ჯუბა-ჯავშანში ჩამსხდარნი, თუმნი და ფშავ-ხევსურნი. აქვე იყო შეთქმულთა ბელადი **ღავით ჯანდიერი** თავის ამხანაგებით. ქართველები ელოდნენ ნიშანს, რომ დარეოდნენ და ამოეწყვიტათ სპარსნი. ბაიმართა პატარა კინკლაობა სპარს-ქართველთა შორის. სპარსელებმა დასჭრეს რამდენიმე ქართველი, ეს იყო საკმარისი.

— „სიკვდილი მტარვალთ!“ შესძახა **ჯანდიერმა** და იძრო ხმალი. ამ დროს გავარდა ბოფი. ეს იყო შეთქმულთა ნიშანი. გამწარებული ქართველნი მშვიერი ლომივით:

ეძგერენ სპარსთა ჯარს და იწყეს მუსრა. ქართველის ელვარე ხმალი თვრებოდა მტრის სისხლით. რამდენიმე საათი და გაწყდა ერთიანათ მტერი. ღახოცილი სპარსნი ეყარენ ეკლესიის გალავანში.

ეს ამბავი ელვის სისწრაფით მოედვა მთელ ქახეთს. შეიქნა მოძრაობა და საომრათ მზადება ალაზნის ხეობაში. ქახელთ მიემხრენ შირვანელნი. ამ ამბავმა შიშის ზარი დასცა იასეს. მან იწყო მაგრება და სპარსეთის ჯარის შეგროვება. ღლითი-დღე ის ელოდა თავზე დაცემას.

როცა ამისთანა შესანიშნავი ამბები ხდებოდა ქახეთში, მისი უღირსი მეფე თეიმურაზი იყო იმერეთს გახიზნული, სწერდა იქ უნიჭო ლექსებს და პოემებს. ამ ქართველ ნერონს წარმოედგინა თავი დიდებულ მგოსნათ და ეჯიბრებოდა ლექსის წერაში უკვდავ რუსთველს. ამ დროს მოუვიდა მას კაცები ქახეთის შეთქმულთაგან. ისინი აუწყებდენ თეიმურაზს ფრიად სასიამოვნო ამბავს, სპარსთა ჯარის ამოწყვეტას და იწვევდენ ქახეთში მეფეთ.

ამ ამბავმა ააფრთოვანა თეიმურაზი. ის გაემართა ქახეთს დიდის ამალით. ანანურთან მას მიეგებენ შეთქმულთა მოთავენი 22.000 მეომრით და მიიღეს მეფე დიდის დიდებით. ამ ჯარით თეიმურაზი დაეცა იასეს და სასტიკათ დაამარცხა. ცხარე ბრძოლაში მოკლეს თვითონ იასე. აქედან ღავით ჯანდიერი გადუხტა ზეგანში გამაგრებულ სპარსთა ჯარს, სპარსნი დანებდენ უომრათ. თეიმურაზის ბძანებით გალაღებულმა ქართველებმა ეს ჯარი ერთიანათ გასწყვიტეს თავის სარდლებით.

ამ რიგათ ქახეთმა გადიგდო მონობის უღელი. მან დაამარცხა მტარვალი. იშვებდა და ხარობდა ხალხი. ქახეთის ტახტზე დამკვიდრდა თეიმურაზი. მან დაუწყო ხელის პოტინი უპატრონოთ დარჩენილ ქართლსაც; ერეო-

და მის შინაურ საქმეებში და იმხრობდა თავადებს. თავის სიმკაცრით და ბოროტებით **თეიმურაზმა** გადააქარბა **ნასეს** და **ქოსტანტინეს**. მან ვერ გამოიჩინა ის სულგრძელობა, რაც შეფერის გამარჯვებულ მეფეს და შორს მჭვრეტე დიპლომატს. პირიქით თავის სიმკაცრით და სიბეცით მან აამხედრა თავის წინაამდევ ბევრი კახელი, გააბრაზა **შაჰ-აბაზი** და ხელი შეუწყო მთელი ქახეთის აოხრებას, იმ საშინელ ამბავს, რომლის მსგავსი არ მომხდარა თითქმის მთელ მსოფლიო ისტორიაში.

ბამაგრდა თუ არა ტახტზე, **თეიმურაზმა** ხელი მიყო **ნასეს** მომხრე დიდებულთა ამოწყვეტას. შეასრულა რა ეს საზიზღარი საქმე, მან შეიპყრო ქახეთში მყოფი სპარსელი ვაჭრები, დახოცა წამებით და მათი ქონება დაისაკუთრა თვითონ. არც აქ შესდგა სისხლის მღვრელი მეფე: მისცა **შაის** მოღალატე **ღალი-მელიქს** 10.000 მემომარი და შეუსია სპარსეთს. **ღალი-მელიქი** დაეცა სპარსეთის განაპირა ქვეყნებს, გასწყვიტა მრავალი ხალხი და ააოხრა ერთიანათ. სპარსეთის ორ ქალაქს, **ანკეს** და **კამალს** სამუდამოთ მოუღო ბოლო. ამავე დროს **თეიმურაზი** არ იშლიდა თავის ძველ ჩვეულებას; გზავნიდა ელჩებს რუსეთში, აბეზღებდა **შაჰ-აბაზს** რუსის ხელმწიფეს და სთხოვდა მიეღო ქახეთის სამეფო თავის მთარველობაში.

შველა ეს ამბავი ჩაუვიდა **შაჰ-აბაზს** და გაარისხა უზომოთ. ის მზათ იყო დაეგლიჯა **თეიმურაზი** თავის კბილებით. მან აიყარა გული ქართველებზე. მისგან დაჯილდოებული და ვეზირათ დაყენებული კახნი, ღავით **ჯანდიერი** და **ნოდარ ჯორჯაძე** ღალატობდნენ მას. ამას შემდეგ რა იმედი უნდა ქონებოდა დანარჩენის! ის აშკარათ მზერდა, რომ დღეს თუ ხვალ მთელი ივერია ჩაუ-

ვარდებოდა ხელში დიდ რუსეთს, რომლის ასეთი გაძლიერება და დაახლოება დალუპავდა სპარსეთს. ირანის ლომს უნდა მიეღო ახლავე მკაცრი ზომები, რომ ეხსნა მაინც თავის ქვეყანა. მან გადასწყვიტა კახელების სასტიკათ დასჯა, მთელი ქართლ-ქახეთის აყრა და მათ ნაცვლათ სპარსთა დასახლება. ამით მას სურდა სამუდამოთ მოეშორებია თავიდან ეს დიდი საფრთხე, ე. ი. ქართველ მეფეთა რუსეთისკენ ხელის შვერა და საქართველოსკენ რუსების ლტოლვა. მას უნდოდა ჩაეგდო ხელში და ჩაეკეტა მაგრათ ქავკასიონის კარი, დაწაღის ხეობა, საიდანაც უნდა მოსულიყვენ რუსები საქართველოში და საიდანაც ეხსნებოდა რუსებს თავისუფალი გზა შიდ შვაგულ სპარსეთში, რომლის დაპყრობა ამის გამო ადვილი იყო ორთავიან არწივისათვის. მუდამ კი შაჰ-აბაზისთანა გენიოსი მეფე არ ეყოლებოდა სპარსეთს. მისი ბედი ამიერიდან ბეწვზე ეკიდა. აი ამ დიდ განსაცდელს ნათლათ მზერდა ირანის ლომი, ეს შორს მჭვრეტი პოლიტიკოსი.

შაჰ-აბაზი შეუდგა საქმეს. მან იწყო დიდი მზადება და ჯარების შეგროვება. ის კარგათ იცნობდა ქართველებს. იცოდა თუ რა გმირი ხალხი ესახლა ივერიაში. თუმც ქართლი იყო უმეფოთ, თუმც თეიმურაზი მაშინვე გაიქცეოდა და უპატრონოთ დასტოვებდა ქახეთს, მაგრამ ამ ორ პატარა სამეფოს ყავდა ისეთი გამოცდილი სარდლები, ქონდა ისეთი ბუნებრივი და ხელოვნური სიმაგრენი, რომ მათი დამარცხება არ იყო ასე ადვილი საქმე, ამას გრძნობდა შაი და იღებდა შესაფერ ზომებს.

შაის იღუმალი განზრახვა მალე შეიტყო სააკაძემ. ის აშკარათ მზერდა მის საშინელ რისხვას. ის ხედავდა თუ რა გულმოდგინეთ იწვევდენ ჯარებს ირანის ყოველ კუთხიდან. მს ჯარები უნდა წასულიყვენ ივერიაში; ამათ

უნდა გაეწყვიტა და აეყარა მთელი ქართლ-ქახეთი. ამიერიდან ქართველის სახელი უნდა მოსპობილიყო ტურფა ივერიაში. ამიერიდან იქ უნდა დაესახლებიათ სპარსელები. ზმირის გული აივსო ცეცხლით. ის ხედავდა საქართველოს დაღუპვას. ქახეთს კიდევ არ უჭირდა ისე; მას ყავდა მეფე და რამდენიმე გამოჩენილი გმირი სარდალი. ქართლი კი სულ უპატრონოთ იყო დაგდებული.

სააკაძე ეახლა შაის. მან არ დაზოგა თავის დიპლომატიური ნიჭი და ენამზეობა, რათა აეცილებია ივერისთვის ეს საშინელი რისხვა. მან ცოცხალი ფერადებით დაუხატა შაის ქართლ-ქახეთის ერთგულობა, ცხირეთთან ოსმალს ჯარის ამოწყვეტა, თვითონ სააკაძის და მისი ქართველების თავდადება აურაცხელ ომებში ავღან-ინდოელთა წინააღმდეგ, მათ მიერ ბაღდადის და ქურთისტანის აღება, ამ რიგათ სპარსეთის გაძლიერება. მოაგონათუ რა დიდი ღვაწლი დასდო მან მთელ ირანს. ახლა სთხოვდა არ აყოლოდა თეიმურაზის უგნურებას, არ ჩაედინა დიდი უსამართლობა, არ დაეღვარა უბრალოთ უდანაშაულო სისხლი. თვითონ ქართლს სააკაძე დაუდგათავდებათ, რომ ამიერიდან ეს სამეფო არ ჩაიდენდა შაის საწინააღმდეგო საქმეს და თან შეწყვეტდა რუსეთთან ყოველივე კავშირს.

ვერ მოაღბეს ამ ხურვალე სიტყვებმა შაჰ-აბაზის მრისხანე გული. იგი ფრიად აღელვებული იყო თეიმურაზის საქციელით. მას მეტათ აშფოთებდა ქახეთში მისი ჯარის ამოწყვეტა და ღალი-მელიქის მიერ ირანის საზღვრების აოხრება. მან მისცა ღიდ მოურავს სიტყვა, რომ ქართლს არაფერს დაუშავებდა, ხოლო თეიმურაზს ასწავლიდა ჭკუას. შაიმ სააკაძე მისი მამაცი ქართველებით გაგზავნა სამხრეთ სპარსეთში, თვითონ კი დი-

დი ლაშქრით გაემართა ქახეთს. ეს მოხდა **1616 წელს**.

ზაიგო რა ეს ამბავი **თეიმურაზმა**, მაშინვე დასტოვა ქახეთი უპატრონოთ და დიდი ამალით მოკურცხლა **იმერეთისკენ**. მან თან გაიყოლა ქახეთის საუკეთესო სარდლები: **ლავით ჯანდიერი**, **თამაზ ჰაჩნაძე** და **ღელი-მელიქი**, რომელთაც არ ეპატიებათ ქახეთის მიტოვება ისეთ დროს, როცა მას ყველაზე უფრო ეჭივრებოდა მათი მეთაურობა და დახმარება.

ქართლის საზღვარზე **თეიმურაზს** შეეფეთა სპარსთა ჯარი. **შორს** გამჭვრეტმა **ზაიმ წინ** და **წინ** გამოგზავნა **თეიმურაზის** დასაჭერათ ორი გამოჩენილი სარდალი, **ისფანდაან ბეგი** და **აღიყული-ხანი 15000** **ქოძობით**. ამათ უყვლეს **ქართლიდან** **თეიმურაზ** მეფეს და **შეუკრეს** გასაქცევი გზა. **თეიმურაზი** ჩავარდა საფრთხეში. მას მოვლოდა **ტყვეობა** და **სიკვდილი**. **შიშმა** და **თავის** დაცვის **აღლომ** აქცია **გმირათ** ეს **ლაჩარი** **ადამიანი**. მან შეკრიბა **უცებ მრწო-თიანეთში 4—5000** **კაცამდი**, **ეკვეთა** მტერს ისეთი **გამწარებით**, რომ **საშინლათ** დაამარცხა **სამჯერ** **მეტი** **სპარსთა** **ჯარი** და **გამარჯვებული** **გადვიდა** **იმერეთს**, **საიდანაც** **გაუგზავნა** **სულთანს** **ფეშქაშათ 2500** **თავი**.

ამ ამბავმა კიდევ უფრო გააბრაზა **მძვინვარე შაჰ-აბაზი**, იგი მოვიდა **თფილისში**, დასვა **ქართლის** **მეფეთ** **ლუარსაბის** **ბიძა**, თავის **ერთგული** **ბაგნატ მარზა**, დაუყენა **ვეზირათ** **ზიორგის** **ძმა** **ბეჟან სააკაძე**, თვითონ კი ურიცხვი **ჯარით** **გადვიდა** **ქახეთში**, რათა **ერთიანათ** **მოესპო** ეს **ტურფა** **ქვეყანა**.

8. კახეთის ალხრება.

აღდგომა თენდებოდა. მიღეული მთვარე და კაშკაშა ცისკარი მხიარულათ დასცქეროდენ ღვით ბარეჯის დიდებულ მონასტერს და უგზავნიდენ თავის მკრთალ სხივებს. ექვსი ათასი ბერი აფრთოვანებული სახით უვლიდენ კელაპტრებით ხელში ტაძრებს და გალობდენ ჰრისტე აღდგას. ეს საამო ღალადი გუგუზნით ეფინებოდა მიდამოს ამ მყუდრო ღამეში. ექვსი ათას კელაპტარს გაქონდა პრიალი და ანათებდა შორს...

— „ეს რა ჩირაღდანია?!“ დაიძახა მრისხანე შაიმ.

— „უდაბნოს ბერები დღესასწაულობენ თავის პასექს,“ იყო პასუხი.

— „ბაჟლიტეთ ერთიანათ! გაჟლიტეთ!“ დაიღრიალა მტარვალმა. შაის ბძანებაზე რამდენიმე ათასი ცხენოსანი ამოდებული ხმლით დაერიენ უმწეო ბერებს და შეიქნა საშინელი შუსვრა. როგორც მშიერი ნადირნი, ეცენ სპარსნი საბრალო ბერებს და ჟღერდენ უმოწყალოთ. არ შეაკრთო ქართველი ბერები ამ ველურმა თავდასხმამ. ისინი კვალად უვლიდენ ტაძარს, ღალადებდენ ჰრისტე აღდგას, იხოცებოდენ ჯვრით და კელაპტრით ხელში. საზარელი იყო ეს სურათი: ერთ მხარეს ამოქმედებდა ველური ალღო, მეორეს კი გმირათ ხდიდა ღვთის სიყვარული!... მართა საათიც არ იყო გასული, რომ 6000 ბერი ეყარა დახოცილი მონასტრის გაღავანში. მსენი იყვენ შაჰ-აბაზის მრისხანების პირველი სხვერპლნი.

სპარსთა უამრავი ღაშქარი მოედვა სამი მხრივ უპატრონოთ დარჩენილ ქახეთს ცეცხლით და მახვილით. ნამდვილი ჯოჯოხეთი დატრიალდა ალაზნის ხეობაში. გამხეცებული სპარსნი უმოწყალოთ ჟღერდენ ქართვე-

ლებს და ღებავდენ მათი სისხლით ველსა და მინდვრებს. რასაც ვერ წვდებოდა სპარსის მახვილი, მას ანადგურებდა ცეცხლი. საშინელი ალი მძვინვარებდა ალაზნის ხეობაში, სპობდა ქართველთა ქონებას და სარჩოს. ულმო სტიქიონის უმაძლარი წითელი ხარხა ნთქავდა ყველაფერს. იწოდა ქალაქები, იწოდა სოფლები, იწოდა ბალები და ვენახები. ამ საშინელ ჯოჯოხეთში ისმოდა თოფ-ზარბაზნების გრიალი, მტრის მახვილის ჩახა-ჩუხი და ქართველთა სისხლის თქრიალი. მომაკვდავის მწარე კვნესა, ბავშვის უმწეო ყვირილი და ნამუს ახდილ ქალწულის საშინელი კივილი წვდებოდა თვით ზეცას, მაგრამ ზეცა სდუმდა იმ დროს. მას არ აშფოთებდა ქართველის სისხლი და ცრემლები, არ აშფოთებდა სპარსთა მხეცობა და ველურობა...

ძახელნი არ მოელოდენ ასეთ ჯოჯოხეთს, არ ეგონათ თუ შაჰ-აბაზი ასე გაიმეტებდა მათ. მით უმეტეს, რომ შაი იყო ქართველი დედის შვილი და ქართველ მეფეთა სიძე. იმათ არ ესმოდათ თუ რა პოლიტიკა ამოქმედებდა ირანის ლომს და რა ადენინებდა ასეთ უმაგალითო სიმკაცრეს. იმათ ახსოვდათ შაის პირველი შემოსვლა და სათნო მოქცევა. ამიტომ ძახეთის მცხოვრებნი მოუმზადებელნი დახვდენ მძვინვარე მტერს. ამ საშინელმა მუსვრამ და ცეცხლმა შიშის ზარი დასცა მთელ ძახეთს. ძახნი თავის ცოლშვილით და სარჩო-ქონებით ეცნ სამალავებს, მაგრამ გვიანლა იყო. წინდახედულ მტერს უკვე შეეკრა მათთვის გასაქცევი გზები, ამიტომ ათასობით და ათიათასობით უვარდებოდენ ტყვეთ, ან იყოლიტებოდენ მტრის მახვილით. შინც კი ასწრებდა მთებში შეფარებას, იმათ უარესი დღე ადგებოდათ იქ ლეკების ხელით. შაჰ-აბაზმა მიუსია ძახეთს დასარბევათ ეს

მტაცებელი ხალხი. ლეკთა ბრბონი ესეოდენ მთიდან და ბარიდან დაფრთხალ კახელთ და აღენდენ მუსრს, იტაცებდენ ქალებს და ბავშვებს, ართმევდენ ქონებას, ერეკებოდენ მათ ჯოგს.

70,000 ქართველი, ქალი და კაცი გაწედა ამ საშინელ მუსგრაში, 150,000 ქართველი კი ტევით ჩაუგარდათ გამხეცებულ სპარსელთ.*) უმაგალითო ამბავი მოხდა მსოფლიო ისტორიაში: გაწედა და დაიღუპა კახეთის მცხოვრებთა ნახევარზე მეტი, განადგურდა ქვეყანა. ბევრი გულსაზარი უბედურობა განიცადა საქართველომ თავის ხანგძლივ ისტორიაში, მაგრამ ამგვარი რამ არ უნახავს არას დროს. შაჰ-აბაზის ბარბაროსობის წინაშე გაქრენ ანჰ-ასლანის, ძალექ-შაჰის, ჯელალ-ედინის, ლანგ-თემურის და აზიის სხვა მტარვალთა მხეცური მოქმედებანი ქართველთა მიმართ. შაჰ-აბაზმა გადააქარბა ყველას. მან მოისურვა ქახეთის მოსპობა და მიზანს თითქმის მიაღწია. ასე მგინათ დაუჯდა ბედკრულ კახეთს თეიმურაზ მეფის შოღიტიკური საბეცე და რუსეთასკენ ხელის შოტინი...

რას შერებოდა ნეტა ამ დროს რუსის მთავრობა, როცა მისი მიზეზით ასე უმწეოთ იელიტებოდა ტურფა ქახეთი? რუსის მთავრობა სდუმდა ამ დროს. მას არ ეცალა ქახეთისთვის. მან ერთი როტა სალდათიკ კი არ გამოგზავნა კახთა დასახმარებლათ...

რას შერებოდა ამ დროს ქახეთის უღირსი მეფე თეიმურაზი, რომლის წყალობით იღუპებოდა ეს მშვენიერი ქვეყანა? როცა ქახეთს მოსდებოდა ყოველ მხრივ ცეცხლის აღი და ნთქავდა ყველაფერს, როცა ალაზნის ხეობაში ასე უხვათ იღვროდა ქართველის სისხლი, ამ დროს თეი-

*) ზოგიერთ მწერლის აზრით სპარსეთში გადასახლებულ ქართველთა რიცხვი აღემატებოდა ნახევარ მილიონს.

მურაზ მეფე განცხრომით განისვენებდა იმერეთს, იჯდა ტახტზე მოკეციტ მდიდრულ დარბაზში, აელო კალამი ხელში, გაეშალა სკელი რვეული და ოფლის წკურწკურით ეძებდა უგემურ რითმებს; ის ლექსავდა ამ დროს... **ხილთა ქებას...** თავის უბედურ სამშობლოს ასეთ უმაგალითო მუსვრაზე ერთიც არ დაუკენესია მის გულს, ფიქრათაც არ მოსვლია წასულიყო და შებრძოლებოდა მტარვალს, წასულიყო და გმირულათ მომკვდარიყო იქ, სადაც ეღუპებოდა მთელი სამეფო.

თითქმის ერთ თვეს დარჩა **შაჰ-აბაზი** ძახეთში. მართი თვის განმავლობაში იწოდა, იჟლიტებოდა და ფეხქვეშ ითელებოდა მდიდარი ქვეყანა. წყდებოდენ კახნი ზავის ცოლშვილით, მაგრამ წყდებოდენ სპარსნიც. იათათ არ დაუსვენს მტერს თავის დაღუპვა. უმწეო ხალხმა მრავალ ალაგას გამართა სიმაგრენი (სიგნახები) და იქიდან დიდ ზიანს აძლევდა მტრის გალაღებულ ლაშქარს. უკიდურესმა გამწარებამ კახნი აქცია გმირებათ და იბრძოდენ როგორც გაათურებული ლომნი თავის ბუნაგში. მაგრამ ამათ ჩაუარა ვაჟკაცობამ. ლაფრთხალი, უთავბოლოთ დაბნეული, უსარდლო და უიარაღო ხალხი აბარას გააწყობდა მტრის გაათურებულ ჯართან, რომელსაც მეთაურობდენ გამოცდილი სარდლები და იყვენ აღჭურვილი საუკეთესო იარაღით, თოფებით, ზარბაზნებით და ზამბურაკებით!...

რაკი დარწმუნდა მძვინვარე **შაჰ-აბაზი**, რომ ძახეთი მოისრა ერთიანათ, რომ მისი აღდგენა შეუძლებელია, თავის დიდი ლაშქრით გავიდა ძახეთიდან. ის მიეშურებოდა საომრათ ოსმალთა წინაამდევ, რომელთაც ისარგებლეს შაის საქართველოში ყოფნით და შეესიენ სპარსეთს ასაკლებათ. ძახელი ტყვეები 150,000 ქალი და კაცი **შაჰ-აბაზმა** გაირეკა წინ და წინ.

საშინელება იყო ამ ტყვეების ბედი. ჰერავითარი ენა და კალამი ვერ ასწერს იმ უსაზღრო გაჭივრებას, რაც განიცადეს გზაში ამ შავდღეზე გაჩენილებმა! შიმშილი, წყურვილი, სიცივე, სიტუტვლე, დაქანცვა, სნეულება, ტკივილები, სპარსთა ჯარის მტარვალობა, ყველა ერთად შეზავდა მათ საკვდავათ და საწამებლათ... ზამწარებული მშობლები კლავდენ თავის შვილებს, რომ არ ენახათ მათი შიმშილი და უსაზღრო ტანჯვა; კლავდენ საკუთარ შვილებს და მათ გვერდით კვდებოდენ თვითონ ტანჯვა-წამებით...

ქართველ ტყვეთა ორი ძესამედი დაიხრცა შიმშილ-წყურვილით ამ გპელ მკზავრობაში. დანაწხენა კი გაიყიდა მონებათ, ერთი ნაწილი კიდევ დასახლეს ყოვლად უგატგის ადგილებში, სადაც ციებამ და შიმშილმა მოუღო ბოლო ამ ბედისგან განწირულთ. შიმშილის გამო ისინი სჭამდენ მიწას, დედიშობილა დაწანწალობდენ კარიდან კარზე და მათხოვრობდენ, მაგრამ ვინ იყო მათი გამკითხავი!... ტყვეთ წაყვანილმა თავად-ახნაურებმა კი მიიღეს მამადის რჯული და ჩაეწერენ შაის ჯარებში. ქართველთა რიცხვი სპარსთა ლაშქარში ავიდა **30000 კაცამდი**; ამათში ბევრი იყვენ ქართლ-ძახეთიდან კიდევ აღრე თავის ნებით წასულნი და შასევენათ ჩაწერილნი.

ქართველ ტყვეთა საშინელ ხვედრს აგვიწერს იმ დროს მათი მნახველი სპარსეთში მყოფი იტალიის ელჩი ჰიეტრო დელაგალე. აი რას წერს იგი რომის პაპს:

— „საშინელი შედეგი მოყვა ამ საზარელ გადასახლებას. რამდენი სიკვდილი უსაზღრო გაჭივრებისაგან, რამდენი ყლეტა, გახრწნა და ბილწვა სპარსთა ჯარისაგან, რამდენი ჩვილი ბავში დაარჩევს მამებმა თავისივე ხელით, ან ჩაყარეს წყალში, რომ არ უცქირონ მათ

ტანჯვას, რაკი ყოველ ღონეს იყვენ მოკლებულნი მათ სპატრონოთ! რამდენს ჟღერდა გზა-გზა დაცვენილთ სპარსთა მხედრობა! რამდენი ბავში მოგლიჯეს მათ დედის ძუძუს და დაყარეს გზაზე მხეცთა შესაჭმელათ, ცხენთა, ჯორთა და აქლემთა ფეხქვეშ სასრესათ! ჯარი და მათი პირუტყვნი უწყალოთ გადადიოდენ გზაზე დაცვენილ მომაკვდავ ტყვეებზე. რამდენი ამ ტყვეთაგანი დააშორეს სპარსებმა მამა შვილს, ცოლი ქმარს, და ძმას და გაფანტეს შორს ქვეყნებში, ისე რომ ეს საბრალონი საუკუნოთ არიან იმედ დაკარგულნი, რომ ნახონ კიდევ ოდესმე ერთმანეთი! რამდენი ქალი და კაცი იყიდებოდა პირუტყვზე უფრო იაფათ. რამდენი სხვა ამისთანები ხდებოდა ღირსი სიბრალოლისა, მაგრამ ყველას ვინ მოთვლის!... მართველ ტყვეთა რიცხვი ისე დიდია, რომ დღეს აღარ მოიპოება არც ერთი სახლი მთელ სპარსეთში, რომელიც სავსე არ იყოს ამისთანა ქართველებით, კაცით თუ ქალით; აქ არ არის მისთანა დიდი კაცი, რომელიც არ ცდილობდეს, რომ ყველა მისი ცოლები იყვენ ქართველები, რადგან ქართველი ქალები არიან მშვენიერნი. თვით შაის სასახლე სავსეა ქართველი ქალებით და ვაჟებით.“

შველას ეგონა, რომ ქახეთი სამუდამოთ დაიღუპა, რომ მისი აღდგენა ამიერიდან შეუძლებელია, მაგრამ მოტყუვდენ. მართველ ერს თან დაყოლილი აქვს სიცოცხლის საოცარი ძალა. ის ასე აღვილათ არ იღუპება. როგორც ობოლი ვაზი უმაგრდება გაშმაგებულ ბორიოს, თუმც მის გვერდით იღუპება ძლიერი მუხა, ამ რიგათ ქართველი ერი უმაგრდება ისტორიულ გრიგალს, მის გვერდით კი ისპობა დიდი სახელმწიფოანი. ისე მოუვიდა ქახეთს.

ზავიდა თუ არა ძახეთიდან შაჰ-აბაზი თავის ჯარით, მაშინვე გადმოვიდენ იმერეთიდან ღავით ჯანდიერი, თამაზ შაჰნაძე, ღალი-მელიქი და მიეპატრონენ გაოხრებულ ქვეყანას. იმათ საჩქაროთ დააბრუნეს და დააბინავეს დაბა-სოფლებში მთებში გახიზნული ხალხი, გაამხნევეს, იწყეს მათი დახმარებით დანგრეულ ციხე-კოშკების აღდგენა. ხალხი მხნეთ შეუდგა მუშაობას და სახლ-კარის შენებას. ზოგჩის ტბასთან იყო მისული შაჰ-აბაზი, რომ მოუვიდა საოცარი ამბავი: **მისგან დადუშული კახეთი კვლავ აღდგა და ცოცხალია.** ხალხი ჩამოვიდა ბარათ, შეუდგა მუშაობას და სოფელ-ქალაქთა აღდგენასო.

შაის გაბრაზებას არ ქონდა საზღვარი. მან საჩქაროთ გამოგზავნა ძახეთში დიდი ჯარით თავის საკუთარი სიძე **ყოჩჩიბაში**, გამოჩენილი სარდალი. იდგა მკაცრი ზამთარი. არავენ ელოდა ძახეთში ასე უცებ სპარსთა ჯარის შემოსევას. ძახნი არ იყვენ მზათ საომრათ, არც ქონდა ახლა იმდენი ძალა ასე საზარლათ განადგურებულ ხალხს. სპარსეთის ჯარი მოედდა ძახეთს ცეცხლით და მახვილით. მათ მისცეს ცეცხლის აღს გადარჩენილი და ახლათ აღდგენილი სოფლები, შეუდგენ ხალხის ხოცვას და დატყვევებას.

ღავით ჯანდიერმა და მისმა მომხრეებმა შეაგროვეს საჩქაროთ ხალხი მათი ცოლშვილით, ქონებით და გაგზავნეს მთებში შესაფარათ, მასთან მცირე რაზმით მოუდგენ მათ საფრათ. სპარსნი გამოეკიდენ სახიზნავათ გაქცეულ კახელთ, მაგრამ მეტმა ნაწილმა შეასწრო სამალავებში. მტრის უმთავრესი ჯარი გამოეკიდა იმ ხიზნებს, რომელთაც იფარავდა ღავით ჯანდიერი თავის რაზმით. აქ იყო ხალხის მეტი ნაწილი. ამიტომ დიდ ალაფს ელოდა მტერი, მაგრამ მოტყუვდა. აქ მთის ვიწრო ადგილებში ღა-

ვით ჯანდიერი თავის მამაცი რაზმით ჩაუსაფრდა სპარსელ ჯარს, შეიტყუა მტერი ვიწროებში და ორის მხრივ მისცა ცეცხლი. ზეცის საშინელი რისხვა დაატყდათ აქ სპარსელთ. ასობით და ათასობით იქლიტებოდნენ ისინი ქართველთა თოფისაგან და მახვილისაგან. სპარსთა საუკეთესო სარდლები დაიხოცა აქ. ზააფთრებული ქართველნი დაერივნენ მტერს ხმალდანხმალ და იწყეს მათი უწყალოთ ხოცვა. მტრის მუსვრა არ შეწყვეტილა დაღამებამდი. ძახელებმა იძიეს შური. აქ მოუვიდა სპარსთ საშინელი მარცხი. ღიდი ნაწილი მტრის ჯარისა გაწყდა ამ ბრძოლაში. მათი დიდი ალაფი დარჩათ ქართველებს.

იაფათ არ დაუჯდათ ქართველთ ეს საოცარი სიმამაცე. სპარსთა გამხეცებული ჯარი მოედვა ახლა მთელ ძახეთს და უწყალოთ სპობდა ყველაფერს. მან მისცა ხელახლა ცეცხლის აღს სოფლები და ქალაქები, დაანგრია ციხე-სიმაგრენი, ნაცარ-ტუტათ აქცია ყველაფერი. მტრის უღმობელი მახვილი ერთრიგათ სპობდა ქალსა და კაცს, ყრმასა და მოხუცს. გამხეცებული სპარსნი გლეჯდნენ დედას შვილებს, ისროდნენ ჰაერში და ცდიდნენ მათზე თავის ხმლის მკვეთარებას. მშობლების თვალ წინ ისინი ხდიდნენ ნამუს ქალწულთ და ბილწავდნენ ჩვილ ყრმებსაც კი. ისინი წარმოადგენდნენ ნამდვილ ველურებს; ისინი გავდნენ ცოფიან ნადირთ. მათ არ იცოდნენ თუ რა იყო ადამიანური გრძნობა და შებრალება. ამ შავბნელ დროს მტრის მომხრე შეიქნა მთელი დაღესტანი, ლეკნი. მს ყაჩაღი ხალხი ბრბოებათ მოედვენ ძახეთს, ცარცვავდნენ ქვეყანას და სპობდნენ მას, რაც გადარჩათ სპარსელთ.

მთელი ალაზნის ხეობა შეილება წითლათ ქართველის სისხლით. მთელ ძახეთში უხვათ ეყარენ მკვდრები და მომაკვდავნი, მაგრამ სად იყო ჭირისუფალი! ვინ იყო

მათი მომვლელი და დამარხველი! მგლები, სვავები და ყვა-ყორნები, — აი ვინ ჭირისუფლობდენ ამ ბედშავ ქვეყანას! მათი საშინელი ღმუილი და ჩხავილი გლოვის ზარივით მოსდებოდა მთელ ქახეთს. ეს ტურფა ედემი, ეს აყვა-ვებული მხარე გაგონებდა ახლა ნამდვილ აკლდამას. შეწყდა ქახეთის მაჯის ცემა. უღმობელმა მტარვალმა აქცია იგი პარტახათ, მოსპო მასში სიცოცხლის ნიშან-წყალი.

ახლა კი ასრულდა შაჰ-აბაზის გულის წადილი. იმის აზრით აღად იყო კახეთი, აღად ანსებობდენ კახელები. მან გასცა ბძანება, რათა მოერეკათ ქახეთში თათრები და დაესახლებიათ დაცემულ ადგილებში, რომლებსაც ისინი იყვენ ჩვეულნი. ქახეთის უფროსობა მისცა ფეიქანს, რომელსაც უბძანა, რომ დანარჩენი ადგილებიც გაეცსო თათრებით; გახიზნული ქართველნი კი ჩამოეტყუებია როგორმე მთებიდან სხვა და სხვა დაპირებით და მოესპო ერთიანათ.

ასე დამთავრდა ეს საშინელი ტრაგედია, რომლის ბადალი არ უნახავს ჯერ მსოფლიო ისტორიას!...

ეს უმაგალითო ამბები გლოვის ზარივით მოედვა მთელ საქართველოს. შველა გლოვდა ქახეთის აოხრებას და განადგურებას. ამ დროს სპარსეთში იყო ერთი გადახვეწილი ქართველი, რომელიც ყველაზე მეტათ სწუხდა ქახეთის დაღუპვას. შაჰ-აბაზის სიმკაცრემ და სპარსთა ბარბაროსობამ შურისძიებით აავსო მისი გული. მან გადაწყვიტა სამაგიეროს გადახდა. შეფიცა თავის თავს საიდუმლოთ, რომ ძვირათ დაუსვას სპარსეთს ივერიის საუკეთესო ნაწილის ასეთი აოხრება. მან დაიფიცა აიზღოს ქართველის სისხლი. ის ეძებდა მარჯვე დროს და ეს დროც მალე დადგა:

ეს ქართველი იყო გიორგი სააკაძე.

9. თეიმურაზის კინკლაობა და შაჰ-აბაზის ჩიხხვა.

როგორც ზეით ვთქვით, სპარსელი ჯარის მეორეთ შემოსვლაზედაც თეიმურაზი გაიქცა იმერეთს დიდი ამალით. მასთან თან და თან შეგროვდა მრავალი თავად-აზნაური, რიცხვით **12,000** კაცი. ამოდენა სტუმრის შენახვა მძიმე ტვირთათ დააწვა ბიორგი მეფეს. ცოტა ხანს შემდეგ იმერეთში გაჩდა შიმშილი და თეიმურაზი თავის ჯარით იძულებული გახდა წვეოდა თავის სიძე **მამია გურამელი**. იმავე დროს მან გაუგზავნა დესპანები **მსმალოს** სულთანს, სთხოვა საცხოვრებლათ ადგილ-მამული და ჯარი, რათა შესეოდა სპარსეთს და სამაგიერო გადაეხადა **შაჰ-აბაზისათვის**. სულთანმა შეიწყნარა თეიმურაზის თხოვნა, მისცა ბურჩის მეზობლათ მდებარე ადგილები და ქალაქები, **განაა, აღთისა, ანტანუჯი** და სხ., თან გაუგზავნა საკმაოთ დიდი ჯარი.

თეიმურაზი თავის ოჯახობით და კახელებით დასახლდა **აღთისში**. აქედან თავის და **მსმალოს** ჯარით ის შეესია სპარსეთის საზღვრებს, დაუწყო რბევა და ხალხის ჯლეტა. თეიმურაზი მიუახლოვდა ქ. **ანდეზის**, სადაც იყო სეფიდთა დინასტიის სამარხი. მას სურდა ამ ქალაქის და შაის საგვარეულო აკლდამის დანგრევა, მაგრამ არ დაცალდა. სცნო თუ არა **შაჰ-აბაზმა** თეიმურაზის არდებილზე გალაშქრება, მაშინვე გამოსწია სწრაფათ მცირე ჯარით. როგორც კი გაიგო თეიმურაზმა თვითონ შაი მოდის ჯარითაო, მაშინვე მიანება თავი არდებილს და მოკურცხლა შინისკენ, თუმც სამჯერ მეტი ჯარი ყავდა ვინემ **შაჰ-აბაზს**. შაი გამოეკიდა, მოეწია უკანა ჯარს და საშინლათ დაამარცხა.

თეიმურაზი თავიდანვე ისე იყო დაშინებული შაისაგან, რომ მის ხსენებაზე მუდამ თავზარი ეცემოდა და იპყრობდა უსაზღვრო შიში. ახლაც ასე მოუვიდა; ამ რიგათ **არდებილი** გადარჩა დანგრევას. შაი არ შეჯერდა ამ გამარჯვებით, მას სურდა სამუდამოთ აღმოეფხრა თეიმურაზის გულიდან სპარსეთში თარეშის ხუშტური და, თუ შეიძლებოდა, ჩაეგდო ხელში თვით თეიმურაზი თავის ცოლშვილით. მან უბძანა **მრევენის ბეგლარბეგს ამირგუტისხანს**, რომ საკმაო ჯარით დასცემოდა ჩუმათ **მლთისს** და შეეპყრა თეიმურაზი თავის ოჯახობით. **მრევენის** ხანმა შეასრულა შაის ბძანება, შეკრიბა ჯარი, საშინელ ზამთარში გადიარა მაღალი მთები და მიადგა ჩუმათ **მლთისს**.

თეიმურაზი სრულიათ არ მოელოდა მტრის თავდაცემას, მეტადრე ამ უცნაურ ზამთარში. მან გაისწუმრა **მსმალოს** ჯარი, გაუშვა აგრეთვე **ქახეთში** თავის ჯარის მეტი ნაწილი და თვითონ გასწია **სტამბოლში** სულთანთან. **მლთისში** კი დასტოვა ცოლშვილის პატრონათ **ნოდარ ჯორჯაძე** მცირე რაზმით.

მკვი არაა, **მლთისი** გახდებოდა **ამირგურიხანის** სხვერპლი და მასვე ჩაუვარდებოდა ტყვეთ თეიმურაზის ცოლშვილი, რომ ისინი არ ეხსნა თვით დედოფლის სიზმარს. წინა ღამით თეიმურაზის ცოლმა ნახა საოცარი სიზმარი: თითქო სპარსნი დაეცენ **მლთისს**, მაგრამ დედოფალმა გაიგო დროით, აასწრო ციხეში და აქედან დაამარცხა მტერი. ღილით გაიღვიძა თუ არა დედოფალმა, დაიბარა მაშინვე **ნოდარ ჯორჯაძე**, უამბო სიზმარი, უბძანა თავას ჯარსა და ამაღლას ციხეში გამაგრება მტრის დასახვედრათ. **მლთელეებმაც**, რა ცუნეს ეს სიზმარი, იწყეს მაშინვე საომრათ მზადება და ქალაქის გამაგრება.

სპარსნი ღამით მიუახლოვდნენ **მ**ლთისს და დილის რიჟრაჟზე აპირებდნენ უეცრათ ქალაქზე დაცემას, მაგრამ ამირგურიხანის გაოცებას არ ქონდა საზღვარი, როცა ნახა ციხე-ქალაქი გამაგრებული და მცხოვრებნი საომრათ მომზადებული. მოხდა ცხარე შეტაკება. მძიმე მგზავრობით მოქანცულმა სპარსელებმა ვერ გაუძლეს ძახთა და **მ**ლთელთა ჯარის სიმამაცეს და დამარცხდნენ საშინლათ.

ზაიგო ეს ამბავი **შაჰ-აბაზმა**; მისი გული აივსო ბრახით. მტარვალმა მაშინვე იყარა ჯავრი მძევლათ წაყვანილ **თეიმურაზის** შვილებზე. **შაის** ბძანებით ისინი დასაწყურისეს. ამ ბარბაროსულ წამებას ვერ გაუძლო ჴმცროსმა ვაჟმა და მოკვდა ჯალათის ხელში. **უფროსი** ვაჟი კი შეიშალა ჭკუიდან.

თეიმურაზი დაბრუნდა **მ**ლთისში, სადაც სცნო თავის ცოლ-შვილის სასწაულებრივ გადარჩენა სპარსთა კლანჭთაგან. მან გაგზავნა რუსეთში ელჩათ **მთავარ ეპისკოპოსსა თეოდოსსა** და **არქიმანდრიტი არსენი**, გაატანა მათ ვრცელი ეპისტოლე, რომელშიაც აბრალებდა თავს რუსის ხელმწიფეს, აუწყებდა **შაჰ-აბაზის** მტარვალობას, სწერდა თავის უბედურ მდგომარეობას, მეფე-მთავართა კარზე ღოწიალს და გაჭივრების გამო **მ**სმალეთში შეფარებას; ევედრებოდა მუხლმოდრეკით შველას და მფარველობას.

იმერეთში ყოფნის დროს **თეიმურაზი** დაუცხრომლათ უქადაგებდა პოლხიდის მეფესა და მთავრებს რუსეთთან შეერთებას, რუსის ხელმწიფის მფარველობაში შესვლას. მისმა მხურვალე ქადაგებამ მოიტანა კიდევ ნაყოფი. მეფე ბიორგიმ, ბურიელმა და ღადიანმა მისწერეს კიდევ მორჩილების ბარათი რუსის ხელმწიფეს და სთხოვეს მიეღო ისინი თავის მფარველობაში. იმავე დროს

თეიმურაზი ატყობინებდა ხელმწიფეს შაის მიერ ძახეთის აოხრებას, სთხოვდა ჩარეულიყო მის საქმეში და ეკისრა შეამავლობა შაისთან, რათა მას გაეთავისუფლებია მეფე ლუარსაბი და მძევლათ წაყვანილი თეიმურაზის დედა და შვილები.

რუსის ხელმწიფემ შეისმინა თეიმურაზის კანონიერი თხოვნა, გაუგზავნა დესპანები შაჰ-აბაზს და შეუთვალა გაეთავისუფლებია ქართლის მეფე ლუარსაბი, ჭეთევან დედოფალი და თეიმურაზის შვილები. ხელმწიფე სწერდა შაის, **ქართლ-გახეთი ჩემს მფარველობაშია და იმედია ან ჩაიდენ ჩემს საწყენ საქმესა.**

რუსის ხელმწიფის ასეთმა შემოთვლამ და ივერიის საქმეებში ხელის ფათურმა ბრაზით აავსო შაჰ-აბაზი, მაგრამ ცბიერმა დიპლომატმა შეიკავა თავი. მან მეტათ ზრდილობიანათ მიიღო რუსის ხელმწიფის ელჩები და აღუთქვა ყველაფრის ასრულება, ისე როგორც ხელმწიფეს სურდა, ამ რიგათ დაიმედებულნი გაისწუმრა ისინი რუსეთს. თვითონ კი სულ სხვა რიგათ შეუდგა საქმეს. შაიმ მაშინვე დაიბარა **ასტრახადის ხანი**, რომელთანაც ყავდა მიზარებული მამადის რჯულზე მოსაქცევათ მეფე ლუარსაბი და როცა დარწმუნდა მისგან, რომ ლუარსაბ ისევ მტკიცე უარზეა, არ სურს უარყოს ქრისტეს მცნება და მიიღოს მუსულმანობა, მაშინ უბძანა ხანს მოკლას მეფე, რაც შეიძლება საჩქაროთ.

შაის არ უნდოდა ლუარსაბის სისხლი, მას სურდა მხოლოდ მისი გამუსულმანება და ისევ ქართლის მეფეთ დასმა, რომ ამ რიგათ მაინც გაეხადა იგი ერთგულათ და ხელი აეღებინებია რუსეთთან კავშირზე, მაგრამ ყოველივე ცდამ ამაოთ ჩაუარა და აჰა, გადაწყდა ლუარსაბის ბედი! **ირანის კეთილდღეობისთვის უნდა დაღვრი-**

ლიყო მისი სისხლი. მისვლის უმაღლვე ასტრაბადის ხანმა გაიტყუა ლუარსაბი, ვითომ და სათევზაოთ. მივიდენ მდინარესთან. ხანმა აიღო ბადე და განგებ ისროლა. ცუდათ. ლუარსაბმა დაუწყო დაცინვა, გამოართვა ბადე, აიკრიფა ხელში და ის იყო უნდა ესროლა წყალში, რომ ამ დროს მის უკან იეღვა ხმაღმა სპარსელის ხელში, და ჭართლის მეფის თავი ჩაგორდა მორევში*)... ეს თავი ხანმა მაშინვე მიართვა შაის. ასე დასრულდა მეფე ლუარსაბის ნორჩი ცხოვრება! საქართველოს ეკლესიამ იგი შერაცხა წმინდათა შორის.

ამას შემდეგ მძვინვარე შაი შეუდგა ქეთევან დედოფლის წამებას. იგი შეეცადა ჯერ მიეღებინებია დედოფლისთვის მამადის სარწმუნოება, მაგრამ ყოველივე ცდა და დაპირება იყო ამაო. დედოფალი მტკიცეთ იდგა ქრისტეს რჯულზე და არაფრის დიდებით არ სურდა მისი უარყოფა.

ზირუზა ცა და სექტემბრის მშვენიერი დარი დატროფოდა ირანის ქალაქ შარაზს. ხალხით ივსებოდა ვრცელი მოედანი. აქვე მობძანდა შაი თავის ბრწყინვალე ამალით და დაბძანდა მისთვის გამართულ დიდებულ სევანზე. ცოტა ხანს შემდეგ ჯალათებმა მოიყვანეს ქეთევან დედოფალი. მისი მკრთალი სახე იყო აღბეჭდილი ზენაარი მშვენებით. მის ღმობიერ თვალებში კრთოდა სულის სიმტკიცე და ქრისტეს სარწმუნოების უსაზღვრო სიყვარული. აქ მის თვალწინ ახურებდენ შანთებს და მარწუხებს მის საწამებლათ, მაგრამ ქართველი დედოფალი იდგა მტკიცეთ და გმირულათ ელოდა ყოველივე ტანჯვას ჯვარ-

*) ზოგიერთის თქმით, შაის ბაჩანებით ლუარსაბი დაარჩევს თოკით ბულაბ-ყალის ციხეში 1622 წელს.

ცმულის გულისათვის. აქ არ ავწერ იმ საშინელებას, იმ უმაგალითო წამებას, რაც მიაყენეს ქართველ დედას და იშვიათ ადამიანს **ირანის ბარბაროსებმა**. ამ საზარელ სურათს მზერდენ **რომის მისიონერები**, ამ საშინელ სურათის ხილვით ცრემლით იღვროდნენ ტყვეთ წაყვანილი ქართველნი. ეს საზარელი სურათი ბადებდა მათ გულში მტარვალთადმი უსაზღრო ზიზღსა და შურის ძიებას. ამ საშინელ სურათს უტკქერდა **ღიღი მოურავი**. ის იდგა მოშორებით უხმოთ გაშეშებული, როგორც შავი კლდის ქანდაკი, როგორც მრისხანე ანგელოზი. **ვინ** იცის რა საშინელი ზღვა ღელავდა ამ დროს მის გულში!...

ღაცხრა ჯალათთა მხეცი მარჯვენა. შეწყდა ბარბაროსული წამება. **ზანისვენა** სამარადისო ძილით ღვთაებრივმა დედოფალმა. მოკვდა წამებით მტარვალთა შორის ქართველი დედა, მოკვდა ისე, რომ ერთი არ დაუკვნესია მის გულს; არც ერთი წყევლა და გმობა მტრისადმი არ ამოსულა მის უმანკო ბაგეთაგან. **ქათოლიკე ბერებმა** დაკრძალეს **ჭეთევან** წამებულის წმინდა ნაშთი და შემდეგ გაუგზავნეს იგი მეფე **თეიმურაზს**. საქართველოს ეკლესიამ ეს იშვიათი ადამიანი შერაცხა წმინდათა შორის.

კახეთის აოხრება, ლუარსაბ მეფის და ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი სიკვდილი, აი ის დიადი სხეურული, რომელიც შესწინა საქართველომ ქრისტეს სარწმუნოებას და უძთავრესათ რუსეთთან დაკავშირების სურვილს! აი ის უმანკო სისხლი, რომელიც დაინთხა რუსეთთან დაახლოვების საკუთხეველზე!...

ჩაიღინა რა **შაჰ-აბაზმა** ზედიზედ ეს ორი საზარელი საქმე, მისი არსება შეიპყრო ახლა უარესმა ფიქრმა: **მან გადაწყვიტა მთელი ივერიის მოსპობა**. ის აშუკრათ მზერდა, რომ რუსები აღარ ხუმრობდნენ, ერეოდნენ საქართვე-

ლოს საქმეებში, ამით კი დიდ საფრთხეში ვარდებოდა მთელი სპარსეთი. ამავე დროს ძახეთიდან მოსდიოდა არა სანუგეშო ამბები: მისგან მოსპობილი ქვეყანა კვლავ ახლდებოდა; მთებში გახიზნული ხალხი ბრუნდებოდა ბა-რათ და საოცარი მხნეობით აშენებდა დანგრეულ სო-ფელ-ქალაქებს, ქმნიდა ახალ ცხოვრებას. ძახეთის ხალხი მრავლდებოდა საოცარი სისწრაფით და უმკლავდებოდა ფეიქარხანის ჯარებს.

ძართლიდან კიდევ უარესი ამბები მოსდიოდა შაის. იქ იყო არეულობა დიდ მებატონეთა შორის. მოკვდა ძართლის მეფეთ დაყენებული ბაგრატი-მირზა, შაიმ მეფეთ დანიშნა ბაგრატის შვილი სვამონი, სუსტი, უნიჭო და გამოუცდელი ჭაბუკი; მასვე დაუყენა გამგეთ და მზრუნ-ველათ გიორგი სააკაძე, რომელიც არავითარ ყურადღე-ბას არ აქცევდა ძართლის საქმეებს. პირიქით, სააკაძე განგებ ხელს უწყობდა არეულობას, რადგან ამით სურდა დემეტკიცებია შაისტვის სვიმონ მეფის უნიჭობა და უვარ-გისობა. სააკაძეს უკვე ყავდა არჩეული სპარსეთში ძართლის მეფეთ შესანიშნავი კაცი, ხოსრო ძირზა, დიდი სვიმონ მეფის ძმისწული. მაგრამ შაი განგებ არ აძლევდა მას ძართლის მეფობას, რადგან კარგათ იცოდა, რომ მის ხელში ძართლი გაძლიერდებოდა, ეს კი სრულებითაც არ სურდა შაჰ-აბაზს.

შველა ამ მიზეზებმა შაი მიიყვანა იმ დასკვნაზე, რომ მოესრა ერთიანათ ძახეთი, აეყარა და გადაესახლე-ბია სპარსეთში მთელი ძართლი. ის შეუდგა მზადებას. ამავე დროს მან მოახდინა დიდი სამხედრო რჩევა, სადაც დაიბარა თავის საუკესო სარდლები, მათ შორის ბიორგი სააკაძე, რომლის ერთგულობაზე დარწმუნებული იყო შაი. ირანის ლოში ვერ წარმოიდგენდა, თუ დიდი მო-

ურავი უღალატებდა მას და წინ აღუდგებოდა მის სატანურ განზრახვას. სააკაძე გააძევეს ქართლიდან, დაუპირეს სიკვდილი, წაართვეს ქონება, დაუწვეს სახლ-კარი. მრთათ-ერთი ბინა და თავშესაფარი მას ქონდა ახლა სპარსეთში, სადაც იგი, თავის გენიის წყალობით, გახდა პირველი კაცი და შეიძინა დიდი ქონება. მკვი არაა, ეს პირი ერთგული და სანდო იქნებოდა შაისთვის. მას ამიერიდან აღარ ეყვარებოდა საქართველო, რომ მისი სამშობლო დღეიდან იყო მხოლოდ სპარსეთი. ასე ბჭობდა შაჰ-აბაზი, მაგრამ სხვა რიგათ ფიქრობდა სააკაძე, რომელიც ცოცხლობდა მხოლოდ საქართველოსთვის, მისი გული ძგერდა ესდენ ტანჯულ საყვარელ სამშობლოსთვის. ამ დღად გრძობებს მეტათ საიდუმლოთ მარხავდა გულში ფრთხილი და აზიურ პოლიტიკაში გაწრვთნილი დიდი მოურავი. თავის საქციელით იგი ხიბლავდა შაჰ-აბაზს და აჩვენებდა თავს უერთგულეს კაცათ. ღა აჰა მოტყუვდა ცბიერი ყიზილბაში! ირანის ლომი გაება თავისივე გაბმულ მახეში.

მოხდა დიდი სამხედრო რჩევა. შაიმ ნათლათ დაუხატა სარდლებს სპარსეთის და საქართველოს ვითარება, აუწყა მათ თეიმურაზ მეფის საქციელი, აუხსნა თუ რა მტკიცეთ დგას ქართლ-ძახეთი თავის სარწმუნოებაზე, გააცნო რუსთა ხელმწიფის პოლიტიკა და მისი ჩარევა საქართველოს საქმეებში, აუწყა თუ რა ხიფათში ვარდებოდა მთელი სპარსეთი რუსების ჩამოსვლით ამიერ ქავკასიაში. ამიტომ რა არის საქირო ირანის კეთილდღეობისთვის? უნდა გაწყედეს კახეთი; უნდა აიყაროს მთელი ქართლი!...

აი შაჰ-აბაზის აზრი და გადაწყვეტილება! მთელი კრება აღტაცებით მიეგება შაის სატანურ განზრახვას. ახ-

ლა უნდა შეეკრიბათ დიდი ჯარები და საჩქაროთ შესე-
ოდენ ივერიას ერთიანათ მოსასპობათ. აქ ამ კრებაზე
წყდებოდა საქართველოს ბედი. ამიერიდან უნდა გამქრა-
ლიყო მთელი ივერია, მისი დამხოპით კი ისპობოდა შემ-
დეგ საქართველოს სხვა ნაწილებიც, **კოლხიდა** და **მესხე-**
თი. ჩამოვარდა სამარისებური სიჩუმე. ამ დროს წამოდ-
გა ზეზე ბიორგი სააკაძე. მან ღინჯათ გადახედა კრებას
და მიმართა შაჰ-აბაზს:

— „აზიის ბრწყინვალე მნათობო და მთელი ირანის
დიდო ბძანებელო! უსაზღროა შენი სიბრძნე და მიუწლო-
მელი შენი ზენაარი აზრები. ორთავიანი არწივი ჩაარ-
ჩობს თავის კლანჭებში ჯერ საქართველოს და შემდეგ
მთელს ირანს, თუ მან გზა იპოვა ამიერ ქავკასიაში შე-
მოსასვლელათ. ამიტომ უნდა ემსხვერპლოს პატარა ერი
დიდ სახელმწიფოს, უნდა მოისპოს ივერია ირანის სა-
ბედნიეროთ. მაგრამ როგორ? ივერაში ჯარის შესევით
ჩვენ ვერ მივალწევთ მიზანს. ქართველთ არ დავიწყებით
შენგან ქახეთის აოხრება, ამიტომ როგორც კი ცნობენ
ისინი სპარსეთიდან ჯარების დაძვრას, მაშინვე გახიზნავენ
მთებში თავის ცოლ-შვილს, დაიჭერენ ციხე-სიმაგრეებს
და გაამაგრებენ შესავალ გზებს. მოხდება დიდი ბრძოლა,
დაიღვრება დიდი სისხლი და მიზანს მაინც ვერ მივალ-
წევთ. ამის მაგალითია ქახეთი, რომელსაც ემსხვერპლა
იმოდენა სპარსთა ჯარი. ბევრათ უმჯობესია ვეჩვენოთ
მათ მეგობრათ, ნელ-ნელა, ოსტატობით შევიყვანოთ ჯა-
რები ქართლ-ქახეთში და დავიკავოთ სხვა და სხვა ხრი-
კებით ციხე-სიმაგრენი, დავიჭიროთ ხელში მათი გასაქცე-
ვი გზები, ამ რიგათ მოვამწვდიოთ შუაში მთელი ხალხი,
მოვუსპოთ მათ გაქცევისა და დამალვის სახსარი, მაშინ
ქართლ-ქახეთის მოსრა, ან აყრა და გადასახლება მეტათ

ადვილი საქმეა. ამისთვის საჭიროა სვიმონ მეფეს ცოლათ შევროთ შენი შვილი-შვილი შორჩიბაშის ქალი და დიდი ჯარიც გავაყოლოთ, ვითომ და მაყრათ, თან გავატანოთ დიდი ფეშკაშები თაუად-აზნაურთა დასარიგებლათ. ამ რიგათ მოტყუედება ქართლ-ქახეთი. მათ ეგონებათ, რომ შენ მოყვრობა გსურს მათი და არა მტრობა. ცოტა ხანს შემდეგ გაგზავნით კიდევ ჯარებს, ვითომ და მისალოცათ. ამას შემდეგ კიდევ წავლენ ჯარები მისალოცავათ; გამართვენ ქართლში დიდ ლხინს, გამართვენ აღლუმებს. ამ დროს ნელ-ნელა ჩადგებიან ციხეებში და შეკრავენ გასაქცევ გზებს. ამას შემდეგ ივერიის ბედი გადაწყვეტილია: გინდ მოსპობთ ერთიანათ, გინდ აყრით და გადაასახლებთ“.

მს იყო სწორეთ ჯოჯობეთური გეგმა. ამ გეგმამ აღტაცებაში მოიყვანა შაჰ-აბაზი და მთელი კრება. შაი გადაეხვია სააკაძეს, ჩაიკრა გულში და მისცა ჯილდოთ აურაცხელი ქონება. ღიდი მოურავის ასეთმა ერთგულობამ მოხიბლა ირანის ლომი. ამრიგათ გაება მახეში აზიის პირველი დიპლომატი. ქართველმა გენიამ აჯობა ირანის გენიოსს. ქართველმა პატრიოტმა საოცრათ გააბრიყვა გაქნილი და გაიძვერა სპარსელი.

შაჰ-აბაზმა გასცა ბძანება. შველაფერი შესრულდა იმ გეგმით, რაც მისცა მათ სააკაძემ. ღიბარეს სვიმონ მეფე, შეერთეს ცოლათ შორჩიბაშის ქალი, გადიხადეს სანაქებო ქორწილი და დიდის ამბით გაისწუმრეს ივერიაში, თან გააყოლეს მაყრათ დიდი ჯარი. შემდეგ ყოველ ორ კვირაში მოდიოდენ ქართლში მრავალი ფეშკაშებით, ვითომ და მისალოცავათ, სპარსელი ჯარები საუკეთესო სარდლების მეთაურობით. ამ ჯარებს შაიმ გააყოლა სარდლათ და მრჩეველათ თვით ბიორგი სააკაძე,

რომლის უფროსი ვაჟი **ზააკა** თვითონ დაიტოვა მძევლათ.

სპარსთა ჯარებმა მოკლე ხანში დაიჭირეს **ქართლის** ციხეები და გასახიზნი გზები, ამ რიგათ ხალხი მოამწყვდიეს შვაში. **სპარსნი** რგოლივით შემოეხვიენ მთელ **ქართლს**. **ახლა** კი მიხვდენ ქართველები თავის შეცდომას, მიხვდენ, რომ ყველა ეს ოინები, ქორწილი, ლხინი, ფეშკაშები და აღლუმები იყო მოწყობილი მათ დასალუბავათ. **ქართველები** ეცენ სამალავ გზებს, მაგრამ ყველა ეს გზები ხელში ეკავათ **სპარსელებს**. **ახლა** ერთი და დარჩენილათ მათ: **იანადით ხელში ნამუსიანი სიკვდილა**. **საშინელმა** ელდამ მოიცვა **ივერია**. ის აშკარათ მზერდა თავის განკითხვის დღეს, მზერდა მის კისერზე აღმართულ **სპარსეთის** ხმალს.

— **ან გამანჯვება აუტაცხელ მტერზე, ან გმირული სიკვდილი ჯვრით და მახვილით ხელში!** აი ის აზრი, რამაც გაიელვა ქართველის გონებაში! **აბობოქარ** და მამადიანთა მღელვარე ზღვა; **მუსლიმთა** შავი ზვირთები შემოერთყენ ირგვლივ და უპირებდენ ჩანთქას მთელ **საქართველოს**. **ამიერიდან** უნდა მოსპობილიყო **რუსეთთან** დაკავშირების სურვილის გამო და **ქრისტეს** მცნებისათვის პაწაწა ერი. **ამიერიდან** უნდა გამქრალიყო **ივერიაში** ჯვრის ხსენება და **ქრისტე** აღდგას ლაღადება: **მს** იყო ის უმაგალითო რისხვა, რომელიც მსოფლიო ისტორიის ჩარხის ტრიალმა მოუვლინა მრავალ ტანჯულ **საქართველოს...**

თუმც საშუალო საუკუნეებში **მეროპამ** წარმოშვა რამდენიმე ასიათასი **წაინდი ჯვაროსანი**, რომლებიც მედგრათ ებრძოდენ **აზიაში** თურქებს და სარკინოზთ **მრუსალიმისა** და წმინდა **ჯვრის** დასავცველათ, მაგრამ ნუ ავიწყდება იმავე დროს განათლებულ **მეროპას**, რომ

ამიერ ძაგასიაში არსებობს ერი, რომელიც ათას წელს გმირული თავგანწირვით ებრძოდა ჯვრისა და ქრისტეს სარწმუნოების დასაცველათ მთელ მუსლიმს და მთელ აზიას; მის ფოლად გულზე საუკუნეთა სრბოლაში იმსხვრეოდა ბარბაროსთა ურიცხვი ტალღები, მარცხდებოდენ აზიის მტარვალეები... დაე იცოდეს მთელმა კაცობრიობამ, რომ ეს ჯგაფოსანა ენი იყო ზატანა საქათველად!...

10. ივერიის გადაჩენა გიორგი სააკაძის მიერ.

1622 წელს მთელი ივერია გაივსო სპარსელი ჯარით. ქართლ-ქახეთის ყველა სიმაგრენი და გასაქცევი გზები დაიკავეს ხელში. ქართველები გაებნენ მახეში. მათ შემოეხვია ირგვლივ და უპირებდა ჩანთქას მოყვრის ნიღაბათ მოვლენილი მტერი. შინ იყო მათი ქომაგი და დამხმარე ამ საშინელ დროს! ქახეთი იყო თითქმის ერთიანათ განადგურებული, უმეფოთ და უპატრონოთ დაგდებული. შიდ თარეშობდენ სპარსნი შვიქარხანის მეთაურობით. არა უკეთეს სურათს წარმოადგენდა ქართლიც. მას ძირს უთხრიდა შინაგანი მტერი. უმეფობამ წახსნა აღვირი სხვილ ფეოდალებს, რომლებიც დაერიენ ერთმანეთს მშიერი მგლებივით. ზამდიდრების და განდიდების მადასურვილი აღვიდა მათში უმაღლეს წერტილამდი. ისინი ეცემოდენ ერთმანეთს თავის რაზმებით, ართმევდენ ყმა და მამულს, ღვრიდენ უხვათ ძმათა სისხლს. ისინი არ უდებდენ თავს შაის მიერ დაყენებულ ზაგრატიონთა გვარის მამადიან მეფეთ და თარეშობდენ თავისუფლათ.

ასეთ ანარქიას განიცდიდენ ქართლი და ქახეთი,

როცა მათ თავს დაატყდა ეს უუდიდესი რისხვა. ისინი მიხვდნენ, რომ დადგა მათი დაღუპვის წუთი, რომ ამიერიდან უნდა გაწყდნენ ერთიანათ და აღიგავონ ქვეყნის პირიდან. **ეს იყო** ერთ წარმოუთქმელი საბედისწერო უამი, რომლის მზგავსი ბედშავ ქართველ ერს არ განუცდია თავის ტრაგიზმით სავსე ისტორიაში. ქართველნი ეცნენ სამალავებს, რომ გაეხიზნათ მაინც ცოლ-შვილი, მაგრამ ამაოთ. **შველა** გზები დაკავებული ქონდათ სპარსებს. **უსაზღრო** სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა უმწეოთ დარჩენილი ერი, მაგრამ ღმერთმა არ მოიძულა იგი. **ბანგებამ** მას მოუვლინა მხსნელი, რომელმაც სასწაულებრივ გადაარჩინა იგი დაღუპვას და დაუმარცხა შემოსეული მტერი. **მთელი ივერიის** და მით მთელი საქართველოს მხსნელი შეიქნა სამშობლოდან გაძევებული, მაგრამ სამშობლოსთვის თავდადებული **გიორგი სააკაძე**.

ჯერ ისევ სპარსეთიდან **ღიდმა** მოურავმა ფრიად საიდუმლოთ აუწყა **ზაქარია** პათალიკოზს ჯარის სპარსეთიდან შემოსვლის მიზანი და თავის იღუმალი განზრახვანი ქვეყნის გადარჩენის შესახებ. მოვიდა თუ არა საქართველოში, სააკაძემ საიდუმლოთ ნახა **ზაქარია კათალიკოზი**, **მიტანოზ წაღკნელი ეპისკოპოზი**, **ზაზა ციციშვილი**, **დავით ჯანდიერი**, **თამაზ ვახნაძე** და სხვა საუკეთესო მამულიშვილნი, გამართა მათთან ერთათ შეთქმულობა სპარსთა წინააღმდეგ. **ამ** შეთქმულობის სულის ჩამდგმელი შეიქნა თვით **სააკაძე**. შეთქმულთა პირით მან გაამხნევა შეშინებული ერი, მისცა ხსნისა და გადარჩენის იმედი. **აფრთოვანდა** სულით დაცემული ხალხი. **ამიერიდან** მას აღარ ეშინოდა მრისხანე მტრის. მისი ქომაგი იყო თვით **ღიდი** მოურავი.

ამ დიადი საქმის სისრულეში მოსაყვანათ **სააკაძეს**

ყველაზე უფრო ეჭვირებოდა ერთი კაცი, ეს იყო **ზუ-
რბაბ ერისთავი**. ბიორგის შემდეგ ის იყო მთელ საქართ-
ველოში უუპირველესი ვაჟკაცი და სარდალი. სააკაძის
შემწეობით ნუგზარის სიკვდილს შემდეგ **შაიმ** მას მისცა
პრაგვის ერისთაობა. ზურაბს ქონდა დიდი გავლენა მთის
ქართველებზე, მას ადვილათ შეეძლო მოეყვანა საომრათ
და ქვეყნის სახსნელათ მთის არწივნი, **ოუშ-ფშავ-ხეგსუ-
რნი** და მართლაც ივერიის ხსნა პირველათ ამათგან
უნდა დაწყებულიყო. ისინი იყვენ მტრის რგოლის გა-
რეშეთ. ამიტომ ამ მთის ქართველებს ზურაბის სარდ-
ლობით უნდა დაეწყოთ პირველი ომი შემოსეულ მტრის
წინააღმდეგ.

აი ამ თავის ცოლის ძმას, შვილივით გაზდილ
ზურაბს მიმართა ღიღმა მოურავმა. ზურაბ იყო იმ დროს
ტიპიური ქართველი მებატონე თავის ნაკლით და ღირ-
სებით. ღიდ ვაჟკაცობასთან და იშვიათ სამხედრო ნიჭ-
თან მას ქონდა შეთვისებული უსაზღვრო პატივმოყვარე-
ბა და განდიდების სურვილი. მას არ ამოძრავებდა მა-
მულიშვილური გრძნობა, ე. ი. სამშობლოს სიყვარული
და ქვეყნისთვის თავგანწირვა. ის იყო ვიწრო ეგოისტი,
პირადი ინტერესებით გაჟენთილი ადამიანი. იგი მზათ
იყო თავის პირადობისთვის შეეწირა მთელი საქართვე-
ლო. ბიორგის წყალობით ზურაბ შეიქნა შაჰ-აბაზთან
მეტათ დაახლოვებული პირი და დიდი საჩუქრებით და-
ჯილდოვებული. შაისავე წყალობით, უფროსი ძმის ნაც-
ვლათ ის გახთა პრაგვის მრისთავი. ეს შაის წყალობა
და დიდი ამაგი ახსოვდა ზურაბს. ის იყო შაის ერთ-
გული. ამიტომ სპარსთა ღალატის საქმეში არასდროს
არ გაერეოდა იგი. პირიქით ის დაგმობდა შაის მოღა-
ლატეს, ადვილათ გაამხელდა ამ საიდუმლო შეთქმულებას

და მით დაღუპავდა მთელ საქმეს. ეს კარგათ იცოდა სააკაძემ, მიუხედავად ამისა მან მიმართა ამ ფრიად უნდო და საშიშარ კაცს.

საკაძეც და ზურაბ მრისთავიც იყვნენ მტრის უმთავრეს ბანაკში სამუხრანოში. მრისთავის ეხვია ირგვლივ სპარსელი ჯაშუშები და დიდი სიფრთხილით ადევნებდნენ თვალ-ყურს მათ მოქმედებას. მათ დღეს ბიორგიმ დაიბარა ჩუმათ თავის კარავში ზურაბ, მეტათ ფრთხილათ და საიდუმლოთ გაანდო მას შეთქმულობა, სთხოვა მონაწილეობის მიღება ამ დიდებულ საქმეში. სააკაძემ გაახსენა ზურაბს შაჰ-აბაზის სატანური აზრი და გადაწყვეტილება, დაანახა აურაცხელ მტრის შემოსევა, მათ მიერ ყველა სიმაგრეთა დაჭერა, დაუხატა ივერიის უნუგეშო მდგომარეობა, მისი სიცოცხლის უკანასკნელი წამი.

„ნუ თუ უნდა გაოხრდეს მთელი ქართლ-თახეთი?! ნუ თუ უნდა მოისპოს საუკუნოთ ქართველი ერი?! ნუ თუ საქართველოში უნდა აღმოიფხრას ქრისტიანობა?! ნუ თუ მშვენიერსა და მამაც ქართველთა ნაცვლათ ჩვენს ტურფა ქვეყანაში, ჩვენი წინაპრების სისხლით მორწყულ სამშობლოში ამიერიდან უნდა დაბინავდენ ურჯულონი, მურდალი სპარსნი, ეს ჩვენი ერის დაუძინარი მტერი?! ნუ თუ ჩვენ თვალწინ უნდა მოხთეს ეს საშინელება და ჩვენ ამ დროს ხელდაკრეფილი უნდა ვისხდეთ მტრის ბანაკში, უნდა შევცქეროდეთ ამ საზიზღარ უმაგალითო ამბებს?! ამას შემდეგ რაღათ ვატარებთ ქართველის სახელს! რაღათ გვკიდია წელზე ხმალი და გულზე ჯვარი, ეს ნიშანი ქრისტიანობისა! ან რა პირით უნდა წარუდგეთ საიქიოს ჩვენ დიდებულ წინაპრებს, რომელნიც გმირულათ ებრძოდნენ ათას წლობით მძვინვარე მუსლიმს, შეირჩინეს სამშობლო და სარწმუნოება! რა პასუხი უნ-

და მივცეთ მათ, როცა გვეტყვიან: — ჰეი თქვენ, მოლა-
ლატენო! რათ დაღუბეთ ქართველი ერი, ქრისტეს სჯუ-
ლი და ღვთის მშობლის წილათ ხდომილი ქვეყანა?!
ზურაბ, იცოდე ჩვენი სული ვერ მოისვენებს ვერც სა-
აქაოს და ვერც საიქიოს! ამიერიდან ჩვენ შუბლზე ეწე-
რება **ენას ღაღატა...** **ზურაბ**, ჩაუკვირდი ამ სიტყვებს!
ნუ გაგხთებით წყევლის ღირსნი! **ნუ** შევიქნებით ქვეყნის
მოლალატენი!... **ნუ** დავღუბავთ საქართველოს!...

მს მხურვალე სიტყვები მოსჩქეფთა სააკაძის გულის
სიღრმიდან. ამ ძლიერმა სიტყვებმა ააღელვეს გულქვა
ზურაბი. ქუხდა ღიდი მოურავი ამ მწვავე ხმებით და
სტიროდა **ზურაბ**, მრისთავი. შერძნო ვაჟკაცი ღვრიდა
მწარე ცრემლებს. მის გაქვავებულ გულში ჩაისახა აქამ-
დი უცნობი ძლიერი გრძნობა, ეს იყო სამშობლოს სი-
ყვარული...

ზურაბმა გაუშვირა ხელი სააკაძეს და თვალცრე-
მლიანი ჩაეკრა გულში.

„**ბიორგი**, თუ ეს საქმე გქონდა ფიქრათ, რატომ
სპარსეთშივე არ მაცნობე, მაშინ არ დავტოვებდი იქ ჩემ
ცოლს. მხეცი **შაჰ-აბაზი** ხომ წამებით მოკლავს იმ საბრა-
ლო ქალს! ხომ ჩაეარდი მის ცოდვაში!“

„**ადრე** გამხელა, სპარსეთშივე თქმა შეუძლებელი
იყო, ჩემო **ზურაბ**, იქ კედელსაც კი ყურები ესხა; გაგვი-
გებდენ ამ საქმეს და ჩაიშლებოდა ჩვენი გეგმა. **შენ**
ცოლს სწირავ, ჩემო **ზურაბ**, მე კი ჩემს საყვარელს, ჩემს
პირმშო შვილს, ჩემს **შაატას**, რომელიც ცბიერმა **შაიმ**
მომგლიჯა გულიდან და დაიტოვა მძევლათ. **შენ** მეორე
ცოლს ადვილათ იშოვი, მე კი ვერავინ დამიბრუნებს
ჩემს საყვარელ შვილს... მაგრამ გავიმაგროთ გული, ძვირ-
ფასო ძმაო! ჩავიდინოთ გმირობა; შევწიროთ სამშო-

ბლოს ცოლი და შვილი; საქართველო ბევრს მაგათთანას წარმოშობს, ისინი კი ვერ წარმოშობენ საქართველოს!“...

ზურაბ მანც კოკობდა და სწუხდა ცოლის დატოვებას. მაშინ სააკაძემ მიმართა ზურაბს და გაუტარა სხვა გვარი სიტყვა:

„ზურაბ, ნუ სწუხარ ძმაო! შეეჩვიე ამ საშინელ აზრს; იმედს ნუ გადიწყვეტ! შენ ახლა ისეთ პირობაში ხარ, რომ უფრო სხვა ქალი გეკადრება ცოლათ. შენ ახლა უუპირველესი მრისთავი ხარ მთელ საქართველოში, შენ ღირსი ხარ თვით მეფის მოყვრობის. ღამშვილდი, მე მოვაწყობ ისე, რომ შეგერთავ ცოლათ ლუარსაბის დას ელენეს, შაჰ-აბაზის ნაცოლარს, შეიქარხანის მეუღლეს, ხომ გესმის, ზურაბ!“ ამით შენ გახთები ქართლის სამეფოს მემკვიდრეთ“...

ამ სიტყვებმა ელექტრონივით იმოქმედა ზურაბზე და მოაღბო მისი გული. ის ხელმეორეთ გადაეხვია სააკაძეს, შეფიცა ერთგულობა და სრული თავდადება ამ დიდ საქმეში. ამ დღიდან ორივე მეგობარი მხნეთ შეუდგენ ქვეყნის ხსნას და მტრის დამარცხებას. მეორე დღესვე ზურაბ წავიდა არაგვის ხეობაში და ოსტატურათ შეუდგა საქმეს.

საკაძის ასე ფრთხილათ დაწყებული საქმე არ დარჩა საიდუმლოთ ცბიერ შაჰ-აბაზს; მან შეიტყო ყველაფერი და საიდუმლოთ მოსწერა თავის ჯარების უფროს ეორჩიხანს, მოეკლა ჩუმათ ღიდი მოურავი, შესდგომოდა საჩქაროთ ძახეთის მოსპობას, ქართლის აყრას და გადასახლებას. რალაც განგებით ეს შაის წერილი ხელში ჩაუვარდა თვით სააკაძეს, რომელმაც ნადირობის დროს ლოჭინოს მინდვრებში შეიპყრო სპარსეთიდან სწრაფათ მომავალი შიკრიკი, უნახა ეს ბარათი და, რა სცნო ყველაფერი, მო-

კლა იგი და იქვე ჩამარხა მიწაში; თვითონ კი საჩქაროთ შეუდგა საქმეს.

ღაგვიანება აღარ შეიძლებოდა. შაიმ უკვე იცოდა მისი შეთქმულობა. ხვალ-ზეგ შაჰ-აბაზი პირველ შიკრიკს დაადევნებდა მეორესა და მესამეს. ამ რიგათ ჩაიშლებოდა მთელი მისი დაწყებული საქმე. სააკაძემ გააქროლა ცხენი, ჩამოუარა უმთავრეს შეთქმულებს, აუწყა მათ საქმის ვითარება, დაუხატა თავის გეგმა და მისცა პაემანი, ეს იყო **25 მარტი**. ხარება დღეს სისხამ დილაზე უნდა დასცემოდა მტრის მთავარ ბანაკს სამუხრანოში ზურაბ მრისთავი თავის მთის არწივებით, **თუშ-შშაგ-ხეცსურთა** და **პრაგველთა** ჯარით. აქვე უნდა მოშველებოდენ მათ **ზაზა ციციშვილი** და **ქართლის** სხვა შეთქმულნი თავის რაზმებით. სპარსთა მთავარ ჯარის დამარცხებას შემდეგ, ქართველთ უნდა აეღოთ მტრის მეორე ბანაკი მცხეთის სიახლოვეს, შემდეგ **თფილისი** და იმ დღესვე უნდა დასცემოდენ **მარტყოფს**, სადაც იდგა სპარსთა დიდი ჯარი **შეიქრხანის** სარდლობით. აქ ქართველთ უნდა მოშველებოდენ **ღავით ჯანდიერი** და **თამაზ შაჩნაძე** კახელთა ჯარით. ამ ერთ დღეს **ღიდ მოურავს** უნდა მოესრა მტრის მთელი ლაშქარი, რომელიც განგებ დაქსაქსა რამდენიმე ალაგას, რომ დაესუსტებია იგი და უფრო ადვილათ გაეჟლიტა.

ამიტომ იყო, რომ სააკაძემ მისცა შაის. ისეთი გეგმა. მან კარგათ იცოდა, რომ ერთათ შეჯგუთულ სპარსთა მძლავრ ლაშქარს ვერ დაუმაგრდებოდა ქართლი და ის დღე დაადგებოდა, რაც დაადგა ძახეთს; მასთან ქართლელნი მაშინვე ეცემოდენ სამალავებს და მტერს არც დაუწყებდენ ბრძოლას. ზიორგის კი სურდა ერთი დაკვრით მიწასთან. გაესწორებია მტერი, ეძია შური და საუ-

კუნოთ აღმოეფხრა შაკ-აბაზის გულიდან ივერიის მოსპობის სურვილი.

შეთქმულნი სწრაფათ შეუდგენ მზადებას, რადგან ქონდათ მიცემული მხოლოდ სამი დღის ვადა. სააკაძე დაბრუნდა მტრის მთავარ ბანაკში. ამ დროს გავარდა ხმა, თემურაზ მოდის საომრათ რუს-იმერთა დიდი ჯარითო. ამ ამბავმა მეტათ შეაფრთხო და ჩააფიქრა სპარსეთის ჯარები. ეს ხმები განგებ გაავრცელა სააკაძემ, რომ შიში შეეტანა მტრის ლაშქარში, თანაც დაავალა ზურაბ მრისთავს თავდასხმის დროს შორიდან ეყვირათ ბლომათ ბუკები, რომ სპარსელთ გონებოდათ ეს თემურაზის ლაშქარი; ბევრი ბუკი ნიშნავდა დიდ ჯარს.

შუალამეს გადასცილდა. ბათენებამდი იყო მხოლოდ ორი საათი. მთვარე ეფარებოდა გოროზათ აშვერილ მთებს და ეთხოვებოდა მძინარ ბუნებას თავის ციატი სხივებით. სდუმდა არემარე, მხოლოდ ამ დუმილს არღვევდა მოუსვენარი არაგვი, რომელიც გრძემაჟათ მიაგორებდა თავის ზვირთებს. ტკბილათ ეძინა სპარსთა ლაშქარს სამუხრანოს ველზე. სთვლემდენ გუმაგნი. მხოლოდ ერთ მდიდრულ კარავში არ ეძინა ხუთ კაცს. ჯუბა-ჯავშნით იარალში ჩამხსდარნი ეს ხუთი გმირი სიბნელეში სულგანაბული ელოდა განთიადს. ისინი გულის ფანცქალით მიჩერებოდენ ჩრდილოეთს და უცდიდენ რაღაც ნიშანს. აჰა, ამოვიდა კიდევ ცისკარი და იწყო კაშკაში! ცოტა ხანს შემდეგ ამოჰკრა დილის ნიავმა. არ ჩანდა ნიშანი; არ ისმოდა ბაიბური. მხოლოდ დრო გამოშვებით ამ სიჩუმეს არღვევდა ქოტის სვედიანი ძახილი.

„ნუ თუ გვიღალატა ზურაბმა?! აგერ გათენებამ მოატანა... სად არიან ამდენი ხანი? უკმაყოფილოთ წაიფუჩუნა ბიორგემ.“

„მოვლენ, მამილო, უსათუოთ! ცოტა შევიცადოთ.“
შთხრა ჭაბუკმა და მოეხვია მამას.

ვინ იყვენ ესენი? მსენი გახდათ ბიორგი სააკაძე და მის მიერ არჩეული ოთხი საუკეთესო ვაჟაკი: **ზაზუნა გაშაყაშვილი, ელია დასასმიძე, ჰაატა ხენხეულიძე,** და თვით სააკაძის 18 წლის ვაჟი **ავთანდილი**. მსენი ყავდა ნაცადი ღიდ მოურავს მრავალ ომში, ამიტომ იმდენ მხედრებში მხოლოდ ესენი აირჩია სააკაძემ. ამ ოთხი კაცი თუნდა დარეოდა სააკაძე მტრის სარდლებს და გაეწყვიტა ისინი. მს იყო საბედისწერო ჟამი. მრთი ფიორი შეგვიანება, ოდნავ გონს მოსვლა მტრის ლაშქრისა სრულიად დაღუპავდა საქმეს, დაღუპავდა მთელ საქართველოს. აქ სამუხრანოში ამ ხარება დილას წყდებოდა საქართველოს ბედი: **ან მტრის დამარცხება და სრული თავისუფლება, ან სწანსთა გამარჯვება და მთელი ივერიის ამოჟლეტა.** საქართველოს მომავალი ეკიდა ბედის სასწორზე.

აჰა, შეფერადდა ცა, მოატანა დილის რიჟრაჟმა! ამ დროს მოისმა შორს ბუკის ხმა. მს ხმა თან და თან ახლოვდებოდა და გუგუნით ეფინებოდა მიდამოს. შეტორტმანდა ხუთი მამაცი გული. სიხარულის ელფერი მოედვათ სახეზე.

„ზურაბია, ზურაბი თავის მამაცი ჯარით!“ შესძახა ღიდმა მოურავმა და წამოვარდა ზეზე. — „ახლა კი დადგა, შაჰ-აბაზო, წამი შურისძიებისა! ღლეიდან შენ გაიგებ, თუ რას ნიშნავს ქართველი ერი. შენ უმზადებდი მას სიკვდილს, ტყვეობას, გაჟლეტას, მაგრამ არა! გაწყდება შენი ჯარი, მოისპობა ოდესმე მთელი ირანი, პატარა საქართველო კი დარჩება ისევ ცოცხალი. მის გვერდით დაიმხვრენ დიდი იმპერიები, გაწყდენ მტარვალნი, ქართველი ერი ისევ ცოცხალია და იცოცხლებს საუკუნოთ“...“

სააკაძემ მოიხადა ქუდი და დაიჩოქა, მას მიბაძა ოთხივე ვაჟაკმა.

„ძლიერო ღმერთო, შენ შეიბრაღე ესდენ ტანჯული საქართველო! შენ იხსენ იგი ამ საშინელ ხიფათისაგან! შენ მომადლე მას გამარჯვება! ღვთის მშობელო ქალწულო, შენ მიაპყარ მას შენი მოწყალე თვალი! ნუ გასწირავ შენს წილათ ხდომილ უბედურ ივერიას! ნუ გაახარებ ძრისტეს მტერს! შენ იხსენ დაღუპისაგან შენი მოსავი ერი!“... ღალადებდა მხურვალეთ და ხელაპყრობით ღიღი მოურავი; თვალთაგან სდიოდა ცრემლი.

„ძმებო! — მიმართა მან თავის გმირებს, — დადგა განწირვის დღე... ან სიკვდილი, ან გამაჯვრება!... მოზღვაებულა მტერი, ის უპირებს ჩანთქას ჩვენს ტანჯულ სამშობლოს. ღღეს ჩვენა ვართ მისი პატრონი. ღღეს ჩვენ გვარგუნა ღმერთმა მისი ხსნა და მფარველობა. ბალადებული მტერი დანავარდობს ყოველ კუთხეში და უპირებს გაჟლეტას ჩვენ ხალხს. გამხნევდით ძმებო! სამშობლოს სიყვარულმა შთაგბეროთ გმირული სული! ნუ შეგაშინებთ მტრის სიმრავლე! ან მოგვედეთ ნამუსიანათ, ან მოუპოვოთ ტანჯულ სამშობლოს სანეტარო თავისუფლება! აბა, ძმებო, დროა მოქმედების! მომყევით!... სიკვდილი მტარვალთ!“ შესძახა სააკაძემ მგრგვინავი ხმით და იძრო ხმალი.

ამ დროს შემოვარდა კარავში სპარსელი შიკრიკი.

„ღიღო მოურავო, შორჩიხანი გიბარებს ჩქარა... ძლივს წარმოსთქვა სპარსმა გულისხეთქებით.

ბიორგი და მისი ოთხი ამხანაგი სწრაფათ შესხდენ იქვე შეკახმულ ცხენებზე და გაეშურენ მთავარ სარდლის კარავისკენ, სადაც თავი მოეყარათ კიდევ ყველა სარდლებს და გაფითრებული შეცქეროდენ ერთმანეთს.

თენდებოდა. ნელ-ნელა ქრებოდა ბინდი. ათასი ბუკ-ნაღარის მჭექარე ხმა თანდათან ახლოვდებოდა და საშინელი გრიალით ედებოდა ტყესა და ველს. ეს შემზარავი ხმა შიშისზარს სცემდა მტრის ლაშქარს.

— „ეს რა ხმაა, ბიორგი! მისვლის უმაღვე მიაძახა შორჩიხანმა.

„ეს ის ხმაა, რომ დადგა ჟამი შურისძიებისა! დადგა ჟამი სპარსთა გაჟლეტისა და საქართველოს თავისუფლების! სიკვდილი მტარვალთ!“ — ლომივით დაიგრგვინა ღიღმა მოურავმა, იძრო შუბი და გაუყარა გულში შორჩიხანს. მტრის მთავარსარდალი დაეცა მკვდარი. ხუთივე გმირი მახვილით ხელში ეძგერენ სპარსეთის სარდლებს და გაავლეს მუსრი. მათ წუთს შემდეგ ისინი დაერიგნენ მტრის ზარდაცემულ ლაშქარს და იწყეს მათი უწყალოთ ჟლეტა. ამ დროს მოვიდა მაშველი ჯარიც ზურაბ მრისთვის სარდლობით. როგორც მშიერი ლომნი, თუმ-ფშავ-ხევსურნი საშინელი ყიჟინით დაერიგნენ მტერს. შეიქნა გულსაზარი ჟლეტა. მართველის ხმალი თვრებოდა სპარსელის სისხლით. ღიღი მოურავის და ზურაბ მრისთვის ერთი შეტევით იფანტებოდა მტრის დასტები, მათ მახვილის წინაშე გარბოდნენ ისინი გულის ხეთქებით.

ამ დროს მიეშველენ მართველებს თეიმურაზ მუხრანბატონი, ზაზა ციციშვილი და სხვა თავადები თავის რაზმებით. ისინი შემოერტყენ მტრის ბანაკს, შეუკრეს გასაქცევი გზა და იწყეს სპარსთა უმაგალითო ჟლეტა. შველაფერი ხდებოდა სააკაძის მიერ წინ და წინ განსაზღვრული გეგმით. ზეცის რისხვა დაატყდა თავზე ირანის ლაშქარს ამ ხარება დილას. მართველის მახვილი უმოწყალოთ ჟლეტდა სპარსელთ. დაფრთხალი მტრები შიშის გამო ვერ ცნობილობდნენ და ხოცდნენ ერთმანეთს.

ჰიდევ ერთი საათის ხელჩართული ბრძოლა და გაწყდა ერთიანათ მტერი. მხოლოდ რამდენიმე კაცმა ძლივს უშველა თავს გაქცევით, გადარჩენ სიკვდილს და ტყვეობას. მტრის მთელი ბანაკი და აუარება სიმდიდრე დარჩა ჯილდოთ გამარჯვებულ ქართველთ, რომელნიც სიხარულით ეხვეოდენ ერთმანეთს და ულოცავდენ გამარჯვებას.

ბიორგიმ ცოტა ხნით დაასვენა აქ თავისი ჯარი და შემდეგ გაემართა მცხეთისკენ, რის სიახლოვეს ახლათ აგებულ ციხეში იყო გამაგრებული სპარსელი ჯარი. სააკაძემ მიიტანა იერიში ციხეზე, ერთი საათის ცხარე ბრძოლის შემდეგ აიღო იგი და გაულიტა სპარსნი. აქ მოხდა ერთი საოცარი რამ: როცა სააკაძე ბრძოლაში იყო გართული, უკანიდან მიეპარა მას ერთი ახალგაზდა სპარსი, მიაძახა: „მოკვდი, მოღალატევ!“ და მოუქნია ხმალი. მრთი წამი და უდიდესი გმირი უნდა გამხდარიყო მტრის სითამამის სხვერპლი, მაგრამ ამ დროს იელვა უცებ ხმაღორდა ძირს, თან მიაძახა:—, მამაჩემმა მოკლა მამაშენი და მე ჩემს ძვირფას მამას მოგაკლევინებდიო!“ სპარსელი იყო შორჩინანის შვილი **ამამ გერდა**, ქართველი კი სააკაძის 17 წლის ვაჟი **ფურაბა**.

აქედან დიდი მოურავი მიადგა **აფილისს**, აიღო ყველა ციხე, წარიყალას გარდა, ჩააყენა მათში თავის მცველები, შევიდა **თფილისში**, გაულიტა სპარსნი და ბევრიც დაატყვევა. სვიმონ მეფემ მოასწრო გაქცევა. დიდათ გამაგრებულ წარიყალას ციხეს სააკაძემ შემოართვა ალყა. ის მაგარი ციხე უნდა აღებულყო უწყლობით, მაგრამ **თფილისში** გაჩდა ორი მოღალატე, რომელთაც დიდი სამსახური გაუწიეს მეციხოვნე სპარსებს და მით დააბრკოლეს ციხის აღება. ის მოღალატენი

იყვენ **თფილისის** მოქალაქე **სომხები გიორგი გორგიჯანიძე** და **განსო ჯანუაშვილი**. ღიღმა მოურავმა გაუგო ორივეს ღალატი, ერთი ჩამოარჩო საჯაროთ, მეორეს კი თავი მოაკვეთინა. ამის მიზეზით იყო, რომ მოღალატე **ბორგიჯანიძის** შვილმა ისტორიკოსმა **ფანსადან გორგიჯანიძემ** დასწერა **სააკაძის** შესახებ ყალბი ცნობანი და დასწამა საზიზღარი ცილი, ე. ი. გამოიყვანა იგი ქვეყნის მოღალატეთ, რამაც შეცთომაში შეიყვანა შემდეგი მწერლები და მით გმირის წმინდა სახელს მოსცხეს სამარცხვინო ჩირქი.

იმ დღესვე **თფილისიდან** **სააკაძემ** თავის ჯარით გასწია **მარტყოფისკენ** **შეიქარხანზე** დასაცემათ. **სამხრობის** დროს მიაღვა **მარტყოფს**; მეორე მხრით დაეცენ **მტერს** **ვაჩნაძე** და **ჯანდიერი** კახელი ჯარით. **შეიქნა** აქაც ხელჩართული ომი. **ბალაღებული** ქართველნი აწვებოდენ **მტერს** ორი მხრით და ავლებდენ მუსრს.

ვეღარ გაუძლო ქართველთა სიმამაცეს **შუაში** მომწყვდეულმა **მტრის** ჯარმა, დაფრთხა და დაეცა სულით, ზოგმა მოასწრო გაქცევა; მეტი ნაწილი კი ჩაუვარდა ტყვეთ. ქართველებს, რომელთაც დარჩათ დავლათ **მტრის** მთელი ბანაკი და ქონება. **შეიქარხანმა** **სააკაძის** მოსვლამდი მოასწრო გაქცევა თავის ცოლშვილით. **მან** ადრევე გაიგო სპარსელ ჯართა დამარცების ამბავი და უშველა თავს.

ახლა **სააკაძემ** დაჰყო რაზმებათ თავის მამაცი ჯარი და გაგზავნა ზოგი **ქახეთს** სათარეშოთ გასულ სპარსთა ჯარების გასაჟლეტათ, ზოგიც **ქართლს** **მტრის** რაზმების მოსასპობათ, რომელთაც ეკავათ ხელში ხეობანი და სახიზნი ადგილები. **თვით** **სააკაძემ** იახლა **ზურაბ** **მრის-**თავი, საჩქაროთ გაედევნა **შეიქარხანს** და მიეწია **მტკვართან**. **უზომოთ** შეშინებულმა ყიზილბაშმა ძლივს

გაასწრო სააკაძეს თავის ცოლით და მცირე ამალით. მთელი მისი ჯარი დარჩა ტყვეთ ღიდ მოურავს, აგრეთვე ჩაიგდეს ხელში **წეიქარხანის** მთელი ქონება.

ასე ბრწყინვალეთ დამთავრდა ეს დიდებული დღე. მოხთა დაუჯერებელი ამბავი: **ამ ერთ დღეს მოხსნა უძლეველი ძტენი, გადაწხა დადუშვას მთელი საქართველი!**... ამ ერთ დღეს გიორგი სააკაძემ ჩაიდანა ნამდვილი სასწაული, ჩაიდანა ისეთი წამ, რომლის მზგაგსი ანც ერთ სამხედრო გენიოსს ან ჩაუდენია არსად და არას დროს! სააკაძემ ერთ დღეს გაულიტა ოთხ ალაგას მტრის დიდი ჯარები და იხსნა დაღუპვისაგან მთელი ივერია, შეგვიძლია ვთქვათ მთელი საქართველი, რადგან ივერიის აოხრებას მოყვებოდა ძოლხიდა-მესხეთის დაღუპვაც და მით გაქრებოდა საქართველოში ქართველი ერის სახელი.

საკაძე და ზურაბ მრისთავი გავიდენ ტკვარში და გავედვენენ წეიქარხანს, მაგრამ ველარ მიწვდენ. ნაცვლათ ამისა ისინი შეესიენ სპარსეთის სამფლობელოს და დაიპყრეს მისი კუთხენი: **განჯა, ყანაბადი, ბანდა, ქაბაღა, ანეში, ყაზახი, შამშადილი და შაქი**, ჩააყენეს ციხეებში თავის ჯარები, დაბეგრეს ხალხი და აუარება ალაფით დაბრუნდენ შინ.

ძართლ-ძახეთი აივსო დავლით. სპარსელ ჯართა მთელი ქონება, ცხენი, ჯორი, აქლემა, სურსათი, სამოსელი და განძეულობა დარჩათ ქართველებს. ამას ზედ დაერთო სააკაძისა და ზურაბის მიერ მოტანილი ალაფი. იშვებდა ხალხი. მთელი ივერია დღესასწაულობდა საშინელ ხიფათისაგან გადარჩენას და ბრწყინვალე გამარჯვებას. ძართლ-ძახეთის ყოველ კუთხეში ისმოდა ბიორგი სააკაძის ქება-დიდება. მკლესიებში იხდიდენ პარაკლი-

სებს დიდი მოურავის სახელზე. ხალხის გულში მან მოიპოვა უღრმესი სიყვარული. ის შეიქნა ხალხის სათაყვანო კერპი, უძლეველი გმირი, სალოცავი წმ. ზიორგი.

11. მ ა რ ა ბ ღ ი ს ო მ ი.

ზადარჩა დაღუპვას ორი სამეფო, ქართლი და ტახეთი. მაგრამ არც ერთს არ ყავდა მეფე. ახლა მეტათ აღვილი იყო ორივე სამეფოს შეერთება. მაგრამ ვინ იქნებოდა მათი მეფე? ქველაზე უფრო ღირსეული. იყო თვით ზიორგი სააკაძე, როგორც თავის გარეგნობით, ისე ფრიად მაღალი ჭკუით და სამხედრო გენიოსობით. ის იყო ნამდვილი სამეფო კაცი. ის დაამშვენებდა დიდ იმპერიის ტახტს. მასთან ზიორგი იყო მთელი ივერიის გადამრჩენი, მეთაური, პატრონი; ის იყო ქვეყნის ფაქტიური მეფე. ხალხი აღმერთებდა მას. მაშ საჭირო იყო მხოლოდ გვირგვინის კურთხევა და მეტი არაფერი. თავის გამეფებით სააკაძე აღვილათ მიაღწევდა თავის დიდხნის მიზანს, — **საქართველს გაერთიანებას. ივერიის, კალხიდის და მესხეთის შეერთება, მით საქართველს მკელი დიდების აღდგენა, — აი, რა იყო დიდი მოურავის უზენაესი მიზანი!** ის არ იხედებოდა ჩრდილოეთისკენ, არ უპოტინებდა ხელებს რუსეთს, არ თანაუგრძნობდა ლუარსაბ-თეიმურაზის პოლიტიკას, რომელიც მას მიაჩნდა სამშობლოსთვის დამღუპელი. სააკაძის აზრით შეერთებული საქართველო აღვილათ შეძლებდა, როგორც ძველათ, ისე ახლაც და მომავალში მტრების მოგერებას, თავის გავლენის აღდგენას ამიერ ქავკასიასა და მცირე აზიაში. თუ დღეს საქართველო უძლურია, თუ დღეს

ქენჯნიან მას სპარსნი და ოსმალნი, ამის მიზეზია მისი დაფლეთა რვა სამეფო-სამთავროებათ, რომლებიც არ ეხმარებიან ერთმანეთს და მით უფრო ასუსტებენ ისედაც პატარა საქართველოსო. ასე ფიქრობდა ღიდი მოურავი.

მაგრამ სააკაძე არ იყო პატივ-დიდების მაძებარი კაცი. ის იქცეოდა ისე, როგორც თხოვილობდა თავის სამშობლოს უზენაესი ინტერესი. საქართველოს კეთილდღეობა და შინაური მშვიდობა კი ითხოვდა, რომ ივერიის მეფეთ ყოფილიყო ისევ ბაგრატიონთა გვარის შთამომავალი. სააკაძის გამეფებით საშინლათ აღელდებოდენ ქართლ-ძახეთის თავადები და მოახდენდენ ამბოხებას. როგორც მეფეს, სააკაძეს თავის ნებით არ დაემორჩილებოდენ ძოღხიდა და მესხეთი. ამიტომ საქართველოს გაერთიანების გამო უნდა მომხდარიყო სამოქალაქო ბრძოლა, ძმათა შორის სისხლის ღვრა, საქართველო უნდა გამხდარიყო შინაურ ომების ასპარეზათ, რაც მეტათ დაასუსტებდა ჩვენ ქვეყანას და აქცევდა ადვილათ ჩასანთქავ ლუკმათ გარეშე მტრების ხელში.

აგრეთვე თავისუფალი ივერია აღარ ისურვებდა მეფეთ მამადიანს ბაგრატიონის გვარისას. ამიტომ სააკაძის კანდიდატი ფრიად ნიჭიერი, მაგრამ მამადიანი ხოსრო მირზა ბაგრატიონი, ღიდი სვიმონ მეფის ძმის წული, დღეს აღარ გამოდგებოდა; მას მეფეთ არ ინდომებდენ სპარსეთზე ისე ბრწყინვალეთ გამარჯვებული ქართველები. მათ უნდოდათ ბაგრატიონთა გვარის ქრისტიანი მეფე. ასეთი კი იყო ჭეთევან წამებულის შვილი ძახეთის ყოფილი მეფე თეიმურაზი.

შოველივე ეს კარგათ იცოდა ღიდმა მოურავმა, ამიტომ გაუგზავნა კაცები თეიმურაზს და მოიწვია ქართლ-ძახეთის მეფეთ. იმედ დაკარგული თეიმურაზი ის იყო

ჯდებოდა გემში და აპირობდა რუსეთს წასვლას, რომ მიიღო ეს ფრიად სასიხარულო ამბავი. ის მაშინვე გაეშურა ქართლისკენ. იმერეთის საზღვარზე მას დახვდნენ ბიორგი სააკაძე და ქართლ-ქახეთის თავად-აზნაურნი მდიდრულათ მორთულნი, მიესალმნენ მეფეს, გამოუძღვენ და მოიყვანეს მცხეთას, სადაც დიდი ზეიმით უკუერთხეს გვირგვინი. ამ რიგათ შეერთდა დიდი ხნის განშორებული ქართლი და ქახეთი. იშვებდა უზომოთ გახარებული ერი; ის იყო თავისუფალი, მას ყავდა ქრისტიანი მეფე. სააკაძემ მიართვა მეფეს ძვირფასი სამკაული, არაბული ცხენები და მდიდარი ხაზინა, რომელიც წაართვა დავლათ სპარსებს.

ჩაუვიდა ეს ამბავი შაჰ-აბაზს, შეიტყო თუ რა რიგათ უღალატა მას სააკაძემ, სცნო თავის ჯარების ასე უწყალოთ ჟლეტა, ქართლ-ქახეთის შეერთება, თეიმურაზის გამეფება; და ყოველივე ეს ჩაიდინა ვინ? მასთან შეხიზნულმა, მისგან წყალობით ავსებულმა, სამშობლოდან გაძევებულმა ბიორგი სააკაძემ. შაის გამწარებას არ ქონდა საზღვარი. თავისივე კბილით ის იგლეჯდა თავის ხორცს.

შაჰ-აბაზმა საჩქაროთ გასცა ბძანება შეეკრიბათ საუკეთესო ჯარი. მან მიმართა მოწოდებით მამადიელ აზიას და გამოუცხადა ივერიას ჯვაროსნობის ომი. შაბრახებულმა შაიმ აამხედრა მთელი სპარსეთი, მთელი მუსლიმი პაწაწა ქრისტიან ერის წინააღმდეგ. ამ შემთხვევაში შაის არ ამოქმედებდა მარტო შურის ძიება. ამიერიდან ირანის კეთილდღეობისთვის შეიქნა ფრიად საშიშარი სააკაძის გენიით აფრთოვანებული შეერთებული ქართლ-ქახეთი. საჭირო იყო ახლავე მათი დაცემა და დამსხვრევა, სანამ ისინი მოითქვამდნენ სულს და მოიკრეფდნენ ღონეს.

შაკ-აბაზმა შეაგროვა **200.000-დი მეტრი**; აქედან წინ და წინ გამოგზავნა საქართველოში **150.000** კაცი საუკეთესო სარდლების მეთაურობით, მთავარსარდლათ კი მისცა თავის საკუთარი სიძე შესანიშნავი სარდალი **ყარჩაბაში**. **თვით შაკ-აბაზი** დარჩა სპარსეთს. ის მოერიდა სააკაძეს. ალბათ მას ეშინოდა **დიდი მოურავის** სამხედრო გენიის და მისგან დამარცხების.

ჯარის წამოსვლამდი შაკ-აბაზმა მოაკვლევინა წამებით მძევლათ მყოფი სააკაძის უფროსი ვაჟი **ზაგა**, ჩასდო მისი მოჭრილი თავი ტომარში და გაუგზავნა საჩქაროთ **დიდ მოურავს**. ის საშინელი საჩუქარი მიიღო სააკაძემ. მან გახსნა ტომარი და ამოიღო უუსაყვარლესი შვილის მოჭრილი თავი. **ბამწარებულმა** მამამ ჩაიკრა იგი მკერდში. საშინელი გმინმა აღმოხდა გმირის გულიდან. **თვალთაგან** გადმოსკდა **კრემლები**. **დიდხანს** გოდებდა უნუგეშო მამა დაკარგულ შვილზე.

— „**შვილო პაატა**, — მოსთქვამდა **დიდი მოურავი**, — შენ გაგწირა ქვეყნისთვის შენმა უბედურმა მამამ... შენ გიმსხვერპლა ბედშავმა საქართველომ... შენ მოკვდი გმირულათ და მაგ მოწამებრივი სიკვდილით იხსენ დალუბისაგან შენი ტანჯული სამშობლო... შენ განშორდი ამ მქენჯნავ წუთისოფელს და ახლა ნეტარებ ზეცას, მე კი კუბოს ფიცრამდი უნდა ვიტანჯო უშენოთ, უნდა ვიტანჯო იმ ფიქრით, რომ მიგეცი პირში გაცოფებულ აფთარს... მაგრამ ვიფიცავ შენს წმინდა სახელს, ჩემო ძვირფასო შვილო, რომ საზიზღარ შაის დაუსვამ ფასათ შენს წამებით სიკვდილს... მხეცო **შაკ-აბაზო**, შენ მოჰკალ წამებით ჩემი პირმშო შვილი, მაგრამ ვფიცავარ ამის ნაცვლათ თვით სპარსეთს ჩაუსო გულში მკვლელი მახვი-

ლი... **შენ** მოჰკალ ჩემი შვილი, მე მოვსპობ მთელს **ირანს**, თუ ბედმა არ მიმუხთლა!“...

ბიორგიმ დაასაფლავა შვილი, რომლის ტანი მოატანია **სპარსეთიდან**, და შეუდგა მზადებას. **ჯერ** კიდევ ადრე, **სპარსთა** ჯარების დამარცხებას შემდეგ, მან იცოდა კარგათ, რომ **შაი** არ დაწყენარდებოდა და დიდი ჯარებით წამოვიდოდა **ივერიის** მოსასპობათ. **ამიტომ** მეფის კურთხევას შემდეგ **დიდი მოურავი** მაშინვე შეუდგა საჭირო სამზადისს და შეკრიბა **ქართლ-ძახეთიდან 20.000** საუკეთესო მებრძოლი, გაამაგრა ციხეები და შემოსასვლელი გზები.

ამ დიდ განსაცდელის დროს, სამწუხაროთ, ისევ იჩინა თავი პირადმა შურმა და მტრობამ. **სააკაძის** სახელი, დიდება და ქვეყნის მართვა-გამგეობა შურით ავსებდა **ქართლ-ძახეთის** თავადებს. **თეიმურაზ** თავის ამალით ატარებდა დროს ქეიფსა და ნადირობაში. **მას** არ ცალოდა ქვეყნისთვის. **ამიტომ** შეერთებულ სამეფოს მზრუნველი, მისი ფაქტიური მეფე იყო ისევ **დიდი მოურავი**. **ის** მართავდა ქვეყანას, ის ცვლიდა და აყენებდა მოხელეებს. **ხალხის** თვალში ხომ ის იყო ნამდვილი **ღმერთი**. **სააკაძის** ასეთი დიდება შურით ავსებდა თვით მის გაზდილ **ზურაბ** მრისთავს, აგრეთვე მეფე **თეიმურაზს**. **ზურაბიც** მონაწილე იყო **ივერიის** გათავისუფლებაში, მაგრამ ყველგან ქუხდა მხოლოდ **დიდი მოურავის** სახელი. **თეიმურაზი** იყო, მეფე, მაგრამ ხალხი მეფეთ ცნობდა მხოლოდ **სააკაძეს**.

ამ შურმა და **მტრობამ** იჩინა თავი სწორეთ იმ დროს, როცა ყველაზე უფრო საჭირო იყო ერთათ, თანხმობით მოქმედება საშიშარ მტრის წინააღმდეგ. **სპარსთა** დიდი ლაშქარი შემოვიდა **ქართლში** და დაბანაკდა მდ.

ხრამსა და ალგეთის ნაპირას შულავერსა და მარაბდის შუა. ქართველი ჯარი კი იდგა ქოჯორსა და ტაბახმელაზე. აქ ელოდენ ულმობელ მტერს, რადგან იდგა ივლისის პაპანება და შეუძლებელი იყო ამ გრილ ადგილებიდან დაძვრა. სააკაძეს სურდა ამ ვიწროებში შეეტყუებია სპარსთა ლაშქარი და აქ დაეცა მათ თავზე ზეცის რისხვა. აი სწორეთ აქ ამ ქართველი ჯარის ბანაკში იჩინა თავი სააკაძის მტრობამ. ქართლ-ქახეთის თავადებმა ჩამოართვეს მთავარსარდლობა ამ სამხედრო გენიოსს. და გადასცეს ჯარის უფროსობა უნიჭო მეფე თეიმურაზს. ამ გარემოებამ დალუბა დიდებული საქმე და მოახდინა ქართველი ჯარის საბედისწერო დამარცხება მარაბდის ველზე.

დიდი მოურავის მტრებმა გადასწყვიტეს მიხტომოდენ სპარსებს. სააკაძე კი უმტკიცებდა, რომ ამ საქციელით ისინი დალუბავდენ საქმეს, რადგან ქართველი ჯარი შედარებით მეტათ მცირეა და გაშლილ ადგილზე ადვილი დასამარცხებელი, მასთან ამ პაპანებაში იმ ცხელ ადგილებში ჯარის ჩაყვანა შეუძლებელია, რადგან საშინელი სიციხე დათენთავს მას, წაართმევს ძალას და მხნეობას, მაშინ როდესაც იმგვარ სიციხეს მიჩვეულია სპარსნი და კარგათ იომებენო. უმჯობესია აქვე გავმაგრდეთ ამ გრილ ალაგას და ამ ვიწროებში შემოვიტყუოთ მტერი, სადაც ადვილათ დავამარცხებთო. ამ ბრძნულ რჩევას მიემხრო რამდენიმე შეგნებული პირი; დიდი უმეტესობა კი გაიძახოდა: ჩაუხტეთ სპარსებსაო. ბავიდა უმრავლესობის აზრი. ღაიძრა დაბლეთისკენ ქართველი ჯარი. მასთან მისდევდა გულის ტკივილით დიდი მოურავი. ის წინდაწინვე გრძნობდა ქართველი ჯარის დამარცხებას.

იალღუჯის მთებიდამ წითლათ ამოცურდა დიდი მნათობი და მოფინა მიდამოს ცხელი სხივები. ღაგუბებული

ჰაერი სულს უხუთავდა კაცს ხრამისა და აღგეთის ხეობაში. მატულობდა თანდათან სიცხის ბული... ამ დროს გამოჩნდა ქართველი ჯარი. ის მიდიოდა სამხედრო სიმღერით სპარსთა ბანაკზე დასაცემათ. მოწინავე ჯარის წინ მოაქროლებდნ მერანს ორი შესანიშნავი სარდალი, ღავით ჯანდიერი და აღათანგ ხერხეულიძე. მსენი არ შეუშინდნ მტრის თოფსა და ზარბაზნებს, მიიტანეს თამამათ იერიში და მიადგნ მტრის ჯებირებს. სპარსებმა მისცეს ცეცხლი. მოწინავე ჯარის სარდლები გმირულათ გადაცვინდნ ჯებირებზე მახვილით ხელში და ეძგერნ მტერს. მათ მიყვა ქართველი ჯარი და მშვიერი ლომივით დაერია მტრის უამრავ ლაშქარს.

სპარსნი არ შეუშინდნ ასეთ გაბედულ იერიშს და თამამათ დახვდნ ქართველებს. შეიქნა ხელჩართული ბრძოლა. მზის სხივებზე ლაპლაპებდა სისხლიანი შუბი, ხმალი და ხანჯალი. ისმოდა საშინელი ჩახა-ჩუხი. ჰაერში ტრიალებდა დაჭრილ-მომაკვდავთა საზარო კვნესა და გმინვა. სიცხე მატულობდა, ჩამოწვა ბრძოლის ველზე საშინელი ბული. შეგუბდა სული. ამ საშინელმა სიცხემ მოსხლიტა წელში ქართველი ჯარი. მან დაკარგა მხნეობა. ამას ხელს უწყობდა მტრის სიმრავლე, რომელიც საოცარი ენერგიით ებრძოდა ქართველ ჯარს და აწვებოდა ყოველ მხრიდან. ბალაღებულმა მტერმა მოუღო ბოლო ქართველთა მოწინავე ჯარის სარდლებს და სხვა ცნობილ ვაჟკაცებს. მოკვდნ გმირულათ ღავით ჯანდიერი და აღათანგ ხერხეულიძე. ამ ამბავმა შეაფრთხო ქართველთა მოთენთილი ჯარი. მან თითქმის იბრუნა პირი და მზათიყო გასაქცევათ. მაგრამ ამ დროს მოხდა ერთი საოცარი რამ: უცებ შეიქნა საშინელი არეულობა მტრის რაზმებში. შილაც მხედარი ბუმბერაზის ტანით მუზარად მოხდილი დაა-

ქროლებდა თეთრ მერანს სპარსელთა ჯარში, იქნევდა ხმაღს, თავის მჭექარე ხმით და მძლავრი მარჯვენით შექონდა ყველგან შიში და სიკვდილი. **ეს იყო გიორგი სააკაძე**, რომლის დანახვაზე გარბოდენ შეშინებული სპარსნი. **რა** შეატყო **სააკაძემ**, რომ ქართველი ჯარი განსაცდელშია და საქმე ილუპება, ველარ მოუთმინა გულმა და გასწირა თავი. მან მოიხსნა მუხარადი და პირახდილი შეიჭრა მცირე ამალით მტრის რაზმებში. თავის ძლიერი მკლავით და მგრგვინავი ხმით მან შეიტანა ყველგან შიში და რისხვა, მან დაუხოცა მტერს საუკეთესო სარდლები. **სპარსებმა** იცუნეს იგი.

— „თავს უშველეთ!.. ღიღი მოუტრავი!“... **ეს** სიტყვები ელვის სისწრაფით მოედვა მტრის ლაშქარს და დასცა შიშის ზარი. **სააკაძის** ასეთმა სიმამაცემ ააფრთოვანა ქართველი ჯარი. მან მხნეთ შეუტია გალაღებულ მტერს.

ველარ გაუძლო მტერმა **სააკაძის** თავგანწირულ გმირობას და იბრუნა პირი გასაქცევათ. **ჟველაზე** წინ გარბოდა სპარსთა ცხენოსანი ჯარი. **იმას** გაედევნენ ქვეითნიც. **მათზე** არ მოქმედობდა არც სარდლების ბძანება, არც ხვეწნა, არც მუქარა. **ბარბოდა** საოცარი სისწრაფით შიშით შეპყრობილი სპარსთა ლაშქარი.

ამასობაში დაღამდა კიდეც. **ეს** არ იყო მტრის სრული დამარცხება. **ღამარცხდა** მხოლოდ სპარსთა ერთი ნაწილი. **მეორე** ნაწილს ისევ ხელში შერჩა მთელი ბანაკი და სიმაგრენი. **ღიღით** ადრე ქართველმა ჯარმა მედგრათ შეუტია სპარსელებს. **წინა** დღის გამარჯვებით გალაღებული ქართველნი თამამათ აწვებოდენ მტრის რაზმებს. **მათ** ველარ უმაგრდებოდენ ერთჯენვე შეშინებული სპარსნი, რომელთაც ყველგან ელანდებოდა მუხარად მოხდი-

ლი სააკაძე. მედგარ ბრძოლას შემდეგ დამარცხდენ სპარსნი და იწყეს გაქცევა. მთელი მათი ქონება და ბანაკი დარჩათ ქართველებს. მართველი ჯარი გაედევნა მტერს და გაავლო მუსრი. შეშინებული სპარსნი ყრიდენ გზაზე თავის იარაღს, თოფებს, ზარბაზნებს, სურსათს და გარბოდენ ზარდაცემული, გარბოდენ მტრის სარდლები, ყველაზე წინ გარბოდა მთავარ სარდალი **შორჩიბაში**.

დამარცხდა აურაცხელი მტერი. სასწაულებრივ(გაიმარჯვეს ქართველებმა და ეს მოხდა განსაკუთრებით ბიორგი სააკაძის წყალობით.

ჩამოწვა შუადღის პაპანება. ბახურებულ თორნეს დაემგზავსა მარაბდის ველი. საშინელ სიციხით შეწუხებული ქართველები წვებოდენ ზოგი წყალში, ზოგიც ხეებ ქვეშ ბაღებში, ბევრიც აბინავებდა ნაშოვარ ალაფს. ამ რიგათ ქართველი ჯარი იყო გაბნეული 10-15 ვერსზე.

მხოლოდ ერთ ალაგს შეჯგუფულიყო მთიელთა ჯარი და იყო რაღაც ფაცა-ფუცში. მათი სარდალი ზურაბ მრისთავი დაჭრილიყო ომში და გარს ეხვიენ მისი ერთგული მხედრები.

ამ დროს მარაბდის სერის წვერვალზე გამოჩნდა რაღაც შავი ღრუბელი. ეს ღრუბელი მოძრაობდა და სწრაფათ ეშვებოდა ძირს. ბაოცებულმა ქართველებმა შეამჩნიეს მტრის ახალი ლაშქარი, რომელიც საოცარი სიჩქარით მოდიოდა ზურაბის ჯარზე დასაცემათ. წინ დახედულმა შაჰ-აბაზმა პირველ ლაშქარს დაადევნა მეორე ჯარი **60000 კაცისაგან** შემდგარი საუკეთესო სარდლების, **ხოსრო მარზას, ამარგურაიხანის და შაბადახანის** მეთაურობით. ეს ჯარი ეკვეთა ზურაბ მრისთავის რაზმს და შემოერტყა ირგვლივ. დასვენებული სპარსნი ეცენ ბრძოლით დაქანცულ და სიციხით მოთენთილ ერთ მუჰა

ქართველთ. შეიქნა ხელჩართული ბრძოლა. როგორც ძლიერი ლომი თავის ბუნაგში, ისე გამწარებით იბრძოდა დაჭრილი ზურაბი, აწყობდა რაზმებს და მუსრავდა მტერს.

რა ნახეს ქართველებმა სპარსთა ასეთი თავდასხმა, იწყეს დენა ყოველ მხრიდან. მათ მედგრათ შეუტიეს მტერს, მაგრამ მტერი იყო დიდათ ძლიერი თავის სიმრავლით. ზურაბს გაუჭირდა საქმე. იგი თხოულობდა შველას. მტრის ასეთმა სიმრავლემ თეიმურაზ მეფეს დასცა თავზარი. იგი დაიბნა, დაეცა სულით, დაკარგა გონება; ის ვერ აძლევდა თავის ჯარს ვერავითარ განკარგულებას. ღაირღვა ბრძოლის გეგმა. აღარ იყო მეთაური, მთავარსარდალი. შველა იქცეოდა ისე, როგორც სურდა. ღაეცა მტრის შუაგულ რაზმებში სისხლის დენით გულშეწუხებული ზურაბი, იგი ძლივს გამოათრიეს ცოცხალ-მკვდარი თავგანწირულმა მთიელებმა. ქართველ ჯარს დაებნა დავთარი. ის შედრკა და იწყო უკან დახევა. პიღვე ნახევარი საათი და დამარცხდებოდა ერთიანათ ჩვენი ჯარი, რომ ამდროს არ გასჩენოდა მხსნელი.

ამ საერთო ჟრიამულში გაისმა ღიღი მოურავის მკექარე ხმა. სააკაძე და ბანათა ბანათაშვილი თავის რაზმით გაედევნენ შორჩიბაშს და ისიც იყო დაბრუნდენ უკან. რა ცვენეს ახალი მტრის თავდასხმა, ეკვეთენ მას, როგორც შევარდენი. ამათ თან ახლდა მესხეთიდან მოსული მანუჩან ათაბაგი 300 ვაჟკაცით. ბანახლდა ბრძოლა. ქართველებმა მოიცეს გული. სააკაძის დანახვაზე ისინი იქცენ გმირებათ და უმაგალითო სიმამაცით შეუტიეს გალაღებულ მტერს. პირიქით, ღიღი მოურავის დანახვამ და მეხვიით ძლიერმა ხმამ შიშისზარი დასცა სპარსთა მხედრობას. შედრკა მტერი. მან დაკარგა სიმა-

მაცე. ჰიდევ ერთი საათი. ასეთი ბრძოლა და უსათუოთ დამარცხდებოდენ სპარსნი, მაგრამ ბედათ უსწორო ღამემ და გაყარა მებრძოლნი.

საბედისწერო შეიქნა ქართველთათვის ეს ბნელი ღამე. ამ სიბნელეში მათ შემოერტყა ზურგიდან შორ-ჩიბაში თავის ჯარით. მას შეეტყო მაშველი ჯარის მოსვლა და მაშინვე უკან დაებრუნებია თავის დამარცხებულ ლაშქარი, უკვე დასვენებული და რაზმებათ დაწყობილი. წარმოუთქმელი ელდა დასცა ქართველებს ამ ამბავმა. ახლა კი მიხვდენ სააკაძის მტრები თავის შეცდომას, მაგრამ გვიანლა იყო. მთელი ჯარი და მასთან მთელი საქართველო ხდებოდა მათი პირადი შურის და უნიჭობის სხვერპლი. ახლა კი გაცლა სჯობდა. ბევრათ, მაგრამ წასვლა შეუძლებელი იყო, რადგან რიცხვით ათჯერ მეტი მტერი შემოხვეოდა რკინის რგოლივით. ახლა მხოლოდ ორი რამ რჩებოდა ქართველთ: ან ტყვეობა, ან სრული ამაწყვეტა.

ღაუფიწყარია ეს ღამე საქართველოს ისტორიაში. აქ იფეთქა საოცარი ძლიერობით ქართველთა გამირობამ და სულის სიდიადემ. სიკვდილის ლანდმა ქართველი ჯარი აქცია უმაგალითო გამირათ. შეითქვენ ვაჟკაცი. იმათ შეფიცეს ერთმანეთს, რომ გაწყდენ ერთიანათ ბრძოლის ველზე, მტერს კი არ აჩვენონ ზურგი, არ დანებდენ ლაჩრულათ. ამგვარ გამირობის მაგალითს აძლევდენ ჯარს სულიერი მამებიც კი, მაგ. რუისის მიტროპოლიტი დომენტი, ფრიად განათლებული პირი, მატყეფის მიტროპოლიტი, ხორჭაშნელი, აღაგერდელი და სხ. ეს სულიერი მამები მახვილით ხელში ემზადებოდენ მტერთან საომრათ ქრისტიანობის დაცვისათვის.

მთელი ღამე არ ეძინა ქართველებს. ისინი იყვნენ

მზადებაში. ღილის რიყრაყზე მათ მიიღეს წმ. ზიარება ღომენტი მიტროპოლიტის ხელით და მოემზადენ სასიკვდილოთ. ამოკრა დილის სიომ და ააშრიალა ფოთლები. აქყიპინდა ზურნა სპარსთა ბანაკში. ახმაურდა ბუკი და ნაფირი ქართველთა შორის. ღნიგრიალა თოფმა, იწყოს საზარო ღრიალი ზარბაზნის მშიერმა ხარხამ. აიშალენ რაზმები, აპრიალდენ შუბები, იელვა ხმალმა... ბალადებული სპარსი და თავგანწირული ქართველი დაეტაკენ ერთმანეთს სიკვდილ-სასიცოცხლოთ. შეიქნა საშინელი ბრძოლა. სისხლის ღვართქათს მიქონდა კაცი და ცხენი. ღაქრილის კენესა და მომაკვდავის მწარე გმინვა წვდებოდა ზეცას, მაგრამ ზეცა სდუმდა; იგი გულცივათ დატქეროდა მარაბედის მინდორს თავის ფირუზა სახით. მთების წვეროდან წითელ ბურთივით ამოგორდა დიდი მნათობი და დააშტერა ბრძოლის ველს თავის სისხლიანი თვალები. აქ იღვროდა კაცის სისხლი, აქ ადამიანი კლავდა ადამიანს...

ბაშვადლდა; გაჭირდა საქმე; ერთგვარი სიმამაციით იბრძოდა ორივე მხარე. მტერი აწვებოდა ქართველებს ყოველ მხრიდან და უხუთავდა სულს. სიცხე მატულობდა. იგი ართმევდა ძალას დაქანცულ ქართველს. სიცხეს ჩვეული სპარსი იბრძოდა მედგრათ. ბიორგი სააკაძე დაქროდა რაზმიდან რაზმში, ამხნევებდა ქართველთ, ვარდებოდა მტრის შუაგულ რაზმებში, შექონდა შიში და სიკვდილი. მასვე ბაძავდენ სხვა გმირებიც, მაგრამ მტერი იყო ფრიად მრავალი, ქართველნი კი მეტათ მცირე. ამ საშინელ ბრძოლაში გაწყდენ ცხრა მძა ხერხეულიძე, ცხრა მაჩახელი, შვიდი ჩოლოყაშვილი; აქვე მოკლეს სახელოვანი ვაჟკაცი ბაადურ ციციშვილი, მარტყოფის მიტროპოლიტი, ხარჭაშნილი, სხვა მრავალი თავად-აზნა-

ური და საღვდელი პირი. **ზანახევრდა** ქართველი ჯარი, გაწყდა 18,000 სპარსი, მაგრამ ბრძოლას არ უჩანდა ბოლო. **სააკაძეს** მოუკლეს ცხენი და შემოეხვიენ მოსაკლავათ, მაგრამ ამ დროს მისი მხსნელი **შეიქნა** მთის ვაჟკაცი **ლომი ჩრდილელი**, მან დახოცა **სააკაძის** თავდამსხმელნი, მიართვა **ღიდ** მოურავს ცხენი, თვითონ კი ქვეითათ იწყო მედგარი ბრძოლა. **სააკაძე** მიწვდა ცხენის მკვლელს, აკატა ხმლით, მისი ცხენი მისცა თავის მხსნელს და მით გადუხადა სამაგიერო.

შედრკენ ქართველნი. **სიცხე** უხუთავდა სულს და უკვეთდა მუხლებს. **მათ** იბრუნეს პირი, სურდათ გასვლა ამ რგოლიდან, მაგრამ გასაველი გზა არსად იყო. **მაშინ** **სააკაძის** ბძანებით ეძგერენ თავის რაზმით **მტრის** ერთ მხარეს მისი შვილი **ავთანდილი** და ცოლისძმა **დათუნა ერანსთავი**, გააპეს მტერი და მისცეს ქართველთ გასაველი გზა. **ქართველებმა** მოითქვეს სული და შეუდგენ ისევ მედგარ ბრძოლას.

ამ დროს გავარდა საბედისწერო ხმა: „**მოკლეს თეიმურაზ მეფეო.**“ **ეს** ხმა ელექტროს ნაკადივით მოედვა ქართველთ და დასცა სულით. **მათ** გაუწყვიტეს საუკეთესო სარდლები, ახლა მოუკლეს მეფეც. **შიშმა** აიტანა დაქრილ-დაქანცული ქართველი ჯარი. **მან** ვერ შესძლო მეტი და იბრუნა პირი გასაქცევათ. **ჰველაზე** წინ გარბოდა თვით მეფე **თეიმურაზი**. **მის** ნაცვლათ მოეკლათ **თეიმურაზ მუხრან ბატონი**.

ბევრი ეცადა **სააკაძემ** ქართველი ჯარის შეჩერება, მაგრამ ვერას გახდა. **მათზე** ვერ ქრიდა ვერც თხოვნა, ვერც მუდარა. **მაშინ**, ხალხის გადმოცემით, **სააკაძემ** ჩაასო მიწაში ხმალი და გადატეხა შუაზე ამ სიტყვებით:

„ასე მოელოს ბოლო მათ, ვისიც მიზეზით დღეს საქართველო იღუპებაო“...

ასე დასრულდა ეს უმაგალითო ბრძოლა მარაბდის ველზე! აქ გაწყდენ გმირულათ საუკეთესო ქართველნი, რომელთა ხსოვნა ღრმათ მარხია ერის გულში...

12. დიდი მოუკავის სათარეშო ბრძოლა.

ბამარჯვებულო სპარსნი შევიდენ ქართლში. მათ თფილისში დასვეს მეფეთ გაქცეული სვიმონი და იწყეს ციხე-სიმაგრეთა დაჭერა. თეიმურაზ მეფე ძველებურათ გავარდა იმერეთს. ღარჩა ისევ უპატრონოთ ქართლი და ქახეთი. ჯარი აღარ იყო, რადგან 20.000-დან 9.000 გაწყდა ბრძოლის ველზე, დანარჩენი, ზოგი დაიჭრა. მძიმეთ, ზოგიც მიეპატრონა თავის ოჯახს. ხალხი ეცა სახიზნ ადგილებს. დიდმა თავადებმა კი განუცხადეს სპარსებს მორჩილება და იწყეს მათ სარდლებთან დამეგობრება. მათ დაავიწყდათ ერი და სამშობლო. ძვეყნის პირველი მოღალატე შეიქნა ზურაბ მრისთავი, რომელიც ხოსრო-მირზას შემწეობით დაუახლოვდა შორჩიბაშს. სასაკაძის მეოხებით ზურაბი გახდა თეიმურაზ მეფის სიძეთ. თეიმურაზმა მიათხოვა მას თავის ასული დარეჯან; მიუხედავთ ამისა ამ უნდო ადამიანმა ზურგი აქცია თავის სიმამრს და იწყო ისევ შაჰ-აბაზის ერთგულება; ამას მოითხოვდა მისი პირადი ინტერესი.

მრისხანე შაიმ გასცა ბძანება მოესრათ ერთიანათ მთელი ივერია. ახლა ქართლ-ქახეთი ჩავარდა უარეს განსაცდელში. მას არ ყავდა ჯარი, სარდლები, მეთაური. საუკეთესო ვაჟკაცნი და ერის ბელადნი გაწყდენ ბრძო-

ლის ველზე. მეფე გაიქცა იმერეთს, ზამარჯვებული მტერი შევიდა ქართლში და იწყო თარეში. სპარსნი მოქმედობდნენ ფრთხილათ და ხერხიანათ. უმწეოთ დარჩენილ ხალხის ერთად ერთი ნუგეში იყო მთა. ღა აჰა იწყეს მთისკენ დენა სახიზნავათ თავის ცოლ-შვილით და სარჩო საბადებლით! საქართველოს მოელოდა უარესი რისხვა. მთელი ივერია უნდა შეღებულიყო წითლათ, უნდა გაწყვეტილიყო ქართველი ერი...

ამ შავბნელ დროს ქართლში იყო ერთი კაცი. იგი არ შეუშინდა მტრის სიმრავლეს, არ განუცხადა მას მორჩილება, არ გააგდო ხელიდან მახვილი. მს დიდებული კაცი შეიქნა ერის ქომაგი და მხსნელი. მან შეაგროვა სამცხეში საუკეთესო ვაჟკაცი და გაუმართა მტერს სათარეშო ბრძოლა. ის სარგებლობდა მარჯვე ადგილებით, ვიწრო ხევებით, ბნელი ღამეებით, ესხმოდა თავგანწირვით სხვა და სხვა ალაგას დაბანაკებულ სპარსებს და ადენდა მუსრს, ართმევდა სურსათს და იარაღს. მს უკვდავი მამულიშვილი იჩენდა ზღაპრულ სისწრაფეს და სიმამაცეს. მისი მოქმედება იყო რაღაც ტიტანური და დაუჯერებელი. მართლაც ვერ დავიჯერებდით, რომ ამას არ აღნიშნავდეს იმ დროის მწერლები, ასკანდერ მუნჯი, ანაქელი, შემდეგ ანჩალ ძეგე და იოსებ თფილელი.

ვინ იყო ეს დიადი მამულიშვილი? ვინ იყო ეს ზეკაცი? მს იყო ისევ გიორგი სააკაძე. დიდი მოურავი თავის მცირე რაზმით ახდენდა ნამდვილ სასწაულებს. ეს უშიშანა გმიანა სამცხე კაცით უმკლავდებოდა მტრის ლეგიონებს, მტრას ასიათასს შეჰმანს... ამგვარი მაგალითი არ მომხდარა ჯერ მსოფლიო ისტორიაში. ამ ერთი მუჟა რაზმით სააკაძე ელვის სისწრაფით ეცემოდა თავზე შუაგულ ქართლში მიმავალ მტერს და ადენდა

მუსრს. ბევრ ალაგას მან მისცა სპარსებს დიდი ზიანი, მაგ. **თფილისთან, აგჭაღასთან, წიწამურთან, ღართის კართან, ანაკგზე** და სხ. სააკაძე თავის მამაცი რაზმით შეეარდენივით ესხმოდა ყველგან და ადენდა მტერს სისხლის ღვართქაფს. ამ უმაგალითო თავგანწირვამ მეტათ შეაფრთხო სპარსნი და ჩაადლო საგონებელში. პირიქით, სააკაძის ასეთმა გმირობამ გაამხნევა ქართველნი. მის დროშის ქვეშ იწყეს დენა საუკეთესო ვაჟკაცებმა. ახლა სააკაძეს შეუგროვდა რამდენიმე ასი მებრძოლი. მისმა ძალამ იმატა ერთი ხუთად. მს რაზმი მან დაყო წვრილ დასტებათ და მიუსია მტერს ყოველ მხრიდან.

სააკაძით ფრიად შევიწროებულმა სპარსის სარდლებმა მიმართეს ხერხს: მათ დაუწყეს ლაქუცი ქართლის დიდებულთ, აავსეს ჯილდოთი ქართლის თავადნი და სამღვდელოება, ეჩვენებოდენ მათ მოყვრათ და ურთგულათ. ამ ყიზილბაშურ ხრიკით მათ აამღვრიეს შიგნით წყალი, აამხედრეს სააკაძის წინაამდევ თვით ქართლის თავადნი და ღვდელ-მთავრები. ზასკრა სპარსულმა პოლიტიკამ, მონურმა სულმა შეიპყრო წარჩინებული ქართველები. მათ გაუგზავნეს სააკაძეს დესპანებათ თფილელი მიტროპოლიტი **დიონისე** და მცხეთის სამთავროს ეპისკოპოზი **ტროფიმე**. ისინი მივიდენ ღიდ მოურავთან, დაიხოქეს მის წინაშე და შეევედრენ ჩაეგო ხმალი და აეღო ხელი უბრალო სისხლის ღვრაზე.

„არ არის ოჯახი მთელ ივერიაში, სადაც არ ისმოდეს გლოვა და ტირილი ომში დაკარგულ ძმებსა, ქმარსა და შვილებზე. მთელი ქართლ-ქახეთი შემოსილია შავი ძაძებით. ღიდი ხანია შევეჩვიეთ სპარსთა მონობას. ღიდი ხანია ჩვენი ერი ასრულებს შაის ბძანებას. სად გვაქვს იმდენი ძალა, რომ გავუმკლავდეთ დიდ ირანს,

შევებრძოლოთ შეენის ლაშქარს! ღიღო მოურავო, გვედრებით მუხლმოდრეკით ჩააგო ხმალი და მისცე მშვიდობა წამებულ ერს. ქმარა ამდენი სისხლი და უსარგებლო სხვერპლი!“... მედრებოდენ სააკაძეს ტროფილე და ღიონიძე.

„მე შეგწვევტ ბრძოლას ძაშინ, რაცა ქანთღვახეთი აქნება სრულიად თავისუფალი! მე ჩავაგებ ქანქაშში სისხლიან ხმალს მხალოდ ძაშინ, რაცა ჩემს ძვირფას სამშობლოში ან აქნება ანც ერთი სპანსელი მეომარი! აა ეს ანის ჩემი უკანასკნელი ჰასუხი!“! უთხრა მათ მტკიცეთ ღიღმა მოურავმა და გაისწუმრა პატივისცემით. ღვდელმთავრები გაშორდენ სააკაძეს წყევლით და კრულით.

ღიღმა მოურავმა უმატა მხნეობას. მან მიიმხრო ძნის მრისთავი იასე, ბარათაშვილები, ზურაბის ძმები, ბიორგი და ლათუნა, აგრეთვე ზემო ქართლის ზოგიერთი თავადი. მან აფრინა ყველგან კაცები და ახდენდა საერთო ამბოხებას. სააკაძის ასეთი თავგანწირვა ყველას უდგამდა გმირულ სულს და იწვევდა მასთან საომრათ საერთო მტრის წინააღმდეგ.

შორჩიბაშს ყავდა ქართლში სიძეთ ფრიად გავლენიანი თავადი ანდუყაფარ ამილახვარი, მამადიანი, ქვეყნის მოღალატე და შაის დიდი ერთგული. ჯერ კიდევ ადრე, სპარსთა პირველ შემოსევის დროს, სააკაძემ დაიჭირა ანდუყაფარ მისი ცოლშვილით და დაამწყვდია არშის ციხეში მყინვართან ღარიალის ხეობაში, რათა მას არ შეეშალა ხელი ქვეყნის განთავისუფლების საქმეში. ამ თავის სიძის ციხიდან გამოყვანა მოისურვა შორჩიბაშმა, ამიტომ გაგზავნა მის გამოსახსნელათ 12000 მეომარი საუკეთესო სარდლების მეთაურობით. აქ იყვენ

სხვათა შორის, ხოსრო მირზა, შაჰბადახანი და ამირგურიხანი. ეს ჯარი არაგვის ხეობით უნდა ასულიყო არშის ციხეში. ამრიგათ მათ უნდა გაეარათ ზურაბ მრისთავის საფლობელოზე. შორჩიბაშის თხოვნით, ზურაბმა მისცა ნება გაეარა სპარსელ ჯარს მის მამულზე. ჯარიც აყვა არაგვის ხეობას, მივიდა არშის ციხეში და გაათავისუფლა ანდუყათარ.

სწორეთ აქ გააბა ისინი მახეში ბიორგი სააკაძემ. მან მიიმხრო ზურაბის ძმები, რომლებიც დახვდენ სპარსებს მთიელთა ჯარით და არ მისცეს უკანვე ჩამოვლის ნება. მაშინ სპარსებმა არჩიეს ქსნის ხეობით ჩამოვლა. მათ წინ გაუძღვა თვით ანდუყათარ, რომელმაც კარგათ იცოდა გზები. მაგრამ სპარსებს ქსნის ვიწროებში დახვდენ თავის რაზმებით სააკაძე, შაიხოსრო მუხრან ბატონი და იასე ქსნის მრისთავი. აქ სპარსებს თავს დაატყდათ საშინელი მარცხი, ისინი თავივით გაებენ მახეში. წინიდან მათ ყავდათ უღმობელი მტერი, — დიდი მოურავი, უკანიდან კი აწვებოდენ თავის ვაჟკაცებით ზურაბის ძმები, ღათუნა და ბიორგი. სპარსნი მოემწყვდენ შუაში. ბაქცივის გზა არსაით იყო. ბაათრთებული ქართველნი დაერიენ სპარსებს და გაავლეს მუსრი. მთელი ორი დღე ჟლიტეს მტერი; მათი ლეშით გაივსო მდინარე; ქსანი შეიღება წითლათ. ბაწყდენ ერთიანათ სპარსნი, დაიხოცენ მათი სარდლები, შაბადახანი, ამირგურიხანი და სხ. ბადაჩენ მხოლოდ ანდუყათარ თავის ცოლშვილით და ხოსრო მირზა. ამ ბრძოლის დროს იმათ მთის ბილიკებით გადაასწრეს სამშვიდობოს და მივიდენ შორჩიბაშთან.

ეს დიდი მარცხი დამართა მტერს ბიორგი სააკაძემ. ამ საშინელმა დამარცხებამ, ისკანდერ მუნჯის აზრით,

წელში გაწყვიტა სპარსთა ლაშქარი. **არც** ეს აკმარა. მათ **დიდმა მოურავმა: სპარსებს** კიდევ ადრე ხელში ეკავათ **მესხეთის მეტი ნაწილი**, თურქთაგან წართმეული. **სააკაძე** გადვიდა **ჯავახეთს**, მიიმხრო **მესხეთის** შესანიშნავი გმირი **ელაა დიასამიძე** და მოახდინა ამბოხება. მან დამარცხა ზედიზედ სპარსელი მეციხოვნენი და წაართვა ციხეები: **აწყეგრა, ახალციხე, ასპინძა, ხერთვისი, ფარჯანი** და სხვ. **სააკაძეს** სურდა **მესხეთი** გაეთავისუფლებია სპარსთაგან და მეთამბოხე მესხებით თავზე დასცემოდა **შორჩიბაშს**.

სააკაძის ასეთმა სამხედრო ხერხმა დაუბნია დავთარი სპარსებს. **შორჩიბაშმა** გაგზავნა **მესხეთს** დიდი მაშველი ჯარი. ამ ჯარს ერთი მხრით დახვდა **მლია დიასამიძე** თავის მამაცი რაზმით, მეორე მხრით კი **სააკაძე** თავის ვაჟკაცებით. შეიქნა ხელჩართული ბრძოლა. **სპარსნი** დამარცხდნენ საოცრათ. **სააკაძემ** აფრინა ელჩი **სულთანთან** და მიულოცა გამარჯვება. ამრიგათ მან მოხიბლა თურქთა ბძანებელი და ჩაითრია ომში. **სულთანმა** ისარგებლა ამ მარჯვე დროთი და იწყო მზადება სპარსთა წინამდევ **ბაღდადის** და **ქურთისტანის** წასართმევათ. **სააკაძეს** კი შემოჰუთვალა დიდი მადლობა და უძღვნა ძვირფასი საჩუქრები, თანაც დაპირდა მაშველ ჯარს.

მესხეთიდან **სააკაძე** გადვიდა **ქოლხიდას**; დაიარა **ბურია**, **სამეგრელო**, **იმერეთი** და მოუწოდა მათ **ქართლ-ქახეთის** დასახმარებლათ. **ისინი** დიდის თანაგრძნობით შეხვდნენ ამ მოწოდებას და იწყეს მზადება.

ამ ამბავმა მეტათ შეაფრთხო **სპარსნი**. **შორჩიბაში** ჩავარდა **საგონებელში**. **თუმც** მას ეკავა ხელში **ქართლის** ციხე-სიმაგრენი და მისი მომხრე იყვნენ თავადთა უმეტესობა, მაგრამ **სააკაძის** ერთი გაჩენა საზღვარზე იმერ-

თა ჯარით საკმაო იყო, რომ მთელი ქართლი გადასულიყო მისკენ. ამავე დროს ის მზერდა ოსმალთა ამხედრებას. სააკაძე თვით უწყობდა მათ ხელს. სპარსეთს კი არ ქონდა იმდენი ღონე, რომ გამკლავებოდა სულთანს. ამის გამო შორჩიბაშმა გაამაგრა კარგათ თფილისის, ბორის, ბირთვისის და სხვა ციხეები და მოემზადა წასასვლელათ.

სააკაძემ გაიგო ეს, აღარ მოუცადა იმერთა ჯარის შეკრებას, გადმოვიდა ქართლს თავის რაზმით, დაეცა ბორის ციხეს, აიღო იგი და მიაშურა თფილისს. აქ მან სცნო სპარსთა ჯარის გაქცევა. უკან გაკიდება გვიანდა იყო. შორჩიბაში ამ დროს გასულიყო უკვე არეზს გაღმა და გარბოდა თავის ლაშქრით, როგორც ნამდვილი დამარცხებული, გარბოდა გულის ხეთქებით ეს ირანის მთავარსარდალი, მას ელანდებოდა ყველგან ღიდი მოურავის მრისხანე სახე. ამრიგათ ხელმეორეთ გადარჩა ივერია საშინელ ხიფათს. ახლაც მისი მხსნელი შეიქნა უკვდავი გმირი ბიორგი სააკაძე. მან შეასრულა თავის სიტყვა: **ახსნა სამშობლო დაღუბვისაგან, შეკუსნა ირანის ძალა, განკეცა სპარსნი და დამშვიდებით ჩააგო ქარქაშში თავის სასხლანა ხმაღა...**

13. ქართლ-კახეთის დამოუკიდებლობა და ახალი ღალატი.

ივერიაში სააკაძეს დახვდა საზარელი სურათი: უმეფობას წაეხსნა ლაგამი ზოგიერთ დიდ თავადისთვის; ისინი შესეოდნენ ერთმანეთს თავის რაზმებით და იკლებდნენ. იყო ერთი სამარცხვინო სისხლის ღვრა მოძმეთა შორის, ჩხუბი და კინკლაობა. ზანდიდების სენით და ბევრის შეძენის ალღოთი აღძრული თავადები არ ზოგავდნენ არც მოყვრებს და არც ახლო ნათესავთ. შველას სურდა მეტი ყმა და მამულის ხელში ჩაგდება. ამ სამარცხვინო ბრძოლაში წყდებოდნენ ყუმები, უმწეო ხალხი. ასეთი მოქმედება დიდ ზიანს აძლევდა ქვეყანას და იყო არა ნაკლებ დამღუპველი, ვინემ მტრის შემოსევა. იქით ზურაბ მრისთავს დაეთხარა თვალები თავის ძმა ბიორგისთვის, დაეპყრა მრწო-თიანეთი, ახლა კი შესეოდა ვშავ-ხევსურეთს. იყო ერთი სოფლების გადაბუგვა, მიხტომ-მოხტომა და გაუთავებელი სისხლის ღვრა. აქეთ მძლავრობდნენ ანდრუყათარ ამილახვარი და იასე ქსნის მრისთავი. ამათ ღალატით ჩაიგდეს ხელში სახელოვანი გვარი დაწნელები და ამოწყვიტეს ერთიანათ. მათი მამული გაიყვეს ძმურათ. ანდრუყათარ გამაგრებულიყო სპარსთა რაზმით სხვილას, ცხახში და იქიდან შიშის ზარს სცემდა მიდამოს. იასე მრისთავმა კიდევ ამოსწყვიტა ერთიანათ ცოლ-შვილით თავის კვიდრი ძმა შანშე და მისი მამული დაისაკუთრა თვითონ. იქით კიდევ გამდგარიყვენ ბარათ: შვილები, ლორის მელიქები და სხ.

ამგვარივე ამბები ხდებოდა კახეთშიც. ამ ტუის ქვეყანას შესეოდნენ ლეკნი, ცარცვა-რბევით და ტყე

ტაციობით იკლებდენ სოფლებს. ასევე იქცეოდენ ქართლში ოსებიც, რომელნიც გადადგომოდენ ქართლის მეფეს. მრთი სიტყვით არსებობდა ყველგან სრული ანარქია.

ასეთ უნუგეშო სურათს წარმოადგენდა სისხლით მოწყული ივერია, როცა გადმოვიდა ქართლში, თავის რაზმით ბიორგი სააკაძე. სამშობლოს გმირი მაშინვე ეცა ზორს, რომელიც ეკავა ანდუყათარს სპარსთა ჯარებით, დაამარცხა მტერი და აიღო ციხე. ანდუყათარ შეეხიზნა თფილისში თავის ქვისლს სვიმონ მეფეს. იასე მრისთავმა იცოდა სააკაძის ძალა და თავის ნებით დამორჩილდა მას. ღააცხრო დროებით თავის გაუმაძღარი გული მთის აფთარმა, ზურაბ მრისთავმა. დიდი მოურავის ჩამოსვლამ შეაშფოთა მათი თარეში და მოდრიკა გმირის წინაშე. სააკაძეც მოექცა მათ ღმობიერათ, განსაკუთრებით ზურაბს და იასეს, რომელთა სამხედრო ნიჰს დიდ პატივის ცემდა იგი, მასთან აფასებდა მათ დიდ ღვაწლს ქვეყნის გათავისუფლების საქმეში.

ახლა სააკაძემ მოინდომა სპარსების განდევნა ბირთვისის ციხიდან, რის გამო მისწერა ბარათი ხოსია ბარათაშვილს, სთხოვა მიეცა მისთვის მხარი და გაედევნა ციხიდან სპარსნი.

„ქართველებს აბა რა მოუცია ჩემთვის, რომ ამას მთხოვო! პირიქით, სპარსნი დიდ წყალობას მაძლევენ, მაჯილდოებენ, ამიტომ მართვეს მათი ერთგულობა და სამსახურიო,“ სწერდა პასუხათ ბარათაშვილი. ხოსიას ასეთი პასუხი საოცრათ გვაგონებს დღეს ზოგიერთ ვაჟბატონის საქციელს, რომელთა კელენჯერ გულიდან ჩინსა და ორდენს ამოუფხრია ქართველი ერის და სამშობლოს სიყვარული.

სალამოს ჟამს სააკაძემ საჩქაროთ გასწია თავის რაზ-
მით და დილის რიჟრაჟზე მოულოდნელათ დაეცა თავ-
ზე ხოსია ბარათაშვილს ტბეთის სიმაგრეში, შეიპყრო
იგი და დააპატიმრა. შემდეგ დაეცა ბირთვისის ციხეს,
აიღო იგი და გაჟლიტა 500 მეციხოვნე სპარსი. აქედან
საკაძე ეცა ლორის მელიქებს, მიიტანა იერიში და
აიღო ციხე. მელაქებმა მოასწრეს გაქცევა ციხის ხვრე-
ლიდან. შემდეგ აიღო **სამშვილდე**, **დმანისი** და გაწყვიტა
მათში მყოფი სპარსთა ჯარები. თვით სვიმონ მეფე თავის
მომხრეებით სააკაძემ დაამწყვდია თფილისის უმთავ-
რეს ციხეში, რომლის აღება შეუძლებელი იყო მცირე
რაზმით. რაკი ამ რიგათ დაამშვიდა ქართლი, სააკაძემ
გადმოიყვანა იმერეთიდან გაქცეული თეიმურაზი და და-
სვა ისევ ქართლ-ქახეთის მეფეთ.

ამათ შემდეგ სააკაძე შეუდგა **ოსთა და ლეკთა** აღა-
გმას. ჯერ გადვიდა ოსეთს, დაამარცხა სასტიკათ ოსნი,
აიღო მათი სიმაგრენი, ჩააყენა შიგ თავის მეციხოვნენი,
დაბეგრა ხალხი, ამრიგათ მთელი ოსეთი მოიყვანა მორ-
ჩილებაში. შემდეგ მოურავმა შეაგროვა ქართლ-ქახეთში
საკმაოთ ძლიერი ჯარი, გადვიდა ქავკასიონის მთებზე და
დაეცა ლეკებს. ღიდი მოურავის მოულოდნელმა შემო-
სევამ თავზარი დასცა ამ მტაცებელ ხალხს. სააკაძემ გას-
ტეხა **დადესტანი**, აიღო მათი მაგარი ციხეები, მოიყვა-
ნა მორჩილებაში მთელი ლეკეთი და დაადო ბეგარა,
თანაც გადმოიყვანა ტყვეთ წაყვანილი კახნი.

ახლა კი საჭირო იყო შიგნით მუშაობა, გავერანე-
ბულ ქვეყნის მოშენება და აღორძინება. ამ მიზნით
საკაძემ უბინაო ხალხს მისცა ბლომათ ადგილები, უმთა-
ვრესათ ქახეთში და დააბინავა, თანაც დაეხმარა ფულით
და ნადავლით, გაათავისუფლა ისინი დროებით ბეგარი-

საგან, ამ რიგათ მოასულიერა და მისცა ცხოვრების სახსარი. ამგვართვე დააბინავა სააკაძემ გათათრებული ქართველები, რომლებიც დააბრუნა ლეკეთიდან და სპარსეთიდან. ამავე დროს მან გაიყვანა არხები, ააგო ხიდები და ბოგირები, ამრიგად ხელი შეუწყო მეურნეობის აღდგენას და დაბა-სოფლების აყვავებას. ბაშენდა სოფლები და ქალაქები. დამშვიდდა ქვეყანა, ხალხი შეუდგა გულმოდგინეთ მუშაობას, დანგრეულ ციხე-კოშკების და ტაძრების განახლებას. ბაშენდა ბალები და ვენახები, ამწვანდა მინდვრები პურის ყანებით, გაიშალა საძოვარზე ცხვარი და ძროხა, აღორძინდა თანდათან ვაჭრობა-მრეწველობა. ხალხი დადიოდა თამამათ ტყესა და ველში, სოფლიდან სოფლათ, მას აღარ ეშინოდა შინაურ და გარეშე მტრების, ყველა დააცხრო ღიღმა მოურავმა. მართი სიტყვით, სააკაძე შეიქნა მთელი ივერიის დამამშვიდებელი, პატრონი, ქომაგი და მეთაური. მას აღმერთებდა ხალხი, მას შეყურებდა დიდი და პატარა, ის იყო ყველას მამა, ფაქტიური მეფე.

სააკაძის ასეთი მოქმედება და პატივდიდება შურით ავსებდა ორს ადამიანს; ესენი იყვენ თეიმურაზ და ზურაბ ერისთავი. ამ ორს გულზვიად არსებას ვერ მოგნენ ელებია. დიდი მოურავის ასეთი გაძლიერება და ქვეყნის მართვა.

„მე მეფე ვარ მხოლოდ სახელით, ის კი ქვეყნის გამგეა და ბრძანებელი. მე გვირგვინი მადგია თავზე, ის კი განაგებს მთელ ივერიას. რაღა ვარ მე ამას შემდეგ!“ ბაიძახოდა ბრაზით თეიმურაზი. შურმა ჩააქრო მის გულში სააკაძის იმდენი ამაგი და ქვეყნისთვის თავდადება. ძიღვე უფრო მეტათ ივსებოდა სააკაძისადმი მტრობით ზურაბის ღვარძლიანი გული. ამ გულზვიად თავადს გეს-

ლით ავსებდა სიძის ასეთი სიმძლავრე და უპირატესობა. თანაც წყუროდა ვშავ-ხევსურეთის დაპყრობა და სამუხრანოს ხელში ჩაგდება. ამის ნებას მას არას დროს არ მისცემდა ბიორგი სააკაძე. მაშ უნდა მომხდარიყო ომი და შეტაკება. ომით კი ვერას გააწყობდა იგი. ღიღი მოურავი გასრესდა მას ჭიასავით. ეს კარგათ იცოდა ზურაბმა და იხვევდა გულში მის მტრობას და სიძულვილს.

ამრიგათ სიძე-სიძამარი, ზურაბ და თეიმურაზი, ეს ორი უძლიერესი პირი შეიქნენ სააკაძის მოსისხლე მტრები. ამათ შეითქვეს პირი და იწყეს საიდუმლოთ მოქმედება ღიღი მოურავის წინააღმდეგ. მათ სიხარულით მისცეს მხარი სხვა გავლენიანმა თავადებმა, სააკაძის ძველმა მტრებმა. ზაიმართა შეთქმულობა სამშობლოს მხსნელის წინააღმდეგ; გადაწყვიტეს მისი ღალატით მოკვლა. ამ სამარცხვინო პირთ სურდათ შარი მოედოთ რამეში, უნდოდათ ამით გაემართლებიათ თავის ბინძური განზრახვა. საბაბიც მალე იპოვეს, ეს იყო ლუარსაბ მეფე. სააკაძეს დასწამეს საზიზღარი ცილი; მას დააბრალეს ლუარსაბის სიკვდალი. მოღალატე იყო შადიმან ბარათაშვილი; ამან გადმოიტყუა იმერეთიდან ლუარსაბი და ჩაუგდო ხელში ირანის ლომს. შადიმანის მიზეზით დაიღუპა ლუარსაბი; ახლა კი სააკაძეს ადებდენ ამ საშინელ ბრალს. მას უტებდენ სახელს ხალხის თვალში. ის გამოყავდათ ამრიგათ ქვეყნის მტრათ და მეფის მოღალატეთ. მაშ ასეთი კაცი არ უნდა დაიზოგოს! ის უნდა მოკვდეს უსათუოთ!...

ეს უცნაური ხმები მივიდა სააკაძის ყურამდი. ქვეყნის მოკეთებმა აუწყეს გმირს ეს დაუჯერებელი ამბავი უამბეს შეთქმულობა, ამცნეს თუ რა საზარელ მახეში უნდა გააბან იგი. უზომოთ აშფოთებულმა სააკაძემ გაუ-

გზავნა **ცხინვალში** მყოფ **თეიმურაზს** მოციქულათ ყველასაგან პატივცემული **ღომენტი მროველი მპისკოპოზი**, **მარაბდის** გმირი და **შეეკითხა**, მართალია თუ არა ეს ხმებიო. **თეიმურაზმა** ფიცით არწმუნა; რომ ტყვილიაო, ნეტა ვინ შეთხზა ასეთი საზიზღარი ჭორიო! აბა როგორ გავიმეტებ მოსაკლავათ ჩემს ერთგულს და ქვეყნისთვის თავდადებულ **ღიდ მოურავსო!** მომეცი ხელში ის მატყუარა, შენ თვალწინ ამოვგლეჯ ენას და მოუსპობ სიცოცხლესო! **შთვლიდა სააკაძეს თეიმურაზ** მეფე. **სააკაძე** დაამშვდა ასეთმა პასუხმა. მას შეეპარა ეჭვი მთქმელებზე. ამათ კვლავ ფიცით აუწყეს **მოურავს**, რომ ეს მეორეთ ხარ **თეიმურაზისაგან** სასიკვდილოთ გამეტებულის, ერთხელ შემთხვევით გადარჩი, ახლა კი უფრთხილდი ღალატით სიკვდილსაო, თან დაუმატეს **თეიმურაზი** შენგან ეძებს **ლუარსაბის** სისხლსაო.

სააკაძემ ხელმეორეთ მიუგზავნა **თეიმურაზს** **ღომენტი მროველი** და **შეეკითხა**: მართლა მადებთ **ლუარსაბის** სისხლს და გინდათ ჩემგან აღებაო. ახლა კი **თეიმურაზმა** მოიხსნა ნილაბი და გამოჩნდა თავის სამარცხვინო სახით. მან ურცხვათ შეუთვალა **ღიდ მოურავს**, რომ შენ ხარ დამნაშავე **ლუარსაბ** მეფის სიკვდილშიო; მასთან ამცნო თავის უკმაყოფილება, რომ შენ ერთი განაგებ ყველა სამეფო საქმეს, ამრავლებ ჯარს, ხიბლავ ხალხს, ქომაგობ, მფარველობ და ამ რიგად ხდები ჩვენი ორგულიო.

ახლა კი აეხილა თვალი **ღიდ მოურავს**, ის მიხვდა ყველაფერს, დარწმუნდა, რომ **თეიმურაზ** მეფე და **ზურაბი** იყვენ მისი მტრები და მოღალატენი. ამ საშინელმა სინამდვილემ გაუბზარა გული სამშობლოს გმირს. მას ეფუშებოდა თავის გენიოსური პლანი საქართველოს

გაერთიანების შესახებ. თეიმურაზ მეფე ძველებურათ ეპოტინებოდა რუსეთს და ევედრებოდა მფარველობას. მას არ ესმოდა სააკაძის გეგმა და მიზანი. ახლა კიდევ ღიდი მოურავის მეოხებით ორჯერ ფეხზე დაყენებული მეფე ხდებოდა მის მოლალატეთ. მას მხარს აძლევდნენ გავლენიანი თავადები. ამას შემდეგ რაღა რჩებოდა სააკაძეს! ის ხელახლა უნდა გაცლოდა თავის საყვარელ სამშობლოს, უნდა შეფარებოდა სხვა ქვეყანას თავის ცოლშვილით, მას სხვაგან უნდა ეძია თავისი ბედი!

ღიდი მოურავი გადვიდა იმერეთს. იქ დაიცხრო აშფოთებული გული და შეუდგა დინჯათ თავის დიდებულ მიზნის განხორციელებას.

14. ბ ა ზ ა ლ ე თ ი ს ო მ ი .

სააკაძე გავარდა იმერეთში. ბიორგი მეფემ ალტაცებით და იშვიათის დიდებით მიიღო იგი. მოსვლისთანავე ღიდმა მოურავმა დაუმორჩილა მეფეს გამდგარი ფეოდალი და ფრიად ძლიერი თავადი ქველი წერეთელი, რითაც უზომოთ გაახარა იმერთა მეფე.

ახლა სააკაძე შეუდგა თავის სამზადისს. მისი უმთავრესი მიზანი იყო, როგორც ვთქვით, **საქანთველს გაერთიანება** და **ქველი დიდების აღდგენა**. მას ღრმათ სწამდა, რომ შეერთებული ივერია, ძაღობიდა და მესხეთი ადვილათ გაუძლებდა მუსლიმთა ტალღებს და მოიგერებდა ძლიერ მეზობლებს. **ერთობაში იყო ქაღა და ბრწყინვალე მოძავალი, დაქუცმაცებაში კი უძლურება და სხვისი ძონება**. ამის მაგალითებს სააკაძე ნათლათ მზერდა ქართველი ერის წარსულში. სამშობლოს გამირი სრუ-

ლებით არ თანაუგრძნობდა ქართლ-ქახეთის მეფეთა მონურ პოლიტიკას, მათ ჩრდილოეთისკენ მზერას და იქიდან დახმარების იმედებს. ამ მონურმა პოლიტიკამ მოურავს აუცრუა გული თეიმურაზ მეფეზე, რომლის რუსეთში ელჩების გზავნას და ხვეწნა-ვედრებას არ ქონდა დასასრული.

სააკაძეს თავიდანვე არ მოწონდა თეიმურაზი, ეს ვიწრო გონების ადამიანი, და არც სურდა იგი ქართლ-ქახეთის მეფეთ. პიღვე სპარსეთში ყოფნის დროს მან გაიცნო ფრიად ნიჭიერი და მეფური ღირსებით შემკული ახალგაზდა ხოსრო-მირზა, რომელიც შემდეგ შეიქნა ქართლის ბძანებელი როსტომ მეფის სახელით. ეს იყო სვიმონ მეფის ძმისწული სპარსეთში აღზდილი სიღარიბეში და სარწმუნოებით მამადიანი. ეს ფრიად ნიჭიერი ახალგაზდა სააკაძემ გააცნო შაჰ-აბაზს, რომელმაც მეტათ დაიხლოვა და დააწინაურა იგი. აი ეს ხოსრო-მირზა ყავდა მაშინ სახეში მოურავს ქართლ-ქახეთის მეფეთ. ამ აზრს წინ აღუდგა შაჰ-აბაზი და ამ ნიჭიერ კაცის ნაცვლათ გამოგზავნა ქართლში მეფეთ უნიჭო ბაგრატ-მირზა და შემდეგ გაამეფა მისი კიღვე უფრო უნიჭო და უძლური შვილი სვიმონი.

საქართველოს გადარჩენასა და სპარსებზე გამარჯვებას შემდეგ გალაღებულმა ქართველობამ მოისურვა მეფეთ ძეთევან წამებულის შვილი ქახეთის ყოფილი მეფე თეიმურაზი, იმ დროს იმერეთს გადახვეწილი. ამ საერთო სურვილს ვეღარ აღუდგა წინ ღიდი მოურავი, მით უმეტეს, რომ ხოსრო-მირზა იყო მამადიანი და ივერიაში უცნობი პირი, თეიმურაზი კი მეფე და მართლმადიდებელი ქრისტიანი. ამ გარემოებამ ჩაფუშა სააკაძის გეგმა და

გამოიწვია ხოსრო-მირზას მიერ შურისძიება მარაბდის ველზე,

იმერეთს გაქცეული სააკაძე შეუდგა იმის ფიქრს, თუ რა საშვალებით გააერთიანოს საქართველო და ვინ დასვას სამეფო ტახტზე. მალე გამოძებნა მან ასეთი კაცი, ეს იყო იმერეთის ტახტის მემკვიდრე ზიორგი მეფის შვილი ალექსანდრე.

მს აზრი სააკაძემ გაანდო ზიორგი მეფეს და დაუხატა, თუ რა დიადი მნიშვნელობა ექნებოდა ერისათვის საქართველოს გაერთიანებას. ამ დიდებული აზრით მან გაიტაცა იმერეთის მეფე. ალექსანდრე ჯერ უნდა გამხდარიყო ქართლ-ქახეთის მეფეთ, მაშის სიკვდილს შემდეგ ის შეიერთებდა იმერეთსაც. ამ გვართ გაძლიერებული მეფე ადვილათ დაიმორჩილებდა ზურია-სამეგრელოს და მესხეთ-აფხაზეთს. ამ რიგათ გაერთიანდებოდა საქართველო და აღდგებოდა მისი ძველი დიდება.

მაგრამ ქართლ-ქახეთის ტახტს უომრათ არ დაუთმობდა თეიმურაზი. მას გვერდით ყავდა შესანიშნავი სარდალი ზურაბ ერისთავი. მას უნდა მომხდარიყო სამოქალაქო ომი. დაადი აზრის განხორციელება ითხოვდა დიდ სხვერპლს, კმათა შორის სისხლს. აქეთ სააკაძე და ზიორგი მეფე შეუდგენ მზადებას, იქით ზურაბ და თეიმურაზი. სამთავროები იდგენ განზე და არ იღებდენ მონაწილობას ამ ბრძოლაში. დიდმა მოურავმა მიიმხრო ქართლის ზოგიერთი თავადი, მასვე მოუვიდა მაშველათ მესხეთიდან მცირეოდენი ჯარი. ქართლსა და მეტადრე იმერეთში სააკაძემ შეაგროვა საკმაო ჯარი და გაემართა ქახეთისკენ თეიმურაზის წინააღმდეგ. მეორე მხრით ზურაბს და თეიმურაზს შეეკრიბათ დიდი ლაშქარი და გამაგრებულიყვენ ვიწროებში ბახალეთის ტბასთან.

ცეცხლის საშინელი გენია ტრიალებდა მოურავის გულში. მას მიყავდა ჯარი თავის ნაამაგდარ ქართლ-ქახელთა წინამდევ. მას უნდა დაეღვარა მის მიერ სამჯერ მოსპობას გადარჩენილ ივერთა სისხლი. ქართლი და ქახეთი მას ეძახდა მამას, მფარველს, ახლა კი ამ მამას და მფარველს უნდა დაენთხია მათი სისხლი, ის ძვირფასი სისხლი, რისთვისაც მან გასწირა თავის ცოლშვილი და თავის სიცოცხლე. საშინელება იყო ეს აზრი. მნით აუწერელ ტრაგიზმს განიცდიდა სააკაძის გული. ის კვნესდა, ბორგავდა, მოსთქვამდა წინ და წინ თავის მოძმეთ, რომელნიც უნდა ემსხვერპლა ამ ბრძოლას. ტოკავდა უძლეველი გმირი. მან არ იცოდა, გადაედგა ფეხი წინ, თუ დაბრუნებულიყო უკან უომრათ თავის ჯარინათ. ამ იშვიათ ადამიანს რკინის ხასიათთან ერთად ქონდა მეტათ ჩვილი გული. მას უზომოთ უყვარდა ქართლ-კახელნი, მას ებრალებოდა ისინი. მაგრამ უკან დახევით იმსხვრეოდა მისი დიდი მიზანი, იფუშებოდა სამუდამოთ საქართველოს გაერთიანების აზრი. ქართველი ერის ბედი ეკიდა სასწორზე. ან ბრძოლას და საქართველოს ბრწყინვალე მოძაგვას, ან უკან დახევას და მათ სამშობლოს დაღუპვას! გონებამ დაიმორჩილა გმირის გული; გაიმარჯვა მაღალმა იდეამ; ღიდი მოურავი გაუძღვა წინ თავის ლაშქარს; ბაზალეთის ტბა შეიღება მოძმეთა სისხლით...

საკაძემ კარგათ იცოდა თეიმურაზ მეფის სილაჩრე და უნიჭობა, მაგრამ მას გვერდით ყავდა სახელოვანი სარდალი და იშვიათი ვაჟკაცი ზურაბ ერისთავი, სააკაძის მიერ ომებში გაწვრთნილი, ამ ჟამათ თვით სააკაძის დაუძინარი მტერი. ღიდ მოურავს კარგათ ესმოდა, თუ რა ძლიერ მოპირდაპირესთან ქონდა საქმე. ამ მეტო

ქემ იცოდა მისი ყოველივე სამხედრო წესი და ფანდები. სააკაძემ იცოდა, თუ რა რიგათ გამაგრებული ეყოლებოდა ზურაბს თავის ლაშქარი, ამიტომ საჭირო იყო დიდი სიფრთხილე, საჭირო იყო თვით ზურაბის გამოტყუება თავის ბანაკიდან. ეს კი არ იყო ადვილი საქმე. ამას უნდოდა დრო და ლოდინი.

სააკაძე დაადგა ამ ტაქტიკას. ის შეჩერდა სამუხრანოში. მას სურდა ჩამოეტყუებია ზურაბი და მოეხდინა ბრძოლა გაშლილ ველზე. ზურაბიც თავის მხრივ არ იძროდა ადგილიდან, არ სტოვებდა თავის სიწაგრეებს. მან კარგათ იცოდა ღიდი მოურავის ძლიერება და სამხედრო ნიჭი; იცოდა, რომ გაშლილ ველზე ვერ გაუმაგრდებოდა სააკაძეს, რომლის გენიის წინაშე ქედს იდრეკდა ეს ზვიადი ფეოდალი. ზურაბმა იცოდა აგრეთვე, რომ ღიდი მოურავი დიდხანს ვერ გაჩერდებოდა უმოქმედოთ. ის ან უნდა დაბრუნებულიყო უომრათ, ან უნდა ამოეყვანა ჯარი მთებში რადგან მისი მაშველი ჯარი, მესხნი და იმერნი ვერ გაჩერდებოდნ დიდხანს.

ასეც მოხდა, სააკაძის მაშველმა ჯარმა იწყო დრტვინვა. მათ სურდათ ომის მალე გათავება და დან დაბრუნება, რადგან არ შეეძლოთ დიდხანს დატოვება ოჯახის და ცოლშვილის. სააკაძე იძულებული გახდა გაძლოლოდა მათ რკინაში ჩამხდარი გმირი დაღვრემით მიაქროლებდა თავის მერანს. ის თითქო წინდაწინ გრძნობდა ცუდ მომავალს...

მოიღუშა ცა, დაბერა შემოდევის ცივმა ნიავემა, მოედვა მთებს სქელი ბურუსი, წამოვიდა კოკისპირული წვიმა, დასველდა ერთიანათ სააკაძის ჯარი; ძლიერი წვიმა სცემდა მათ თავსა და პირში; ცივი ქარი უვლიდა ძვალსა და რბილში. ცხენი და კაცი ეფლობედენ მუხლამდი სა-

შინელ ლაფში. ამ რიგათ შეწუხებული ჯარი მიუახლოვდა ბაზალეთის ტბას, რომლის სიახლოვეს იყო გამაგრებული ზურაბის ლაშქარი, დასვენებული და თფილსადგომებში შეფარებული.

სააკაძემ შეაჩერა აქ თავის დაქანცულ-დალუშული ჯარი, მოატანია ბლომათ შეშა და დაანთებია რამდენიმე ალაგას დიდი ცეცხლი კაცის და პირუტყვის გასათბობათ. ზურაბმა გაიგო მაშინვე სააკაძის მოსვლა. ის აშკარათ უმზერდა თუ რა ყოფაში იყო დიდი მოურავის ჯარი და მიეტია გაშმაგებით სააკაძის დაქანცულ მხედრობას. შეიქნა ხელჩართული ომი, ომი მედგარი და საზარელი. ქართველები დაერიენ ერთმანეთს გასაჟლეტათ. ქართველის მახვილი კლავდა ქართველს. სოველი მიწა იღებებოდა მოძმეთა სისხლით. ზეცა თითქო მოსთქვამდა ამ საშინელებას და უშვებდა ძირს თქეშსა და ღვართქაფს.

ამ დროს იყო საჭირო დიდი მოურავის სარდლობა და თაოსნობა, მისი მჭექარე ხმა და მედგარი იერიში, სწორეთ ამ დროს აუჩვილდა გული სააკაძეს. მან დაუშვა ძირს მარჯვენა. მან ვერ გაიმეტა ზურაბის ჯარი, ვერ აღმართა ქართველთა წინამდევ ის მახვილი, რომელიც ჟლეტდა ივერთა მტრებს,—სპარსებს და ოსმალთ. მს იყო უუდიდესი შეცდომა. ამას გრძნობდა თვით დიდი მოურავი. მან კარგათ იცოდა, თუ რა საშინელ ხიფათში აგდებდა ამ მორიდებით თავის მხედრობას და მით ქართველი ერის მომავალს. მაგრამ... გმირის გულმა სძლია გონებას. ის დაიმალა კარავში, რომ არ ემზირა მოძმეთა შორის ბრძოლისათვის, მხოლოდ ჯარის გასამხნეველათ მან შემოსა თავის ჩაფხუტით და ჯუბა-ჯავშნით მესხეთის სახელოვანი ვაჟკაცი-ბუმბერაზი. დავით გოგოარიშვილი,

მისცა თავის იარაღი, შესვა თავის ცხენზე და უბძანა ჯარის სარდლობა.

ბოგორიშვილმა საოცარი რიხით შეუტია ზურაბის ჯარს, რომელიც აირია მის დანახვაზე, ვინაიდან ორივე მხარემ ის მიიღო ბღორგი სააკაძეთ. ბოგორიშვილის გმირობამ და თავგანწირულმა ბრძოლამ გაამხნევა სააკაძის ჯარი. ამ ჯარმა მედგარი იერიშით შეუტია ზურაბის ლაშქარს და რამდენიმე ალაგას არია რაზმები. მაგრამ ამ დროს მოხდა ერთი საშინელო რამ: გაიძვერა ზურაბს წინ და წინ ჩაესაფრა ერთ ალაგას სააკაძის მკვლელნი-შეთქმულები ედიშა ვახნაძის მეთაურობით. ამათი მიზანი იყო როგორმე მოეტყუებიათ სააკაძე და მოეკლათ. ასეც მოხდა. ზურაბმა ოსტატურათ მიიტყუა იმ ალაგას ბოგორიშვილი და შემოახვია მკვლელები. „შესდევ, მოურავო!“ შესძახა ქობიაშვილმა და დასცა შუბი. შეთქმულებმა დაუშინეს ბოგორიშვილს შუბი და ხმალი, მაგრამ იარაღი ვერას აკლებდა მის მაგარ ჯავშანს. მესხეთის გმირი ტრიალებდა მათ შორის და იბრძოდა ლომივით. მან იმსხვერპლა კიდევ რამდენიმე კაცი. ამ დროს მოულოდნელათ დაეტაკა მას ზურაბ მრისთავი, იძრო ხმალი, შემოკრა იმ ალაგას, სადაც არ იყო ჯავშნით დაფარული და გააგდებია ბარკალი. ამას შემდეგ დაერივნ შეთქმულები მხეცური ყიჟინით და აკაფეს ბოგორიშვილი სრულიათ დარწმუნებულნი, რომ კლავდენ ღიღ მოურავს.

„მოჰკლეს სააკაძე! მოჰკლეს ღიღი მოურავი!“... ეს საშინელი ხმა გლოვის ზარივით მოედვა სააკაძის ჯარს. იგი აიტანა შიშმა. ჯარს მოუკლეს დიდებული სარდალი, გმირი, იმედი. ამ ამბავმა სულით დასცა ბრძოლით და ცუდი ამიღით მოქანცული მხედრობა. იგი აირია და

დაიხია უკან. პირ იქით ამ ამბავმა უსაზღვროთ ააფრთო-
ვანა ზურაბის ჯარი. იგი საოცარი იერიშით მიეტია მტერს.
ამ აფრთოვანებულ ჯარს წინ მოუძლოდა ზურაბი, მოა-
პობდა რაზმებს და მკვეთარე ხმლით კაფავდა კაცსა და ცხენს.

ღადგა განწირვის უამი. სააკაძე აშკარათ მზერდა,
რომ აგებდა ბრძოლას და მით ეღებოდა ბოლო მის ზე-
ნაარ მიზანს. რამდენიმე წამი კიდევ და გათავდებოდა
ყველაფერი. ბამწარებული გმირი წამოვარდა შეშლილი-
ვით. მღვის სისწრაფით მოახტა ცხენს, იძრო ხმალი
და შევარდა ზურაბის ჯარში. ცის გრგვინვასავით მოე-
დვა მიდამოს მისი მჭექარე ხმა. მართი შეტევით მან არია
ერთმანეთში მტრის რაზმები. აღვილათ შეიძლება, აქაც
სააკაძის გამარჯვებით გათავებულიყო საქმე, რომ ორ
გარემოებას არ შეეშალა ხელი: ეს იყო **მეფე თეიმურა-
ზი** და **ჩასაფრებული მკვლელები**. ღიდ მოურავს ცხარე
ბრძოლის დროს წინ შეეფეთა თეიმურაზი, რომელმაც
მოკურცხლა სააკაძის დანახვაზე. მოურავს შეეძლო და-
წეოდა და მოეკლა იგი. მისი მოკვლით კი თავზარს და-
სცემდა ძახეთის ჯარს. მაგრამ აქაც დასძლია მას გულ-
ჩვილობამ. სააკაძემ ვერ გაიმეტა მეფე. მან ვერ გაიმეტა
მოსაკლავათ ვერც თეიმურაზი და ვერც ზურაბი, ამათ
კი ორჯერ გაიმეტეს იგი და ახლაც დაასხეს თავზე მკვლე-
ლები. არა იშვიათათ დიდბუნოვან კაცთა გულჩვილობას
ჩაუფუშავს დიდებული საქმენი. აქაც ამავე გულჩვილობამ
წარმოშვა საშინელი მარცხი.

ღიდი მოურავის დანახვამ და ასეთმა უმაგალითო
იერიშმა განცვიფრებაში მოიყვანა ორივე მებრძოლი მხა-
რე. შედრკა ზურაბის მხედრობა, გამხნევდა სააკაძის ჯა-
რი. ზურაბმა დაინახა სააკაძე, ის მიხვდა თავის შეცდო-
მას. მან სწრაფათ მიუსია მოურავს შეთქმულები.

„შესდგე, მოურავო! შესძახე გმირს მდიშა ჰაჩნაძემ და მოუქნია ხმალი. სააკაძე დაიჭრა მკლავში. ზამწარებულმა გმირმა ჩამოაგდო ცხენიდან ჰაჩნაძე და გაუპო ორათ თავი. მან სწრაფათ გაფანტა შეთქმულები და კვლავ შეუტია მტრის რაზმებს.

მოურავი დაიჭრა კიდევ რამდენიმე ალაგს. ის იცლებოდა სისხლიდან. ძიდევ ორ-სამჯერ გაიქნია გმირმა ხმალი და გულწასული დაეცა ძირს. მრთგულმა ვაჟკაცებმა სტაცეს სააკაძეს ხელი, დიდი თავგანწირვით გააპეს ზურაბის ჯარი და გაიყვანეს სამშვიდობოს. ზალადებულმა ზურაბმა შეუტია მედგრათ უსარდლოთ დარჩენილ მხედრობას.

ზადარჩა სიკვდილს ღიდი მოურავი, მაგრამ დამარცხდა მისი ჯარი. ზმირის გულჩვილობამ იმსხვერპლა დიდი აზრი. შეწყდა მედგარი ბრძოლა. ღაიღვარა უსარგებლოთ მოძმეთა სისხლი. ზაზალეთის ტბის ზვირთებში ჩაირჩო საქართველოს ბედის ვარსკვლავი... ხალხის გადმოცემით, ქარიშხლის დროს ბნელ ღამეში მოისმის ტბიდან საშინელი კვნესა და გმინვა. ეს არის სააკაძის სული. იქ შავს კლდეებში ზაზალეთის ტბის ნაპირას ის გოდებს დაკარგულ იმედს, ის მოსთქვამს ქართველი ერის ტრაგიზმით სავსე სიცოცხლეს და უბედობას...

15. ზიოზი სააკაძის ბოლო.

უსაზღვრო იყო ღიდი მოურავის კაეშანი ამ საბედისწერო დამარცხებას შემდეგ. ზმინავდა და შფოთავდა მისი ძლიერი სული. მძიმე ჭრილობანი უორკეცებდა ტანჯვებს. მას აღარ შეეძლო იმერეთს გაჩერება. იგი იძულებული გახდა სხვა ქვეყანაში ეძია თავშესაფარი. მაგრამ სად? საქართველოს საზღვრებში მას აღარ ედგომებოდა; ყველგან მოწვედებოდენ მისი დაუძინარი მტრები. სევდით აღსავსე მოურავი გაემართა **ოსმალეთს**. მას თან გაყვა ორმოცამდი ქართველი, საუკეთესო ვაჟკაცი, მათ შორის **ქაიხოსრო მუხრანბატონი** და **იასე ქსნის ერისთავი**.

სამშობლოდან გაძევებული გმირი მეფური ღირსებით მიიღო და შეიტკბო ოსმალთს სულთანმა. მან უბოძა სააკაძეს მრავალი ქონება და საცხოვრებლათ მისცა დიდი მამული აზრუმის სიახლოვეს. მოურავი მორჩა ჭრილობათაგან. მედგარ შთაბეჭდილებას ახდენდა სტამბოლში მისი დიდებული სახე და ბუმბერაზის ტანადობა. მისი მაღალი გონება, დარბაისელი კილო და ტბილი დიპლომატიური ენა ხიბლავდა სულთანს. ზმირის გარეგნობამ შეიპყრო სერაღის ქალები, სულთანის არამხანა. მგოსნები დამღერდენ საკრავზე ღიდი მოურავის გმირულ საქმეებს. სტამბოლის ხალხი მას ეძახდა **დიდებულ გურჯს**.

როგორც წინეთ აღვნიშნეთ, სააკაძეში იყო ჰარმონიულათ შეერთებული უმაგალითო გულადობა და საოცარი ღონე. მისმა ძალამ და გულადობამ წარმოშვა მთელი ლეგენდები. ხალხში აქამდი დარჩენილა ორი: ერ-

თხელ სულთანმა გამართა დიდი ჭიდაობა. **თ**ათრის უპირველესმა მოჭიდავემ უზარმაზარმა შიშველა ბუმბერაზმა გამოიწვია საჭიდაოთ ქართველები, რომლებიც სათითაოთ წააქცია. **მ**აშინ გავიდა თვით სააკაძე. **ს**ტაცა ხელი თათრის ბუმბერაზს, ასწია მალლა ბურთივით, დასცა ძირს და გახლიჩა შუაზე. **მ**ეორე შემთხვევა: **შ**აჰ-აბაზთან ყოფნის დროს, **შ**აიმ კითხა თურმე **ღ**იდ მოურავს: რომელი იარაღი სჯობია გასაჭირშიო?—რომელიც ხელში მოგხვდებოა,—იყო **ს**ააკაძის პასუხი. **შ**აიმ მოინდომა მისი გამოცდა და განაზრახა თავის ამაღლა. **ქ**რთ დღეს სეირნობის დროს, მოულოდნელათ დაეტაკა **ღ**იდ მოურავს ორი ლომი. **ს**ააკაძეს ერთყა მხოლოდ ხანჯალი. **მ**ს ზღაპრული გმირი არ დაიბნა, არ შეუშინდა ამ საზარელ მხეცებს. **მ**ღვის სისწრაფით მან მისცა ერთ ლომს პირში თავის ქუდი, მეორეს კი ჩაუსო გულში ხანჯალი. **ს**ანამ პირველი ლომი გამოაგდებდა ქუდს და ეცემოდა სააკაძეს, გმირმა ამასაც დაკრა ხანჯალი და გაუპო თავი. **შ**ოველივე ეს მოხდა ერთ წუთში. **მ**ოურავმა სისხლიანი იარაღი გაწმინდა იქვე ბალახზე, ჩააგო ქარქაშში და არხეინათ გაუდგა გზას. **ა**მ საშინელ სურათს უმხერდა **შ**აი კოშკიდან და მის გაოცებას არ ქონდა საზღვარი.

სააკაძემ თან და თან მოიდგა ფეხი **ს**ტამბოლში. **მ**ან სიძეთ მოიკიდა სულთნის ხაზინადარი. **ზ**მირი მეტათ დაუახლოვდა თვით სულთანს. **მ**სმალეთის ბძანებელი მთელი საათობით საუბრობდა მოურავთან და სტკებობდა მისი სიბრძნით. **ს**ააკაძე ეძებდა მარჯვე დროს. **ი**გი თან ატარებდა თავის საყვარელ აზრს; სამშობლოს გაერთიანების იდეა არ აძლევდა მას მოსვენებას არც დღე და არც ღამე. **ზ**მირს წყუროდა მისი განხორციელება, მაგრემ რა რიგათ? **მ**ას სურდა ამ საქმეში ჩაება თვით

სულთანი. მთელი ძოლხიდა და მესხეთი იყო ოსმალთა ხელში. საჭირო იყო ივერიის შემოერთება, ამ რიგათ მთელი საქართველო ერთ ფარგალში მოიქცეოდა, ერთი ბძანებლის ვასალი შეიქნებოდა. შემდეგ კი სამივე ნაწილის გაერთიანება და ერთ სამეფოთ გახდომა არ იყო ძნელი. ამისთვის შესაფერი მეფე უკვე ყავდა სახეში; ეს იყო ფრიად ნიჭიერი და გულით ქართველი **ხოსრო ძარ-ზა**, თავის ძველი კანდიდატი, რომლის გამეფებას სიამოვნებით დათანხმდებოდა სულთანი, როგორც მამადიანის. მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევათ საჭირო იყო სპარსეთთან ომი, ვინაიდან შართლ-ძახეთს ეპატრონებოდა დიდი ირანი. შემდეგ კი გაერთიანებული საქართველო ადვილათ გადიგდებდა კისრიდან ოსმალეთის უღელს, შეიქნებოდა ძლიერი და პოლიტიკურათ თავისუფალი. აი, ამ აზრს ეტრფოდა დიდი მოურავი! ამ მიზნის განხორციელების იარაღათ მას სურდა გაეხადა ოსმალთს სულთანი.

სააკაძემ შეურჩია დრო სულთანს, მეტათ ფრთხილათ და ოსტატურათ გაუტარა აზრი ივერიის შეერთებაზე. მან ნათლათ დაუხატა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა თურქთა იმპერიისთვის სრულიად საქართველოს შეერთებას. ამ რიგათ სულთანი სამუდამოთ დაასუსტებდა თავის აღმოსავლეთის მტერს სპარსეთს. მეორე მხრით, თვით ქართველების დახმარებით დაიპყრობდა მთის ხალხებს. შველაზე უფრო კი ივერიის დაპყრობით სულთანს უვარდებოდა ხელში ძავკასიონის კარები, **დარუბანდი** და **დარიალი**, საიდანაც ემუქრებოდა მას რუსების შემოსევა. ამისათვის სააკაძე თხოვდა სულთანს ჯარებს. ზმირი აძლევდა სიტყვას, რომ მოკლე დროში დაუპყრობდა ივერიას, მთის ხალხებს, დააუძლორებდა სპარსეთს და დაკეტავდა ძავკასიონის კარებს.

სააკაძის სიტყვებმა ალტაცებაში მოიყვანა სულთანი. მას სწამდა გმირის ძლიერება, იცოდა, რომ ყოველივე ამას ადვილათ შეასრულებდა დიდი მოურავი, რომლის მახვილის მკვეთარება და სამხედრო გენიოსობა ბევრჯერ იგემა თვით სულთანმა, ჯერ ოთარხანის შემოსევის დროს საქართველოში და შემდეგ სპარსელებთან ომში, რომელთა ჯარებს მეთაურობდა ბიორგი სააკაძე. მაგრამ ამ უამათ არ ეცალა სულთანს, ქონდა აღმოსავლეთით დიდი ომები. მას აუჯანყდნენ მცირე აზიის მებრძოლი ხალხი თოხატელნი, გადუდგნენ ანაბნი, ქონდა გაუთავებელი ბრძოლა სპარსებთან ბადდადისკენ. აი სად იყო საჭირო მისთვის სააკაძის დახმარება! სულთანი იწვევდა მოურავს ამ ომებში, სთხოვდა დახმარებას, ნაცვლათ პირდებოდა დიდი ჯარის მიცემას მთელი ივერიის დასაპყრობათ და მით საქართველოს შესაერთებლათ. მოურავიც დათანხმდა სიამოვნებით.

სულთანს მოსდიოდა ყოველ მხრიდან ცუდი ამბები. შველგან მარცხდებოდა მისი ჯარი. თოხატელთ დიდი ხანია შემოხვეოდა ურიცხვი ჯარით ვეზაბ-აზამი, სულთნის სიძე, (დის ქმარი და პირველი ვეზირი), მაგრამ ვერას გამხდარიყო. თოხატელთ ქონდათ ფრიად მაგარი ციხე-ქალაქი. იმათ გაუმართეს ვეზირ-აზამს სათარეშო ბრძოლა, ეცემოდნენ მოულოდნელათ ოსმალოს ჯარებს და აყენებდნენ დიდ ზიანს. ამგვარივე მოვლენა ხდებოდა ბაღდადთან და არაბისტანში. სულთანი და მასთან მთელი სტამბოლი ფრიად შეწუხებული იყვნენ ამ ამბებით.

ამ გაჭირვების დროს მიადგა კარზე ბიორგი სააკაძე 40 საუკეთესო ვაჟაკით. მკვი არა, სულთანი მიიღებდა მათ დიდი ზემოთ და უბოძებდა აურაცხელ ქონებას, რომ მოეგო მათი გული. ოსმალოს ბძანებელი

ეწია მიზანს. ღიდ მოურავს გაატანა მან ჯარი და გაუშვა **თოხატთა** წინამდევ, მასთან წინ და წინ აღუთქვა ყველა იმ ქვეყნის მიცემას, რასაც დაიპყრობდა იგი. თავის სიძეს კი მისწერა აეხსნა ალყა და წასულიყო ჯარით **ბაღდადისკენ**.

სააკაძემ თან წაიყვანა თავის ქართველები და გაუძღვა ოსმალოს ჯარს. ის მიუახლოვდა **თოხატების** სიმაგრეს. საიდუმლო დათვალიერებას შემდეგ, მოურავი დარწმუნდა, რომ იერიშით და თავის მცირე ჯარით იმ ციხის აღება შეუძლებელი იყო, ამიტომ მიმართა ხერხს. მან და მისმა ქართველებმა გადაიცივეს ვაჭრული სამოსელი, გაიგდეს წინ საქონლით დატვირთული ჯორ-აქლემნი და ამ გვარი ოინით შევიდნენ ციხეში. აქ მათ გაუღეს უცებ ციხის კარები თავის ჯარს და შეუშვეს შიგ. მნით აუწერელი რისხვა დატრიალდა **თოხატთა** თავზე. **სააკაძემ** გაწყვიტა ნახევარზე მეტი მტერი და აიღო ციხე. ამ უმთავრესი ციხის აღებით მან ადვილათ გასტეხა და დაიპყრო მთელი **თოხატის** ქვეყანა. მოურავმა ეს ამბავი აუწყა **სულთანს** და თან გაუგზავნა ფეშკაშათ მტრის დროშები და სამხედრო ალაფი. **სულთნის** გაოცებას და სიხარულს არ ქონდა საზღვარი. მთელი **სტამბოლის** აღტაცებაში მოიყვანა ამ დაუჯერებელმა ამბავმა. მცირე ჯარით და ორმოცი ქართველით ერთ თვეში **სააკაძემ** ჩაიღინა ეს დიდი საქმე. უზომოთ გახარებულმა **სულთანმა** შეუთვალა **სააკაძეს** დიდი მადლობა, უბოძა აურაცხელი განძი და გახადა დაპყრობილ ქვეყნის ბძანებლათ.

ბაიმართა ქალაქებში ჩირაღდანი და დღესასწაული. **სტამბოლის** გმოსნებმა ლექსათ შეამკეს. საქართველოს გმირი და იწყეს საკრავებზე მისი ქება-დიდების დამღე-

რება. ეს სასიმღერო ხმები შეიჭრა სერალის ტურფა ბაღებში და აღტაცებაში მოიყვანა სულთნის ცოლები. მეთრი მარმარის აუზთან კიპაროზის ჩდილში დამღერდენ ამ ქების ჰანგებს მშვენიერი შავთვალა ოდალისკები და თან დასცინოდენ ვეზირ-აზამს. სულთნის დას ესმოდა ეს დაცინვა. მას გულს უწვავდა სააკაძის ქებათა-ქება, დიაცის გული ივსებოდა შურისძიებით.

შარესი დღე დაადგა ვეზირ-აზამს ბაღდადის მხარეს. სპარსებმა გაუჭივრეს საქმე და სასტიკათ დაამარცხეს რამდენჯერმე. ბაბრაზებული სულთანი უგზავნიდა მაშველ ჯარებს, მაგრამ არაფერი შეელოდა. მაშინ სულთანმა მის შემწეთ გაგზავნა სააკაძე 4.000 კაცით. ღიდ მოურავს დაადგეს შეხვედა სპარსთა ჯარი. რიცხვით 10.000 მეომარი. მოხდა მედგარი ბრძოლა. სააკაძემ საშინლათ დაამარცხა მტერი და თითქმის გაანადგურა ერთიანათ. ეს იყო ოსმალოს ჯარის პირველი გამარჯვება სპარსებზე.

ჩავიდა სტამბოლში ეს ახალი ამბავი. მოედვა იგი სწრაფათ მთელ ოსმალეთს. სააკაძე გადიქცა ხალხის თვალში რაღაც ზღაპრულ პირათ. სერალის ტურფა ასულნი ოცნებობდენ ამ შეუდარებელ გმირზე. სულთნის და სკდებოდა გულზე. ამ ამბებმა მეტათ შელახა მისი თავმოყვარება. ის მზათ იყო დაეგლიჯა თავის კბილით თავის ლაჩარი ქმარი.

ცული ამბები მოდიოდა არაბეთის მხრიდან. იქ ხდებოდა საშინელი აჯანყება. საჭირო იყო ამ ვაჟკაცი ხალხის დაწყნარება. ოსმალეთი გადაარჩინა ამ ხიფათს ისევ ბიორგი სააკაძემ. მან მცირე ჯარით მოკლე დროში ჩააქრო აჯანყება და ძლევამოსილი დაბრუნდა უკან. ამ დროს სასტიკი ბრძოლა ხდებოდა აზრუმიან. აზრუმის

ფაშა აბაზი გადუდგა სულთანს და მიემხრო სპარსეთის შაის. ბალადებული სპარსნი შემოიჭრენ შუაგულ ოსმალეთში აზრუმს შემოერთყა ურიცხვი ჯარით ვეზირ-აზამი, მაგრამ ვერაფერს გახდა. ციხე-ქალაქი იდგა მაგრათ და თვით აზრუმელნი სათარეშო ბრძოლით მეტათ ასუსტებდენ ოსმალთა ჯარებს. სტამბოლიდან იგზავნებოდა მაშველი ჯარი, მაგრამ ამაოთ. სულთნის გამწარებას არ ქონდა საზღვარი. ამ დროს უცებ გავარდა ხმა: „ღამარცხდა მტერი, აიღეს აზრუმი, ოსმალოს დროშა ფრიალებს ციხის წვერზეო“... შინ ჩაიდინა ეს სასწაული? აქაც სააკაძის გენიამ გასტეხა მაგარი ციხე და დასცა ფაშა აბაზი.

მოდოდა სტამბოლში ეს საოცარი ამბები და იპყრობდა მსმენელს. სააკაძე გადიქცა მათ თვალში რალაც ლეგენდარულ არსებათ; ხალხი აღმერთებდა მას. სულთანმა არ იცოდა თუ როგორ დაეჯილდოებია ის კაცი, რომელმაც ასე საარაკოთ ასახელა მისი დროშა და მოფინა მის გვირგვინს ესდენ ღირებულების შარავანდედი. ის მზათ იყო მოეწვია დიდი მოურავი და დაესვა თავის გვერდით სულთნის სევანზე. მთელი სერალი ოცნებობდა საქართველოს გმირზე. მშვენიერი არსებანი თვლიდენ მას თავის კერპათ და ოხრავდენ მთვარიან ლამეში დიდებულ ბურჯზე.

მაგრამ მორიელი ანთხევდა თავის გესლს. ბნელეთის ვეშაპი უახლოვდებოდა ჩასანთქავათ სააკაძის სიცოცხლის მნათობს. აივსო შურისძიების ფიალა. სულთნის და ბორგავდა, ვით მქშინავი ნიანგი. შილაც გურჯმა სამშობლოდან გაძევებულმა დაჩრდილა მისი ღირება, სამასხარო ტიკინათ აქცია ხალხის თვალში მისი ქმარი, დიდი ვეზირი. დიდებული სულთნის და გადიქცა სე-

რალში დაცინვის საგნათ. მეტი მოთმენა აღარ შეიძლებაოდა! უნდა მომკვდარიყო ეს გურჯი, უნდა დაღვრილიყო მისი სისხლი...

სულთნის დამ მისწერა თავის ქმარს მეტათ მკაცრი წერილი. ის აუწყებდა სულთნის რისხვას, ქალების და ცინვას, ხალხის თვალში დაცემას და მასხრათ აგდებას. ზილაც მოთრეულმა გურჯმა დაჩრდილა თავის გმირობით დიდი ვეზირი, სულთნის სიძე, დასცა მთელ იმპერიაში მისი სახელი, მასხრათ აქცია იგი სერალის თვალში.

„ამას შემდეგ ან შენ უნდა იყო, ან ეგ! მოჰკალე გურჯი! ღალატე მაგის სისხლი და მით აღადგინე დაცემული სახელი!“ სწერდა ცოლი ვეზირ-ახამს.

ამ ბარათმა მეტათ ააშფოთა დიდი ვეზირი. ცოლი აყვედრიდა მას უმოქმედობას, სიძაბუნეს; ქალი იწვევდა ვაჟკაცს შურის საძიებლათ. ის უკვეთდა უპირველესი კაცის მოკვლას. ეს საქმე მეტათ ემძიმებოდა პატიოსან კაცს. მან გააკიცხა ცოლის საქციელი საპასუხო წერილში.

მოკლე ხანში დიდმა ვეზირმა მიიღო ცოლიდან მეორე და მესამე წერილი ლანძღვა-გინებით და მუქარით სავსე. არ ისვენებდა ვნებით მბორგავი დიაცი. ის ეძახდა ქმარს ლაჩარს, ჯაბანს, დედაბერს.—**თუ** არ მოგიკლავს ეგ გურჯი, გაგშორდები საჯაროთ, ხელს ავიღებ შენს ცოლობაზე, შეგარცხვენ ქვეყანაშიო.

ამ ბარათმა დიდი ვეზირი ჩააგდო საგონებელში. ის იცნობდა თავის ცოლს. სულთნის და ადვილათ მოიყვანდა სისრულეში თავის მუქარას. საშინელ ყოფაში იყო იგი. ვეზირს ან უნდა მოეკლა თავი, ან თავის მეტოქე. ამ დღიდან გადაწყდა სააკაძის ბედი.

ზამთარი დგებოდა. იმდენ ბრძოლას შემდეგ, ღი-

დი მოურავი ისვენებდა თავის ქართველებით მოხატთა ქალაქში. ის მოუთმენლათ ელოდა გაზაფხულს, რომ მიეღო სულთნიდან დაპირებული ჯარი და წაეყვანა საქართველოში თავის საყვარელ მიზნის მისაღწევათ. ამ ჟამათ მას მოუვიდა ორი ფრიად სასიამოვნო ამბავი: პირველი, შაჰ-აბაზის სიკვდილი და მით სპარსეთის შინაურ საქმეების არევა, მეორე, — ზურაბის და თეიმურაზის აშლილობა. ღებოდა მშვენიერი მომენტი. ამაზე უფრო მარჯვე დროს მოურავი ვერ იშოვიდა. მაგრამ გმირმა არ იცოდა თუ რა საფრთხეში ვარდებოდა იგი, არ იცოდა, რა შურისძიებით აღვსილი არსება მოქმედობდა მის წინაამდგე, რა საშინელი ღალატი მზადდებოდა მის გვერდით. სავალალოთ, ღიდი მოურავის დღეები იყო დათვლილი...

შრანგებმა იციან, ყოველივე ბოროტების მიზეზი ქალიაო, და სწორეთ აქაც დიდებული გმირის სიკვდილის მიზეზი შეიქნა ევის ასული.

ახლათ ამოსული ცისკარი კიაფობდა ეთერში და ფენდა ირგვლივ ციატა სხივებს. ძრებოდა ნელ-ნელ დამის წყვდიადი. ბოროზათ მდგარი მოხატის ციხე ამაყათ დასცქეროდა გორაკის წვეროდან თოვლით მოფენილ მიდამოს. ისმობდა შორით ძაღლების ყეფა. აგერ მთის ფერდობზე თფილ სახლებში ტკბილათ ეძინათ ღიდ მოურავს და მის ქართველებს. ამ სიბნელეში ქართველთა უბანს ფრთხილათ უახლოვდებოდენ შეიარაღებული ჯგუფნი. აჰა, მივიდენ კიდევ! აჰა, შეცვინდენ სახლებში! იეღვა ხმაღმა, გავარდა თოფი...

საზიზლარი მკვლელნი დაესიენ მძინარე ქართველთ და გაავლეს მუსრი...

მოკლეს ღალატით ღალატითავე დევნილი საქართველოს უუდიდესი გმირი... მოკვდა სამშობლოდან გა-

ტყორცილი შორს ქვეყანაში... მოკლეს დიდებული სამხედრო გენოსი... იქ მსმალეთში უკანასკნელათ იფეთქა სააკაძის გენიამ და ჩაქვრა საუკუნოთ... მოკლეს 1630 წელს სიცოცხლით სავსე 48 წლის ვაჟკაცი... მამას გულზე დააკლეს მისი საყვარელი შვილი ავთანდილი...

ასე დამთავრდა ამ დიდებული კაცის უამური ცხოვრება! მოკლეს ლალატით უზენაესი გმირი, რომლის ბადალი ჯერ არ მოუცია მსოფლიო ისტორიას. მოკლეს საქართველოს უდიდესი პატრიოტი, რომელმაც შესწირა ტანჯულ სამშობლოს თავისი თავი და თავის ცოლშვილი. მოკვდა ტრაგიულათ ღიდი მოურავი და მასთან ერთათ ჩაესვენა სამარეს საქართველოს გაერთიანების დიადი აზრი. მას შემდეგ გავიდა თითქმის სამასი წელი, მაგრამ არავის უზრუნვია საქართველოს გაერთიანებასა და ძველი დიდების აღდგენაზე. თვით შრეკლე გმირმაც ვერ შესძლო იგი და უანდერძა ბრძოლით დაქანცული სამშობლო ორთავიან არწივს...

დასრულდა ქართველი ერის ტრაგედიის ერთი ხანა. მას შემდეგ საქართველომ განიცადა სხვა ახალი ტანჯვა და წამებანი. ზანგებამ მიაკრა ქართველები უხილავი ჯაჭვით ძავკასიონის ქედს, ვით ამირან გმირი, უღმობედმა დაახვია საგლეჯათ ყვავი და ყორანი... მაგრამ არა! არ მოკვდება არას დროს ის ერი, რომელიც ბადებს ისეთ დიდებულ გმირებს, როგორიც იყო გიორგი სააკაძე!...

ს ა რ ჩ ე ვ ი:

წინასიტყვაობა	23.
I	
1. საქართველო მე-16-ტე საუკუნეში	1.
2. შაჰ-აბაზი და მისი ოინები	9.
3. ბიორგი სააკაძე	20.
4. ცხირეთის ომი	27.
5. ღიდი მოურავის ნადიმი.	35.
6. ლალატი	43.
7. ქახეთის აჯანყება და ტეიმურაზი	50.
8. ქახეთის აოხრება.	57.
9. ტეიმურაზის კინკლაობა და შაჰ-აბაზის რისხვა	66.
10. ივერიის გადარჩენა ბიორგი სააკაძის მიერ.	77.
11. მარაბდის ომი	91.
12. ღიდი მოურავის სათარეშო ბრძოლა	104.
13. ქართლ-ქახეთის დამშვიდება და ახალი ლალატი	111.
14. ბაზალეთის ომი	117.
15. ბიორგი სააკაძის ბოლო	126.

უმთავრესი წყაროები.

1. იოსებ თფილელი: ღიდი მოურავიანი
2. არჩილ მეფე: თეიმურაზ პირველის ცხოვრება.
3. „ცხოვრება საქართველოსი,“ უსახელო ავტორისა, მ. ბროსეს გამოცემა.
4. ვახუშტი: საქართველოს ისტორია. ნაწ. I და II.
5. თეიმურაზ ბატონიშვილი: მოურავის სიკვდილი.
6. პიეტრო ლელავალეს მოხსენება კავთან საქართველოს შესახებ, თარგმანი ა. ჳ-სა.
7. ანტონ შურცელაძე: ბრძოლა საქართველოს მოსახლობელათ და საქართველოს შესაერთებლათ, ანუ ბიორგი სააკაძე და მისი დრო. 1892 წ.
8. Ил. Иосселиани: Жизнь Великаго Моурава Георгія Саакадзе.
9. Белакуровъ: Сношеніе Россіи съ Кавказомъ.
10. Потто: Кавказская война
11. Michel Tamarati: L'Eglise géorgienne des origines jusqu'à nos jours. 1910.
12. De Villeneuve: La Géorgie. 1870.

ბეჭდვის უმთავრესი შეცდომანი.

გვერდი: სულ წინ.	სტრიქონი:	წლის:	უნდა იყოს:
I	ძირს	1911	1912
1	9, ზეიდან	შაჭ-აბაზი	შაჭ-აბაზი.
7	9, ზეიდან	მეთერთმეტე	მეთუთხმეტე
10	7, ზეიდან	კავშირათ	კავშირით
12	2, 12 ზეიდან	შაპის	შაის
17	12, 13 ზეიდან	თავიანთი	თავის
18	4, ზეიდან	თავიანთ	თავის
25	8, ქვეიდან	სარეხოჯა	სარუხოჯა
28,38	9, ზეიდან	თავიანთ	თავის
50	15, ზ. 4, ზ.	თავიანთ	თავის
74	10, ზეიდან		7
107	3, ქვეიდან	მოვამწვდიოთ	მოკამწვდიოთ
115	5, ზეიდან	ლიონიძე	ლიონისე.
119	3, ქვეიდან	ამბავი	ამბავი,
120	14, ზეიდან	სამეგრე	სამეგრე-
121	1, ქვეიდან	მეტო	მეტო-
121	14, ქვეიდან	მთებში	მთებში,
121	8, ქვეიდან	მათ	მათ.

